

Rom

Art. N. B. No

niser

[Gründling, N. H.)

K

P. III. 35.

MEDITATIONVM
AD
INSTRAVMENTVM
PA CIS
CAESAREO-SVEVICVM
SPECIMEN PRIMUM
ANNO M DCC VI

L 1, 514

PRÆFATIO AD LECTOREM.

BENEVOLE LECTOR.

ERunt fortassis, qui Meditationibus hisce in Instrumentum Pacis Westphalicæ, quarum nunc Specimen primum edimus, carere optima fide orbem literatum potuisse sibi persuasum habent, cum jam tot extent Commentaria, in hujusce Pacis Tabulas a Viris summis & fama eruditionis celeberrimis scripta, ut nobis ne quidem ad spicilegium quicquam reliqui fecisse videantur. Enimvero sicuti ego non crediderim, navem Reipublicæ litterariæ, recepto hoc onere exiguo, naufragium propterea facturam esse, cum alias quotidie merces ingentis sæpe molis imponi sibi patiatur, nullo iuvo periculo. Ita fuere mihi causæ peculiare, cur hoc, quicquid est laboris, in me susciperem: non quod crediderim, idoneum me ante alios esse huic obeundæ provinciæ; sed quia nemo hæctenus, quod ego quidem sciam, inventus est, qui rem omnem auxilio actorum publicorum pro dignitate satis absolvisset; quibus tamen qui satis instructi non sunt, eos necesse est multa præterire vel negligere, quæ Commentatori ingenio necessaria sunt ad veritatem indagandam. Sed & si lubitum foret in auctores, qui huc usque hujus commatis prodire, parumper inquirere, patefceret procul dubio, fuisse cur nonnulli desiderarent majorem in hoc argumento tractando peritiam & accuratorem: neque irascendum forte erit, si quis alicubi diligentiam etiam requireret majorem, nec non prudentiam atque integritatem. Nam quid compendiosius aut magis superficialium Scutzii Synopsi? quid Fritschii Commentariolis frigidius?

PRÆFATIO

4
 fteriliusve? Equidem adeptus quondam fuerat aliquod nomen Oldenburgerus suis Discursibus ad Instrumentum Pacis. Sed nescio, quo malo omine hocce studium discursus appellavit, cum vix alio nomine naturam & proprietatem Scripti exprimere melius potuisset. Sic enim ubique more Bacchantium hinc inde discurret, ut si scripto satis cœtera operoso detrahere velis, quæ extra rem & scopum sunt dicta, quem sibi Interpretes Instrumenti Pacis proponere debet, vereor, ne valde parum de reliquo habeamus, quod ad intellectum legis momentum adferre, aut subsidio dubitantibus esse possit. Vtitur præterea stylo inficeto, cui nec forma sua nec venustas constat, intercalatis ubique fere usque ad nauseam Germanicis dictionibus, ut, si quid nitidi aut festivi occurrat, jam certus esse possis, alieno id deberi calamo & ingenio. Debere videtur omnem eruditionem suam locis communibus, quos lectione vanorum autorum confarcinavit: unde sermo ejus & narratio rerum inæqualis, ut nunc frigeat, mox sublimare Lectores feriat, prout ingenia Scriptorum fuere, quorum verba exscriptis. Quod si hanc ei suppellestem abstuleris, erit eloquentia ejus putida & fracta, cum sine delectu & cura omnia congerat. Enimvero in rebus tradendis iudicio sufficienti adeo non fuit instructus, ut nec autorum, quos expilat, mentem atque scopum ubique assequatur. Quoties vero ridere alios vult, aut censorium calamum in quosdam stringit, quia nihil apud se satis vel acuminis habet, quod Satyram deceat, aut gravitatem, tum mirum dictu, quæ farrago scommatum atque convitiolorum orationem inundet, ut finire non posse videatur prius, quam omnem penum suam hac parte evacuerit. Testis esse Satyra illa potest, in nescio quem ab ipso Scripta, qui Itinerarium suum, quod olim sub Larva, nisi fallor, Constantini publicavit, carperat. Non inepte de eo iudicavit non nemo, esse exemplum Hominis ultra sortem suam audacis, & non modo nimis libere, sed & sapissime minus recte de rebus Imperii iudicantis. Ab Interprete sic affecto quid boni vel egregii sperandum est? imprimis cum cœco in Catholicos odio flagret, quod ubique ex occasione promit, neque vero unquam nisi omni effusa bile, explere potest. quanquam hoc partium studio
 ab

ab utraque parte peccatum sit. Nam qui post hunc in Theatro apparuit, alius Interpres, Buckisch nomine, velut vicem repensurus, Protestantes quavis occasione non arrodit modo & infectatur, verum etiam ipsas Pacis Tabulas, ut Sectæ suæ serviat & blandiatur, mala sæpe fide torquet atque explicat. Etsi fatendum sit, & iudicio majori eum præ altero pollere, & modestius censorem agere, & verba sensumque legis pressius sequi: ut de stylo elegantiori magisque æquabili jam nihil dicam. Poterat forte boni Interpretis laudem mereri, nisi Viennæ sub imperio Jesuitarum constiturus, non tam ex animi sui sententia, quam ad nutum eorum & ferulam scribere debuit. De cætero Scriptor non semper ineptus, & qui forsân majora præstitisset, si in Religione non egisset Desultorem. In Sacris enim Protestantium educatus cum locum apud eos non statim invenisset, quo sibi dignus est visus, ad castra Romana transfugit, ac tandem Viennæ munus Professorium commendatione Patrum Societatis adeptus est, quorum etiam mandato observationes suas in Instrumentum Pacis composuit, licet ultra Articulum VII. non productas, sive quod in superioribus expectationi Patronorum suorum non satisfecisset, ideoque ipsi inhibitus gressus esset: sive quia interea Jesuitarum odium, nescio qua de causa, incurrit, quo demum expulsus Austria cum uxore liberisque variis locis exulavit, donec Colonia Agrippinæ moreretur, extremis vitæ annis summa cum egestate colluctatus, ut stipem fere mendicare debuerit. Viderunt eum multi paulo ante Pacem Ryswicensem Ratisbonæ per aliquot menses hærentem, occulto consilio, relictis siliquis, redeundi demum ad avita Sacra, modo quis esset Pater, qui perditio filio annulum vestesque daret, & mactaret vitulum. Ipse hostimenti pignorisque loco offerebat, non modo retractaturum se, quæ in fraudem Westphalicæ Pacis in Observationibus hisce scripsisset: verum etiam Historiam suam Silesiacam, quæ inedita adhuc est, locis illis mutaturum, ubi quid coactus fuit, in præjudicium probrumve Protestantium tradere. Quin se fraudes Pontificiorum detecturum pollicebatur, quibus deceptus ipse fit, ut venalem calanum haberet. Neque dubitandum, quin

hæc destinata exitum habitura fuissent, si vitam ei paulolongius producere licuisset. Jam enim erant, qui sat tolerabilibus & honestis conditionibus Virum, Coloniae fame cum suis pereuntem, clam allicere decreverant, idque negotii jam datum quibusdama erat. Nam præter conversionis studium, quo omnes utrimque flagramus, tenebat multos desiderium habendi Historiam modo dictam Silesiacam, quod fama de illa erat, esse conscriptam illis adjumentis, quæ non cuivis alias pateant, cum Authori suppeditata fuissent commendatione eorum, qui in Aula illo tempore, omnia poterant, & quorum in gratia ipse adhuc florebat. Sed hæc omnia, antequam perficerentur, mors intervertit, neque de eo posthæc mihi quicquam est auditum, ut jam nesciam, quid tandem Commentariis illis factum sit, quos quinque aut sex Voluminibus complexus dicitur, documento, quanti laboris fuerit opus. Quod vero ad Observationes supra laudatas attinet, commendari illæ nihilominus merentur, & lectu non sunt omnino indignæ. Sed cum judicio tamen legendæ erunt, itaque mirum non est, si sæpius nos ab illis dissentimus, errore ostenso, si modo error vocandus est, quod jussu superiorum contra animi sui sensa in præjudicium veritatis scribendum ei necessario fuit. Centonem Ottonis Ulmenis non vocabo sub examen, sed impune dimittam, ne totos Exercitus Auctorum in me ducat, quibus majore ostentatione quam fructu advocatis Lectori tædium simul creare, & terrorem tam numerosis copiis incutere solet.

Sequuntur nunc duo alii Viri, fama eruditionis, & præstantia ingenii, uti & candoris laude, prioribus longe præferendi, Deckherrum ajo & Obrechtum. Ille Professoris quondam Celeberrimi Argentorati Filius, & cum adolevisset, Iudicii Imperialis Advocatus atque Procurator. Hic primum Argentinae, libera adhuc Civitate, munere publico functus est: dein Patria a Gallis subacta, stipendia togata apud Regem meruit, officio Prætoris donatus, valida diu Principis gratia, sed quam mutatione Religionis redimere debuit, donec paulo ante obitum occasione causæ Aureliacensis, coram arbitris agitata, illa etiam excidisse dicitur, quod tamen in medio relinquo, cum audi-

diam, Filium Patri in magistratu successisse. Prior egregia multa, neque cuivis obvia de Pace Religiosa tradidit in *Vindiciis & Consultationibus forensibus*: in quo genere scribendi tanto candore animi, affectibus & studiis partium vacui, versatus est, ut quamvis Protestantium Sacris esset addictus, tamen apud Catholicos etiam nomen ejus & auctoritas magni adhuc fiat, citatis frequenter ex Commentariis ejus locis, quoties cum Protestantibus rem habent. Neque sane mirum, hunc Virum lucubrationibus suis altius penetrasse aliis, in otio Scholastico apri- cantibus, dum hic interea causis & litibus, de Pace Religiosa in hoc Tribunali agitis, quotidie exercebatur, ut partium fundamenta atque rationes cognita penitus habere, & suum etiam sub judicium vocare poterit. Adhuc pluris hercle æstimandus, ni obscuritas in dicendo & scabrities sermonis non gratiam modo minu- ant apud Lectorem: sed fastidium etiam pariant, cum tædiosa at- tentione verbis construendis sæpe plus operæ ad erudendum sen- sum impendendum sit, quam meditationi rerum. Credo voluisse imitari Tacitum; sed infelici admodum successu. Tacitus enim brevis quidem dictione & densus sententiis: sed in sermone ipso planus & apertus, ni qua forte parte scripta eius mutila sunt, vel inscitia rerum antiquarum nonnullis difficultia intellectu. Hoc morbo laborare etiam Pfannerum, vetus est querela, qui Vir so- lida alias eruditione atque scientia divinarum humanarumque rerum cum maximis nostri seculi comparandus, ubi latine in- cipit scribere, tanta ubique asperitate & salebris Lectores fatigat atque fere enecat, ut redire posthæc ad librum metuant, qui pri- ma vice eorum patientiam tantopere est ultus: cum si paulo esset intelligibilior, magnitudine rerum, quas fide optima describit, acueret etiam subinde desiderium sui potuisset. Provoco ad Hi- storiam Pacis & Comitiorum, ne tanto Viro fecisse injuriam vi- dear, in quo illud præterea admiratione dignum, quod summa cum venustate atque facilitate Germanice scribat, id quod va- ria ab eo edita scripta testantur. Sed hæc ex occasione Deckherri, quem legisse non pœnitebit, cum vix alium habeamus, qui ma- jori cura & ingenio in hoc argumento versatus sit. Nam diffi- cul-

cultas Orationis utilitate rerum, quæ ibi occurrunt, facile pensatur. Tandem ad Obrechtum venio, cujus *brevem & succinctam expositionem Instrumenti Pacis Casareo Suecici* cum hoc ipso, ut & Gallico Instrumento, nec non Recessu Imperii nupero simul editam habemus. Sed dolendum, quod brevis adeo & succincta hæc sit expositio, quæ si prolixior paulo & enarratior foret, multis dubiis satisfieri potuisset, quorum nunc solutionem ibi frustra quæseris. In promptu foret, penuriam huius Commentarii, per singula Capita Pacis eundo, velut ad digitum ostendere. Sed ne videamur in manes Viri injurii esse, hoc opere superfedere placet, præsertim cum a nemine potci ratio jure possit, cur libros suos non longiores aut diffusos magis fecerit. Atque hi fere sunt Auctores, quorum merita ante alios celebrantur Commentationibus in Tabulas Pacis, & quorum opera me etiam aliquando adjutum non diffiteor. Sed an omnia sic plene & exacte sint executi, ut aliorum meditationibus nihil reliquerint, quod agant, inter alia documento esse possunt hæc ipsa nostra Specimina: neque obtrectationem jactantiæ metuemus, ubi ipsa Rerum Testimonia ab hac suspitione nos liberabunt, de quibus suum cuique esto judicium. Interea tanta me nondum cepit Vanitas, ut persuasum mihi sit, me hanc rem totam omnibus suis numeris absolvisse: quibus enim accessus patet ad secreta literaria documenta, ut scrutari & legere possint, quam diversis animis consiliisque ad faciendam pacem primo convenerint, quibus artibus & machinis cœptum semel negotium continuatum fuerit, quas difficultates in progressu sit expertum, prout spes vel metus unam alteramve partem vicissim agebat, qui habitus animorum, quive respectus cum inter ipsas beligerantes partes, tum inter partis cujusque Fœderatos & Amicos pro re nata extiterint, quarum rerum copiam non tam Acta publica habent, quam arcanæ Ministrorum Relationes, quarum inspiciendarum facultas non nisi penes eos est, quibus hanc singularem gratiam facit Dominus, vel qui pro muneris sui ratione in pulvere illo quotidie versantur, eos utiq; ampliora & longe accuratiora referre posse, nullus dubito. Quin satis non erit, unius vel alterius

rius Archivi monumenta excutere, ubi pleraque in usum proprium, adornata invenies. paranda cognitio eorum etiam est, quæ ab adversa parte consultata atque agitata sunt, si quis iudicium ferre de omnis negotii natura rectum & integrum voluerit. Sed quam pauci sunt, quibus hæc felicitas contingit; quantus etiam labor, si vel daretur tanta potestas, ut notare omnia & eligere possis? cui ferendo unius hominis vita vix suffecerit, nisi quis te tam immenso operi totum abineunte ætate mancipaverit. quantum igitur reliquum est, quod alii post presentes omnes Commentatores agere, & in quo industriam suam exercere possunt? atque sic unumquemque optime munere suo defungi existimemus, ut in medium afferat, quæ intacta cæteris mansere, non irrita spe, fore aliquando, ut excussa omnium, aut plerorumque penu, si non perfectam, at saltem uberiorem multo atque opimiorum totius negotii cognitionem habituri simus. Interea fruamur illis, quæ unusquisque pro sua ornanda provincia conferre potest. Nobis quæ scripta potissimum in hoc opere concinnando usui & adjumento fuere, hic recensere nullus est pudor. De interpretibus supra dictum. Sed profuit ante alia libellus, inter ipsos Tractatus Pacis, nisi fallor, editus titulo *Preliminaria Pacis*, ubi ordine invenies, quos progressus subinde hoc negotium tam arduum & impeditum fecerit. Tulit etiam opem haudquaquam contemnendam *Historia Rerum Suecicarum & Brandenburgicarum* Illustris Puffendorffii, ubi a capite ad calcem usque rei gestæ ordo & successus narratur copia Actorum fide dignissimorum. neque nullo numero nobis fuit *Historia*, quæ vocatur, *arcana Pacis*, sive *Relatio Historica de Pacificatione Osna-brugo-Monasteriensi* conjuncta cum *Historia Pacis Pfanneri*, vel ideo magni facienda, quod illam potissimum ex Archivo Vinariensi confecisse dicatur: ut candorem Auctoris atque integritatem, ejusque iudicium consummatum taceam. Denique etiam fuere non exigui usus atque pretii apud me *Acta Lunderpii*, nec non *Theatrum* illud *Historicum Europeanum*. Illud instar Cornu copiæ esse potest, ubi potissima documenta, interdum etiam Scripta privatorum sunt collecta. Hoc, etsi genium Historicum non valde oleat, narrat tamen sæpe ea, quæ ad actionem Pacis pernoscendam plurimum conducunt, sive ea ad ipsam

tractationē pertineant, siue aliis locis bello varia fortuna gesta momentum deinde attulere ad Pacem vel retardandam vel accelerandam. Vnius propemodū dememinissem, cuius obliuisci religio certe fuisset, Eorum scilicet, quæ superioribus & his Comitibus, nec non in Conuentu Deputatorum, Francofurti ad Mœnum habito, circa restitutionem *ex capite amnestiæ & gravaminum*, prout eam pax decreuerat, acta sunt. Hic, non dissimulabo, fuere mihi ista auxilio, ut, si quid aliud, cum a Præstantissimis eo tempore Viris quorum plurimi tractandæ paci ipsi interfuere, maxima negotia, super recto Tabularum Pacis sensu in utramque partem versata, & summo studio discussa fuerint, quanquam sententiæ plerumque partium affectibus regerentur: ac si præmium Victoriæ in eo fuisset positum, qui speciosiora, non qui veriora dixerit. Mire nihilominus profuit legisse Protocolla, & contulisse Partium opiniones atque sententias, ut rectius de unaquaque causa formari iudicium posset. His addo causas, in Iudicio Imperiali, quod olim spiræ fuit, nunc Wetzlaræ est, super Pace Religiosa tractatas, lite supplicationibus & responsionibus instructa, quam in rem Blumius & Hoffmannus multa eximia habent. neque etiam spernenda sunt, quæ inter Episcopum Hildesiensem, Catholicum, & Ejus status Provinciales Protestantibus sunt acta, editis publice libellis, *Speciei Facti, ut & Vindictarum* atque *Anti-Vindictarum* titulis. Plurima insuper his in Comitibus libellis supplicibus in medium allata fuere, cum Protestantes imprimis de injuriis, sibi Religionis causa contra Westphalicam Pacem factis, cum apud universos Status, tum præcipue apud Concilium Evangelicorum gravissimas quærelas instituerent: ex quibus posteriori loco merito sunt, quæ inter Electorem Palatinum atque Status Protestantibus de Statu Religionis Evangelicæ in Palatinatu Inferiore fuere agitata, operosis & magnitudine argumenti lectu dignissimis Scriptis, quæ mox lucem etiam aspexere, & in omnium nunc manibus versantur. Erunt fortassis, qui ex me quærent, eccur tam arduum opus aggressus, nullam rationem habeam Actorum Monasteriensium atque Osnabrugensium; nec non eorum, quæ paulo post Noribergæ in Conuentu Deputatorum ad Executionem Pacis proposita fuere. Vti vero horum pleraque in publicum edita Præliminaria Pacis & Acta Lundorpii continent: ita quod ad pro-

Protocolla atque Relationes attinet, quæ sub illud tempus a Ministris Statuum de rebus a se gestis ad Dominos suos scripta fuere, eorum, ut ingenue fatear, inspiciendorum potestas mihi hæctenus facta non est, ut proinde me rivulis contentum esse oportuerit, quando ex fontibus haurire non licuit. Ecce igitur campum, quem alii adhuc amplissimum habent, quibus harum rerum est copia, quo summa laude sua decurrant, & merita sua publico probent, nobis standum fuit, qua ire negatum.

Hæc de ratione instituti nostri, nunc cum passim audiantur querelæ, omnes, qui hæctenus in Tabulas Pacis sunt commentati, studiis Partium nimium dedisse, maximo veritatis præjudicio, itaque nobis sedulo curatum est, ut seposito affectu de singulis causis & capitibus ita ferremus sententiam, ac si ambæ Partes nec vinculo Religionis, nec ullo alio respectu nobis conjunctæ essent. Non ero prolixus in integritate mea commendanda, neque alios desidero testes, quam hæc ipsa Specimina, modo hoc unum monere liceat, ut si quæ paulo inclementius aliquando adversus calumnias & fraudes aliorum dixerim, qui ingenio suo abutuntur ad eludendam pacem, ne id affectibus Religionis mancipatis impudent: sed indignitati rei, qua non potest non animus sincerus commoveri, quoties industriam Hominum tam improbe atque malitiose collocatam videt. Neq; enim adversus boni Interpretis officium facit, qui subdolis aliquando calumniatoribus irascitur, eosq; verbis condigne multat, modo in re ipsa versanda æquitatem & bonam fidem non deserat. Hoc præstitisse nos tota tractatione, nullo partium respectu, confidimus fore qui agnoscant etiam inter illos, quos alias minus æ quos iudices habituri propterea sumus, quod nimiam libertatem arguendis aliorum dolis calamo animoque indulsumus. Temperatum tamen hæc etiam occasione pro parte virili est nobis, ut si quid nihilominus sit, quod ægre facit, id omne causæ sit tribuendum, cuius vitia tacere non erat sane integrum. Quod ad modum tractandi hoc argumentum attinet, dispersiti sumus nostras Meditationes in certa Specimina, ordine post hæc edenda quorum primum, quod hic sistimus, primos quatuor paragraphos Instrumenti Pacis continet, in publicanda amnestia generali & speciali potissimum occupatos. Generalis enim paragrapho 2do & 3tio continetur.

Specialis vero paragrapho 4to. Quibus hac prospicitur, eis plerumque jactandum aliquid fuit pacis causa, uti per omnia fere exempla eundo constabit. De cœtero si cui res hoc Specimine traditæ non videntur expectationi respondere, sterilitati argumenti ut id imputetur, rogamus. Vti enim amnestia omnis pacis basis est & fundamentum, quod negotium oblivione priorum & certa quadam restitutione, prout inter Pacificentes placuit, absolvitur, non mirum utique, si in materia adeo communi, cujus potissima pars historiam saltem postulat, nihil valde sublimis vel eximii adferre liceat. quamquam hic etiam forsitan inuenies, quæ aliis Interpretibus non adeo observata sunt. Nam si aliud nihil etiam foret, id saltem pro nihilo non est habendum, quod naturam & effectus restitutionis ex lege amnestiæ paulo accuratius evolvimus & a restitutione ex capite gravaminum discrevimus, quæ duo quo frequentius apud alios confundi videas, eo plus crucis figunt Interpretibus in quibusdam locis conciliandis, inter quæ tamen, hac distinctione probe notata, nulla plane est pugna. Interea rogamus Lectorem, ut brevem nobis præstet patientiam, dum secundum specimen prodibit. Ausim enim promittere, absit verbis jactantia, inventum ibi quædam iri talia, quæ non ubivis obvia desiderium & appetentiam reliquorum excitabunt. Quod tamen non ingenio meo, sed magnitudini & præstantiæ argumenti tribuendum, cujus ea est conditio, ut paulo curatius excussum non possit non cupide excipi, & attente audiri. Scilicet de toto Articulo quinto me intelligi velim, cujus præcipuum objectum sunt negotia Religionis sive gravamina, uti vocantur, quæ maximam omnium difficultatem paci ineundæ attulere, donec de iis conveniri poterit. neque sane tota Pacis actione rem aliam observabis tanta diligentia circumspeditione & verborum rerumque copia versatam. neque in ipsis Pacis Tabulis est alius Articulus, qui cum hoc sive prolixitate & numero eorum, de quibus est conventum, sive accurate & cura in ipsis conventionibus perscribendis, comparari possit.

Tandem inscripsimus hæc Specimina titulo *Meditationum*, quod verbum dignitati & sanctimonix argumenti magis convenire videtur, quam si *notas* vel *observationes*, dixissemus. Meditari enim quotidie pacem ut sancte & incorrupte servetur, omnibus licet Notare eandem vel observare nescio quid censoriæ arrogantia habet. Vale.

INSTRUMENTUM PACIS CÆSAREO-SUEVICUM.

*In nomine Sacrosanctæ & individue
Trinitatis, Amen.*

Itum sit universis & singulis, quorum
interest, aut quomodo libet interesse potest.
Postquam à multis annis orta in Imperio
Romano dissidia a) motusque civiles eò us-
que increverant, ut non modo universam
Germaniam, sed & aliquot finitima Regna,
potissimum verò Sueciam, Galliamque ita
involverint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bel-
lum

A

(a) Initia horum dissidiorum petunt
plerumque a moribus Bohemicis. Sed
dubium non est, quin paulo altius
sit ascendendum, cum iam Rudolpho
Cæsare Colonienfis Prælati defectio
a Sacris Romanis: & Urbis Dona-
werth occupatio per Bavarum facta
intestinas has contentiones tantopere

inflammavit, ut ruptis Anno 1608 Co-
mittis, & alteris Anno 1613, non sine
gravi Protestatione Evangelicorum
ut cunque absolutis occasionem dederint.
Audita etiam diu ante nomi-
na fuere Unionistarum & Ligistarum,
antequam forte de Bello Bohemico
cogitatum fuerat: factionibus con-
flan-

lum, b) primò quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dn. FERDINANDUM II. Electum Romanorum Imperatorem Semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Schlavoniæ, &c. Regem, Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantia, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Silesiæ, Würtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habsburgi, Kyburgi & Goritiæ, Landgravium Alsatia, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ ac Superioris & Inferioris Lusatia, Dominum Marchiæ Schlavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, &c. Inclytæ memoriæ, cum suis Fœderatis & Adhærentibus ex uno: Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum GUSTAVUM ADOLPHUM, Suecorum Gothorum & Vandalorum Regem. Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ & Careliæ, Ingridiæque Dominum, inclytæ recordationis, & Regnum Sueciæ, ejusque Fœderatos & Adhærentes ex altera parte: Deinde post eorum è vita decessum;

flandis opportuno fomite religione. Sed præcebebantur semper alia, & conscribendis primis Exercitibus nunc lis super Juliacensi successione: nunc controversia de Episcopatu Argentoratensi speciem mutua defensionis præbebat, donec Palatinus Corona Bobemica suscepta ingens illud

incendium conflagavit, quo triginta annis arsit Germania.

(b) Bellum, quod inter Austriacos & Suecos, atq; eorum utrinque fœderatos natum est, anno demum trigésimo cepit, ut adeo, si diuturnitatem ejus consideres, non amplior duo de viginti annis computus sit instituentus,

CÆSAREO- SUEVICUM.

cessum, inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum, Dominum FERDINANDUM III. Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Schlavoniæ, &c. Regem Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Silesiæ, Würtembergæ, & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habsburgi & Goritiæ, Landgravium Alsatæ, Marchionem Sacri Romani Imperii Burgoviæ ac Superioris & Inferioris Lusatæ, Dominum Marchiæ Schlavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, &c. cum suis fœderatis & adhærentibus ex una: & Serenissimam ac Potentissimam Principem ac Dominam, Dominam CHRISTINAM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ & Careliæ Ingridiæque Dominam, Regnumque Sueciæ & ejus fœderatos & adhærentes ex altera parte; unde multa Christiani sanguinis effusio cum plurimarum Provinciarum desolatione secuta est; Tandem divina bonitate factum esse, ut utrinque de pace universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventionem Hamburgi die vigesima quinta stylo novo, vel die decima quinta stylo veteri Decembris, Anno Domini, millesimo sexcentesimo quadragesimo primo inita, constituta sit dies undecima stylo novo, vel prima stylo veteri mensis Julii, Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo.

tertio Congressui Plenipotentiariorum Osnabrugis & Monasterii Westphalorum instituendo ; Comparentes igitur statuto tempore & loco utrinque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, à parte quidem Imperatoris, Illustrissimi & Excellentissimi Domini, Dominus Maximilianus Comes à Trautmandorff & Weinsberg, Baro in Gleichenberg Neostadii ad Cocrum, Negau, Burgau & Totzenbach. Dominus in Teinitz, Eques Aurei Velleris, Consiliarius Secretus & Camerarius Sacræ Cæsareæ Majestatis, ejusque Aulæ Supremus Præfectus, nec non Dominus Joannes Maximilianus Comes à Lamberg, Liber Baro in Orteneck & Ottenstein, Dominus in Stoc Karen & Ammerang, Burggravius in Steyer, S. Cæsar. Majestatis Camerarius, & Dominus Joannes à Crane, Juris utriusque Licentiatas Comes Palatinus, Consilarii Imperiales Aulici; A parte vero Regiæ Sueciæ, Illustrissimi & Excellentissimi Domini, Dominus Joannes Oxenstierna Axelii, Comes Moreæ Australis, Liber Baro in Kymitho & Nynaas, Dominus in Fyholm, Alhult, Horningsholm, Södorbo & Lidoo, Regni Sueciæ Senator & Consiliarius Cancellariæ, & Dominus Joannes Adler Salvius, Dominus in Adlersberg, Harfefeld, Wildenpruck & Tullinge, Regni Sueciæ Senator, Regiæ Majestatis Consiliarius Secretus, & Aulæ Cancellarius, post invocatum divini Numinis auxilium, mutuasque Plenipotentiarum tabulas ritè commutatas præsentibus, suffragantibus & consentientibus
Sacri

Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus ac Statibus c)
ad Divini Numinis gloriam & Christianæ Reipublicæ salutem

A 3

in

(c) *En Tibi hic jura Statuum in ferenda pace accurate descripta: debent enim præsentibus esse in pace tractanda, debent suffragari: & denique debent, etiam consentire. Præsentia requiritur non absolute personalis, sed satis est, si per Legatos sint præsentibus. Suffragia ad deliberationem pertinent, non modo an pax sit facienda: verum etiam quibus conditionibus. Utrique enim solus Imperator sine statuum suffragiis decernere nihil omnino potest, id quod art. 8. §. gaudeant, summa cura est constituendum. Tandem vero etiam, etsi de conditionibus convenerint paciscentes, absolvere in idem pacem & concludere Imperator haud magis potest, antequam consentiant Status manifesto documento, ipsos non in consilium saltem circa pacem tractandam vocari, verum etiam de summo jure & potestate ejus pangenda participare, atque adeo eam circa rem si non plus: at certe minimum tantum posse, quantum Imperator, quocum jura Majestatis ex æquo communia habent: neque sane multum interest, ad Formam Reipublicæ, an modum administrandi ista referas. Excogitarunt hanc distinctionem politici quidam minorum*

gentium, quibus non est animadvertendum, modum administrandi, quando est legibus patriis descriptus, ac proinde immutabilis, nihil revera aliud esse, quam ipsam reipublicæ formam, de qua judicium vix aliter tuleris. Neque ingeniosiores sunt altera sua distinctione inter potestatem absolutam & limitatam, perinde enim est, sive modum administrationis dixeris, sive potestatis habendæ conditionem. Prout enim hoc absolute vel limitate, exerceri potest, ex eo judicium fieri de forma reipublica necesse est, nisi forte claudum non appellamus, quem grallis incedere oportet, Ludibrium merito debent subtiles illa in re practica speculationes de actu primo & secundo, vel actus exercitio. Neque enim in moralibus potentia in considerationem venit, ubi perpetuum impedimentum actus ponitur; & qui alteri promittit, se omni vitæ suæ tempore non amplius locuturum, vi patii, siquidem obligat, pro muro recte haberetur: cum affirmatione morali idem sit non loqui posse & non loqui debere. Demus hoc Grozio, non desinere summum esse imperium, etiam si is, qui Imperatorus est, promittit aliqua subditis, etiam ta-

lia

in mutuas Pacis & amicitiae Leges confenserunt, & conveniunt tenore sequenti.

lia, quae ad Imperii rationem pertinere. At certe desinet apud unum esse, quando in communionem usus alii vocari sunt, sine quorum scitu, suffragiis & consensu nec consuli quicquam, nec decerni potest, quod ad summam reipublica spectat. Qui negant jura majestatis communicari posse, inepti prorsus sunt, & miseratione digniores quam responso, cum tota fere Europa illos erroris arguat. Et in Electiis quidem regnis res dubitatione caret, ubi cum Imperaturo agitur, quam partem regiminis habere ipse possit, & quam sibi Proceres velint retinere. Vacante regno totum est in potestate populi: & integrum est, abstinere se imperio, cui conditiones non placent. Distinguant alii ex suo ingenio inter absolutam potestatem, & summam, atque hanc, summam inquam etiam limitatam esse posse sibi persuadeant, nobis in genere imperiorum, non videtur simul stare posse summum esse & esse limitatum, quoties non creditur nudis Imperaturi promissis; sed Proceres etiam in administrationis publicae consortium admittuntur, aut potius illam pariuntur cum Electo Principe, ut communi opera clarum regnum atque negotia Civitatis tractent. Tum enim misceri formam, & ex Monarchia atque Aristocratia aliam

speciem constari, res ipsa loquitur, cui verborum lenocinis, aut Scholastica disputandi subtilitate non fit praedictum, neque etiam imago & splendor externae Majestatis turbare quem debet, qui potius ad vim Imperii, quam nominum titulorumque pompas cateraque inania animum advertit. Verum equidem est, non jurare Imperaturum, imperio superioris adactum: sed sua sponte approbare consignatas conditiones. Enim vero si conditiones istae hoc modo sint consignatae, ut plurima & praecipua jura Majestatis populus, ad quem post obitum Principis summa totius reipublicae rediit, sibi cum novo Imperante communia esse velit, & de hoc sibi expresse pacto caverit, non est quod moveamur simulacris, quae imperitorum saepe oculos feriunt. Imprimis vero est nomen Majestatis sic comparatum, ut nisi probe attendas, vocis ambiguitate accipi facile, & falsos tibi fingere conceptus possis; Unde non intelligo, cur adeo eorum sententiam damnemus, qui inter Majestatem personalem & realem discrimen fecere, ut in id genus formis mixtis alia sit Principis alia Reipublicae Majestas. Illa domi forisque nomen, magnitudinem & dignitatem reipublicae sustentat, cetera-

ceteraque munia obit, ex lege sibi commissa. Hac omnia jura summi imperii comprehendit, quatenus ea Princeps cum Proceribus communia habet, atque his presentibus, scientibus, suffragantibus & consentientibus exercet. Illius subjectum proprium est Princeps: hujus respublica universa. Illius operationes in aula maxime conspiciuntur: hujus in Comitibus. Non esse unam eandemque, Majestatem vel ex eo intelligimus, quod inter se non raro contendant & collidantur, & majestas realis scope acta Principis subjudicium suum vocet & potestatis male usurpata arguat. Quin resistere etiam aliquando potest, & libertatem populi tueri, iis mediis, quæ lege præscripta sunt coercenda licentia. Ridendos profecto se præbent, qui fide pactorum hæc omnia metiuntur, populumque solantur vindicta perjurii, a Deo expectanda, negantque rempublicam sibi consulere posse adversus injurias contra pacta conventa illatas. Diu est, cum Puffendorffius irrucilis rationibus debellarit absurdam illam opinionem de causa Majestatis immediata Deo, cujus olim propugnator ante alios exitiis Hornius. Hac autem profugata res omnis ex natura pactorum metienda erit, quorum hæc est conditio, ut fallente uno alter promissis liberetur. Hac pacta sive leges dicamus, sive conventiones nihil interest. Inveniuntur quidem initio li-

bero utrinque consensu citra coactionem superioris. Ex quo autem semel placuere, & deinde universa Civitas rogatis omnium, ad quos, ea res pertinet, sententia ista in legem valere jussit, atque hoc modo promulgavit, quin deinde singulos, Principem & Procere etiam ex præcepto obligent, non est dubium: quo pacto leges fundamentales, uti appellant, erunt etiam sensu proprio leges. Plerumque que pactis ejusmodi promittuntur, hanc conditionem habent, ut irritum sit, quod contra factum erit. Quare si quid deinde Princeps diversum jubet ei recte negatur obsequium, cum videatur nihil jussisse obstante lege. Aliquando etiam stipulatur populus, caducum imperium propter fractam fidem, quo casu si res ad arma venerit, a rebellionis crimine liber erit, cui ea fracta est. Quæ enim non hæc foret indignitas & injustitia, ut populus, qui libere sibi Principem certis legibus constituit, gravia omnia & dura contra datam fidem ab eo pati teneatur, ex quo semel creatus est Princeps, ut cunque pactorum & juramenti immemor prohibidine & animi voluptate impeditare velit, non obstante, quod Populus conventionem solemnem & juratam præcipuas in administranda republica partes communes sibi cum Principe fecerit, atque adeo ipse vim & jus imperii, quod alii majestatem realem vocant, ex æquo participet.

Non

Non moramur hic eos, qui forte excipiunt, talem Principem, qui diviso cum Populo vel Proceribus imperio reipublica praest, non esse Principem vere & sensu politico, neque habere Majestatem. Sentient profecto isti, si veniendum ad exempla esset, & judicandum de singulis, quibus se difficultatibus implicuerint. Neque enim pronuntiabunt facile, cui detrahenda Majestas, & cui addicenda. Nam sicuti restrictissimi nonnulli Principes utuntur Majestate; ita quidam alii absolutissimi appellatione illa abstinere. Neque valde diu adhuc est, cum Moscoviorum Princeps a nonnullis Europae Regibus titulo Majestatis nondum honoraretur cum Reges Polonorum, utcunque in liberrima republica ab omnibus tota Europa illam sine contradictione ferrent. Quae res me dudum dubitare fecit, an consultum sit in doctrina politica, nomen Majestatis, quod ambiguum adeo est, & titulus magis convenire videatur quam causae, de summo in quavis republica imperio predicare. Certe veteribus Latinis haec vox nihil aliud significabat, quam cujuscuque rei amplitudinem cum aliquo augmento & pondere. Hinc etiam de rebus aliis dicitur, ut majestas orationis. majestas solii &c. Praecipue tamen usurpabatur, quoties singularem dignitatem & magnitudinem ejusdem personae, vel

ejus conditionis in republica designare volebant, unde Majestas imperatoria, Majestas Consulis, Majestas patriae. Tandem usu invaluit, ut hoc nomen inter titulos sit relatum, qui non nisi regibus tribuntur, & illis etiam, qui de ceteris ab illa definitione Majestatis multum absunt, prout ea apud Politicos habetur: quae si alii melius expendissent, forte non opus fuisset superiori distinctione inter Majestatem personalem & realem, cum quod ad realem attinet, appellatione summi Imperii contenti esse potuissemus, relicto Majestatis titulo illi, quos dignitas regia, vel si qua huic par est alia, aptos ad id facit: de cetero haud solliciti, quantum tales in republica possint. Sed ardor differendi de hoc argumento me longius abripuit, quam initio cogitaram. Cum occasione verborum proemii nostri id saltem docere voluerim, de pace, quae presentibus, suffragantibus & consentientibus Electoribus Principibus & Statibus initur, sic esse comparatum, ut ejus faciendae potestatem Status cum Casare communem habeant: non vero ut hanc Caesar solus pangere possit, dummodo ceteros faciat Status, quibus conditionibus paratus sit pacisci, atque eorum consilium roget. Quod quibusdam visum, quibus potius est adulandi studium, quam ordinum concordiae ratio.

IN

ARTICULUS I.

Pax sit Christiana a), universalis b), perpetua c), veraque & sincera amicitia d), inter Sacram Cæsaream Majestatem, Domum Austriacam, omnesque ejus fœderatos, & adhærentes, & singulorum hæredes & successores, inprimis Regem Catholicum, Electores

B

res

a) Formula solennis in pacificationibus. Alias ejusmodi Paces non tam Christianæ sunt, quam inter Christianos, exemplo aliorum rituum civilium. Pax vere Christiana, quam Christus Ecclesiæ suæ reliquit, & quam Christiani inuicem colunt amore atque sinceritate affectum, uti scripto verborumque ambagibus opus non habet, ita mutuis conventionibus neque constituitur, neque datis Prædibus munitur. Sed Dei donum est, quod suis confert spiritus sanctus super omnem humanæ rationis intellectum.

b) Scilicet inter Cæsarem ejusque Fœderatos, & Succum eiusque Fœderatos, neque enim tota Europa inter Christianos populos pax fuit, cum posthac Galli Hispanique ultra decennium bello se lacefferant, donec Anno 1659. Pax etiam Pyrenaica conficeretur, ut alia

bella taceam, cum inter ipsos Anglos, tum inter hos & Batauos, temporibus Cronvelli Protectoris.

c) Hæc nota est quasi characteristica Pacis, ut sit perpetua; qua distinguitur ab omnibus induciis, etiamsi centum annorum essent. Nam si inter bellum & pacem nihil est mediæ, quod vulgo aiunt, induciæ autem quorumcumque annorum ad bellum pertinent, pacem necessario perpetuam esse oportet, cum quæ tempore circumferbitur, induciarum nomine veniat. Interea si omnino pax natura sua est perpetua, existimare aliquis posset, hanc vocem *perpetua* frustra adiectam, cum nomine Pacis comprehensa sit & intelligatur: ex aduerso cum pacem perpetuam dico, video mihi etiam aliquam temporalem statuere. Neque absurda adeo hæc est sententia habenda, quamvis receptæ

B

opi-

res, Principes, ac Status Imperii ex una, & Sacram Regiam Majestatem, Regnumque Sueciæ, omnesque ejus fœderatos & adhærentes & singulorum hæredes ac successores, inprimis Regem Christianissimum ac respective Electores, Principes,

opinionem non usque quaque sit conformis. Cur enim induciæ, quibus ab omni actu bellico cessatur, ad bellum magis, quam pacem pertinent? Scilicet respondent, bellum etiam esse, cum manente statu belli, actus bellici suspenduntur ex pacto. Sed prius videndum est, quid sit proprie status belli, antequam de mansione ejus sententia feratur. Si bellum ipsum est status per vim certantium, status belli erit procul dubio ejusmodi status. Ex eo facile intelligo, inducias dierum aliquot, forte sepeliendorum mortuorum causa, aut ut interea de conditionibus, dedendæ urbis agatur, initas, vere tales esse, dum omnia in eo statu manent, ut exeuntibus illis, per vim certari iterum possit. Nam & sub signis habentur milites, & omnia in parato sunt ad vim inferendam. Neque de induciis aliquot mensium difficilis erit, si nihil præter armorum suspensionem sit pactum, veluti si post acceptas dubio Marte clades utraque belligerantium pars inducias ideo fecerit, ut minori impedimento habendo delectui, & conferendo militi in supplementum vacare possit: aut, ut muniendis locis opera detur. Sed quid dicendum de induciis vnius pluriumve annorum? ex fine iudicandum arbitror,

an status belli maneat, vel non maneat. Nam si hac fini pacta sunt, ut interea partes, mutuis cladibus fessæ, ad reparandum bellum eo melius se comparerent, quæ etiã statim reficiendis viribus incumbunt, nemo sane dixerit, bellum finitum esse. Sin vero de induciis exempli gratia triginta, quinquaginta aut centum annorum non modo convenit: verum etiam transactum simul magna accurratione fuerit, quæ loca quisque retinere, quæque restituere debeat? qui termini sint utriusque belligerantium Imperii? quas habere copias in limite liceat, aut quæ loca operibus munire, vel non munire fas sit? Ad hæc tempore induciarum istarum dimittatur miles, omittantur apparatus bellici, nec quicquam eorum amplius fiat, quod statum belli indicet, utique ego hunc statum paci, quam bello propiorem dixerim. Et quamvis eiusmodi conventio induciarum nomen retineat, erit tamen longe alius generis a superioribus pactis, nec quisquam valde erraverit, qui eam saltem distinctionis causa Pacem temporalem appellare vellet, quo sensu in hoc nostro textu Instrumenti Pacis pax perpetua oppositi vim haberet. Id quod tamen in medio relinquo.

d) Hæc, ut statim describitur, consistere

cipes, Statusque Imperii ex altera parte. (e) Eaque ita sence-
 B 2 re,

firmare debuit in eo, ut i. utraque pars alterius utilitatem, honoremque, ac commodum promoueat. 2. ut utrimque fida vicinitas sit, & secura studiorum pacis atque amicitiae cultura. An post hæc ab utraque parte huic promisso factis factum fuerit, res post pacem Westphalicam gesta documento esse possunt, nobis etiam non testantibus. Nam si bona fide hæc amicitia culta foret, nec tot bellis post subsequitis, nec nouis pacificationibus opus fuisset.

e) Duæ igitur hic partes Principales compacificentes, ex vna Cæsarea Majestas, Domus Austriaca, omnesque eius Fœderati & Adhærentes, & singulorum hæredes atque Successores. Inter hos speciatim nominantur Rex Catholicus, itemque Electores, Principes ac status Imperii. Ex altera Regia Majestas, Regnumque Sueciæ, omnesque eius Fœderati & Adhærentes, & singulorum hæredes atque successores. Inter quos rursus nominantur Rex Christianissimus, & respectiue Electores, Principes, statusque Imperii. Hic forte offensionem Electoribus esse posset, quod Domus Austriaca ante eos ponitur, nisi & ante Regem Catholicum staret quemadmodum etiam Regnum Sueciæ Regi Christianissimo est præpositum. Belligerantium igitur ab utraque parte duo sunt genera. Vnum, quod autor velut & motor belli, Do-

mus Austriaca, cuius Fœderati & adhærentes nominantur Rex Catholicus, & Electores, Principes ac Status Imperii: & alterum, Rex regnumque Sueciæ, cuius item Fœderati atque adhærentes Rex Christianissimus, ac respectiue Electores, Principes Statusque Imperii: id quod honori illorum statuum Imperii datum videtur, qui ductum auspiciæque Suecorum secuti sunt, ne ipsis contra Imperatorem suum cum Suecis stetit crimini dari posset. Quanquam enim supra Cæsarea Majestas cum Domino Austriaca coniuncta sit, id tamen alia ratione factum esse non potuit, quam quod casu euenerit, ut caput familiae Austriacæ illo tempore Imperator fuerit. Sed quid hoc rei est, quod status illi, qui Suecorum Fœderati & Adhærentes appellantur, aduerbio *respectiue* designentur, cum id ipsum paulo ante omnium fuerit, ubi de Fœderatis & Adhærentibus Domus Austriacæ sermo erat? Commodissimus est sensus, id hæc fini factum esse, ut intelligatur, cum in superioribus Status Imperii vniuersæ Fœderati & Adhærentes Imperatoris nuncupentur, non omnes fuisse, qui cum eo arma gesserint; sed alios etiam cum Suecis bellasse pro libertate religionis & Patriæ. Neque enim suspicari fas est, id *respectiue* Austriacorum artibus idcirco irrepisse, quo focus Suecorum infidelitatis aut de-

rè, serioque fervetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & universi Romani Imperii cum Regno Sueciæ & vicissim Sueciæ cum Romano Imperio fida vicinitas, & segura studiorum pacis atque amicitia cultura revirescant ac reflouescant.

II.

Sit utrinque perpetua oblivio a) & Amnestia b) omnium eorum,

Amnestia
generalis
& perpetua.

defectionis notam inurerent: quamvis non abs re sit, æquiorum amorum futuram fuisse conditionem, si vocabulum illud aut utrobique fuisset additum, aut nusquam, præsertim in tanta ingeniorum malignitate, quæ captare sæpe verba in aliorum contumeliam solent. Adhæc vocabulum seu Terminus *Adherentes* an honori & existimationi Federatorum satis conveniat, fortasse dubites. Abiectum enim quid & vile sonat, quod infra dignitatem sociorum belli videtur. Hodie sane eo vix utemur, & observare licet, Tabulis pacis tam Neomagensis, quam Rysvicensis hanc vocem omissam esse. Quicquid sit, adhibenda interpretatio erit, quam res & fama Federatorum postulat præcipue cum inter Reges & Status Imperii hoc loco nullum discrimen constituitur: id quod alias plane non esset tolerabile.

a) Oblivio & amnestia idem sunt. Illud vocabulum latinum est, hoc græcum. Perpetuam esse oportebat; sed num fuerit, merito dubites, quando

facta testimonium dicunt in contrarium. Nobis hic manum de tabula, ne vetere & obsoleta insimulemur refricare voluisse, cum sapius interea muros intra Iliacos & extra peccatum fuerit.

b) Hæc uti omnis reconciliationis inter inimicos fundamentum est, ut præteritorum oblivio & abolitio sanciat, ita etiam ad cuiusvis pacis firmitudinem pertinet, quæ nulla securitate niteretur, si ex superioribus iniuriis, quibus aut ad bellum inferendum provocati sumus, vel quæ in ipso bello ardore studiorum emerfere, animum hostilem agere, aut retinere sensum inimicitarum liceret. Ut proinde ad invidiam dicta appareant, quæ Legatus Bauarus in conuentu deputationis, Francofurti celebrato, aliquando contra hanc amnestiam effutit magis, quam pro gravitate Oratoris dixit: *Es wolte fast ein jedweder seine alte verdorbene Schäden durch die im Instrumento Pacis ersundene Panacæam der restitution ex capite amnestia & gra-*

eorum, quæ ab initio horum motuum c), quocunque loco mo-

gravaminum heissen. Scilicet per belli tempora Bauarus multa vi armorum ad se traxerat, non Electoratu tantum & Palatinatu superiori inuaso; sed & alibi occupatis plurimis cum iniuria finitimorum. Horum igitur restitutio cum ex amnestia post pacem peteretur; bilem Bauaro hoc nomen mouisse videtur. Sed & *virimque* hanc amnestiam seu obliuionem esse oportet. Alienum enim a pacis natura est, vt vnus memoriam iniuriarum damnorumque deponat, alter seruet vltionis propositum.

c) Obiectum huius amnestiæ sunt
1. *omnia ab vna vel altera parte vltro citroque hostiliter facta.* Non igitur omnia facta, sed *hostilia* saltem huc pertinent. Hinc excluduntur (1) quæ facta sunt extra respectum actuum belli vel hostilitatis, & (2) quæ vna pars fecit absque alterius iniuria vel damno. Nam hoc vltro citroque factum esse non intelligitur.

II. Interea tamen *omnia* hostiliter facta comprehenduntur, vt vniuersalem esse amnestiam intelligamus sine vlla factorum hostilium exceptione. Hostilia tamen facta ea intelligimus, quæ iure belli & more hostium, non prædonum aut latronum sunt.

III. Facta hostiliter *ab initio horum motuum.* Hoc *ab initio* non ita capiendum, ac si ea, quæ postea inter belli

tricennalis vices hostiliter facta sunt, huc non pertinent. Nam *ab initio* saltem designat terminum, a quo computanda sit factorum hostiliter ratio, quorum deinde terminus ad quem omne medium belli tempus est, vsque ad pacem.

IV. Verba *ab initio horum motuum* procul dubio idem sibi volunt, quod articulo quarto dicitur, *ante motu Bohemicor.* Scilicet vt omnia, quæ ab initio motuum Bohemicorum hostiliter vltro citroque facta sunt, amnestia aboleantur. Quamquam enim Bohemix Germaniæ motibus Rex Suecix anno demum trigesimo superioris seculi se implicauerit, ex quo edictum Ferdinandi II, Statibus Euangelicis, qui de bonis suis Ecclesiasticis & libertate religionis periclitabantur, eius in auxilium aduocandi necessitatem imposuerat. Amnestia tamen generaliter post longas & difficiles disceptationes, cedentibus tandem Cæsareanis, retracta fuit ad *hostilia motusque ciuiles a multis annis in Imperio Romano* exortos, prout hoc præcæmium Instrumenti Pacis indicat. Imo cogitandum, annon liceat altius retroire, & illa etiam hostilia facta comprehendere, quæ ante motus etiam Bohemicos inter sic dictos Vniõnistas & Ligistas cum occasione successione Juliacensis, tum aliarum simultatum causa, nonnunquam existi-

tere.

modovè d), ab una vel altera parte e), ultro citroque hostiliter facta sunt, ita ut f) nec eorum g), nec ullius alterius rei causa vel prætextu h) alter alteri i) posthac quicquam hostilita-

tere. Mihi id ipsum per verba sequentia, nec *ullius alterius rei causa*, valde fit verisimile, de quibus paulo deinde, nihil tamen decisum cupio.

d) Quod ad locum attinet, quæritur, si extra ditiones & imperia eorum, qui huius belli consortes fuere, quicquam ab alio contra alium hostile patratum fuerit, an id ipsum etiam hac amnestia abolitionem sit. Ponamus casum, Ministros Cæsaris & Regis Sueciæ forte in aula Poloniæ Regis, qui extra istorum motuum iactum erat, per contentiones hostili se modo excepisse, num vbi belli theatrum non est, hostilium factorum ex hac sancita amnestia obliuio erit. Saluo aliorum calculo affirmandum crediderim, quia finito semel bello, & promulgata amnestia generali, odia ex diuersitate locorum non sunt relinquenda. Sed de modo aliquanto cautius est dispiciendum. Quia enim eorum saltem statuitur obliuio, quæ *hostiliter* id est, *more hostium*, & iure belli sunt facta: ideoque si quid latronum prædonumue nomine venit, hoc privilegio gaudere non potest. Siccarios etiam atque veneficos inde remoueri, qui Principum vitæ insidiantur, nullum dubium. Addamus etiam incendiarios, si clam subiectis ignibus

grassi sint, neque illud ex ratione belli in expeditione fecerint, quorum longe alia est conditio.

e) Amnestia igitur inter partes, Quæritur, an etiam inter eos, qui ex vna belligerantium parte sunt? non videtur; quia inter Fœderatos atque Socios cum facta hostilia non dentur, nec obliuio nec amnestia eorum sanciri possit. Hæc tamen explicatione, si forte menti paciscentium non conuenit, beneficio amnestiæ fraudi esse nolumus.

f) Effectus amnestiæ triplex 1) obliuio omnium persecutionum, siue id via facti fiat, seu specie iuris 2) perpetua obliuio omnium eorum, quæ alter aduersus alterum eo nomine prætereunda possit 3) restitutio, de qua articulo sequenti. Sed nunc singula constitutionis huius verba accuratius expendenda sunt.

g) Scilicet quæ supra dicto modo ultro citroque hostiliter facta sunt.

h) Horum verborum latitudo non sine causa nos torquet. Nam cum in superioribus obliuio & amnestia saltem eorum sit conuenta, quæ ultro citroque hostiliter facta sunt, mirum sane videri potest, nunc effectum eius ulterius porrigi, neque istorum
tan-

litaris aut inimicitia, molestia, vel impedimenti, quoad personas,

tantum persecutione interdici, sed & vllius alterius rei ex quacunque causa vel pretextu. Fac enim, habuisse quem contra alium ab initio horum motuum actionem de persona, de statu, de bonis de securitate, quæ nullam ex bello Germanico causam habet, quis hanc ei amnestia obtentu, quæ eius generis obligationes non tollit, eripiet? cum articulo quarto §. Contractus &c. illæ saltem obligationes, contractus, transactiones & debita aboleantur, quæ vi metuue Statibus eorumque subditis illicite extorta sunt: reliqua vero ad persecutionem iuris reiciantur. Quid hic dicam, mihi sane non satis liquet. Vereore enim, vt legem hic matæologix aut diacitatis arguam. Quod si saltem de hostilitate aut inimicitia sermo esset, facilis esset expediendæ difficultatis ratio. Sed prohibetur etiam, ne quis alteri molestiam aut impedimentum inferat: id quod ne ad prohibitionem trahatur, ne quis iure experiri possit, cum ratio iustitia vniuersalis obstat, tum vero natura amnestia, quæ iniurias quidem & damna, belli iure illata abolet, nemini vero ius suum aufert. Hinc expresse cautum est articulo tertio §. 2. restitutiones ex capite amnestia omnes & singulas intelligendas esse *salvis iuribus quibuscunque*. Quod si alteri hac restitutione ius suum persequendi non sublatum, quanto

magis integrum ei erit, cum iis iure experiri, quos ad dandum aliquid vel faciendum ex aliis causis obnoxios habet? Et quoniam hæc vtique extra omnem contouersiam sunt posita, idemque manifesta æquitas cogit, vt verba textus nostri sub aliquo respectu accipiantur. Hinc omnibus diligenter perpensis ita sentio: Cum interdicitur, ne alter alteri non modo eorum, quæ vltro citroque hostiliter facta sunt, causa, sed nec vllius alterius rei pretexta posthæc quicquam hostilitatis, inimicitia, molestia vel impedimenti inferat, ea prohibitione duplicem nocendi modum amoueri. Primo ne causa hostiliter factorum cuiquam palam noceatur, & secundo, ne pretextu quidem alterius rei, sed reuera vindictæ cupidine, ex memoria damnorum ante hæc bello acceptorum alter alteri molestiam facessat, *quoad personas, statum, bona vel securitatem*, qua ratione nemini facultas arbitriamque aufertur iure experiendi legitimis actionibus, Sicut igitur hostilitas & inimicitia illicitarum actionum sunt vocabula: ita *molestia & impedimentum* eodem sensu hic accipienda. Neque enim re moraliter pensitata, molestiam quis aut impedimentum existimatur sensisse, quem iusta ex causa in iure interrogamus, eumque ad iudicatum soluendum cogimus, etiam si eiusmodi actio ipsi molestia

sonas, statum, bona vel securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directè vel indirectè, specie juris aut via facti, in imperio aut usquam extra illud m) (non obitantibus ullis prioribus

lecta propterea esse possit, quia sua sponte non præstat, quod mihi debet: quare illud vocabulum *prætextu*, ego singulariter ad præcedentia, *nec ullius alterius rei*, traho, vt intelligamus, in aliis rebus prætextus saltem improbari, non iustas agendi causas: cum ex aduerso iustus etiam dolor, ex sensu hostiliter factorum conceptus, condonandus & obliuione premendus sit. Confirmant hanc meam opinionem sequentia: Neque enim id cuiquam permittitur, siue per se alteri molestiam aut impedimentum creet, siue per alios. Sed quo iure ego impedire alium potero, ne iure suo vtatur? Enimvero ne incentore me aut concitore faciat, quin prohibeas, nihil obstat: additur *clam* aut *palam*, *directè* vel *indirectè*, *specie iuris* aut *via facti*. Nam quod clam vel per indirectum machinor, eius facti rationem reddere me ipsum etiam pudet, cum alias obliquo eiusmodi modo non agerem. Sed ante omnia probe expendenda sunt verba *specie iuris* aut *via facti*. Via facti tranquillæ Reipublicæ temporibus, vbi Iudicis copia datur, semper est prohibita. Sed nec specie iuris vti, & alteri molestiam per calumnias facessere magis concessum. His autem per amnestiam abolitis, salua nihilominus

nus manent iura omnibus, quorum iustus est titulus. Quod si ille forte adhuc te serupulus vrget, non opus fuisse speciali prohibitione in iis, quæ & officia hominum, & honestas, & iura denique communia damnant; huic etiam dubio satis fieri poterit, si dicamus, necessarium fuisse, odia ciuium, ex diuturno adeo bello concepta, quæ non regere semper pudor solet, nec leges ante motus ciuiles late satis coercent, nouis conditionibus ipsa pace comprehensis extinguere. Vt taceam, id genus cautiones in omni amnestia, eiusque promulgatione esse velut solemnes, quæ proinde pro superfluis habendæ non sunt, quamuis nihil iis supra ius commune inesset, cum sæpe specialis ratio velut renouationem eiusmodi præceptorum flagitare boni publici causa possit.

i) Id est, iuxta superius dicta, *alteri* ex vna parte belligerantium, *alteri* ex altera, non vero alter alteri in vna.

l) His verbis comprehendi omnia crediderim, in quibus noceri alicui quacunque ratione possit, cum ad ista quatuor facile reliqua etiam reducantur.

m) Hoc fuit ex natura pacis vniuersalis, vt publicata amnestia vbique cessent hostilitates & inimicitie, quamquam

ribus pactis in contrarium facientibus n) inferat, vel inferri faciat, aut patiaturo), sed omnes & singulæ p) hinc inde

quam fortassis ad bella, inter Gallum Hispanumque illo tempore vertentia, peculiariter respectus sit habitus, ne scilicet Domus Austriaca illis se immisceat, & Hispano opem ferat, quod pace inter Cæsarem & Gallum Monasterii confecta expresse etiam cautum fuit.

n) Quæ hic pacta intelligantur, aliis considerandam relinquo. Est vero procul dubio huius loci Pacificatio Pragensis, per quam amnestia quidem aliqua publicata fuit, sed cum exclusione non modo Bohemorum exulumque Austriacorum atque transfugarum, nec non eorum, qui Fridlandicæ coniurationis participes fuere; verum etiam multorum Statuum Imperii, veluti Palatini Electoris, Ducis Wirtembergici, Marchionis Durlacensis, Comitum Ottingensis, Leuenstenii, Erbacensis, Wiedani, Hannouii, Isenburgici, Hohenloensis, Pappenheimii, & aliorum. Quia si quæ pacta initio belli inter Cæsarem & Hispanum, vel Bauarum vniuersali amnestiæ, & ex hac debita restitutioni contraria inita fuere, illa etiam hac lege sunt antiquata & rescissa. Idem iudicium de amnestia est, Comitibus Ratisbonensibus anno 1641. proposita.

o) Triplex igitur prohibitio, 1) ne alter alteri quicquam hostilitatis &c.

inferat. 2) Ne inferri faciat. 3) ne patiaturo inferri. Hoc vltimum aut ad garantiam pacis spectat, quam omnes eius consortes contra quemcunque violatorem præstandam recepere, articulo 17. aut saltem de iis accipiendum, quorum quis facta iure præstare debet, cum ipsi certo modo imputari possint. Alias translaticium est, neminem de eius factis, cum quo vnionem quandam moralem non habet, cogi, vt rationem reddat: Nihil ob stare puto, quò minus vtroque modo hunc locum explicemus, vt & ad obligationem sponsorum pacis pertineat, & ad officium superiorum, si, quod Inferiores & subcorum potestate constituti peccauere, non prohibuerint, cum prohibere vel impedire & potuissent & debuissent.

p) Quantumuis hæc iterum vniuersalis sit dispositio, commode tamen sine vlla ad motus superiores bellumque secutum relatione aut respectu non explicatur. Neque enim omnes iniurias, violentias, damna ante bellum, vel in bello verbis scriptis, aut verbis illata indiscrete abolita intelligi possunt, sed illa demum, quæ ex motibus illis, aut bello ortum traxere, vel concitandis animis occasionem præbuerunt. Nam feracissimum fuit superius seculum eiusmodi contentio-num, quæ postquam per interualla le-
uio-

rioribus certaminibus prolufere bello ciuili, in illud ipsum tandem ferocia studiorum, virumque confidentia erupere. Nondum exiuerat penitus seculum decimum sextum, cum Gebhardus Elector Colonienfis, contractis cum Agnete Mansfeldia nuptiis, omnem fere Germaniam commouerat. Quo fulmine Pontificis & Caesaris proseriptione vix coercito, sub ortum seculi decimi septimi aliud seculum est infestius certamen inter Johannem Georgium, Marchionem Brandenburgicum & Carolum, Lotharingæ Ducem, Canonicorum Argentoratensium diuisione ad Episcopatum illum electos, ac proinde, vt inter æmulos solet, de tam pingui præda magnis animis contententes, quo ager Argentoratensis multos annos grauius vastatus est. Successit mox Donawerda vrbs libera Imperialis, ne tumultibus vacaret Germania, intempestiuo religionis zelo post Caesaream proseriptionem Bauari iuris facta, & ad obedientiam Romanæ sedis redacta; quæ res iterum Protestantium animos mire exacerbauit. Posthæc causa Iuliaensis successions agitata est, si opes litigantium spectes, & partium studia conatusque, superioribus longe atrocior motus, procul dubio iam tum Austriacis funestus & grauis futurus, ni mors Heinrici Galliarum Regis, iam ad expeditionem valido exercitu accincti consilia disturbasset. Qua subita rerum mutatione, & dolore superiorum percussi adeo sunt

Principes Protestantes, vt ad fœdus inter se icendum varios cœtus agerent, donec huic destinato tandem vltima manus est imposta; Adsumpsit fœderatum illud corpus Vnionis nomen, vocatis tractisque in partes Gallis, Anglis, Danis, Venetis, Batauis, Pannoniis & Transiluanis. Quibus statim Catholicis opposuere aliud fœdus, Herbipoli percussum, cuius caput & rector velut erat Maximilianus, Bauariæ Dux, sub Pontificis auspiciis; accedentibus etiam Hispaniarum & Poloniæ Regibus, tum Alberto Austriaco, Belgarum Governatore ac Ferdinando, Principe Hetruscorum. Hoc fœdus sanctæ Ligæ sumperat nomen, ne cui dubium esset, quin religionis causa ageretur, siue ad suam defendendam Catholicis ita coiuisent, siue ad sacra Protestantium deturbanda. Vtraque pars conscripto exercitu statiuā aliquoties habuit, & se inuicem capita factionum diligenter obseruabant. Res tamen inter eos nunquam ad manus venit, donec Bohemicorum motuum occasione aduersa illa in monte albo pugna & Palatini & omnium Vnionistarum causam vno ictu afflixit: ex quo deinde Ferdinandi Imperatoris feruore, qui fortunam suam satis capere non poterat, bellum per omnem Germaniam accensum est. Inter hæc certamina, & studia partium multæ iniuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, verbis, scriptis, factis illata sunt, quorum omnium vt perpetua sit obliuio, hic edicitur, scilicet quæ occasione illorum

mo-

dè q), tam ante bellum quam in bello r), verbis, scriptis, aut factis s) illatæ iniuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, expensæ t), absque omni personarum rerumvè respectu u) ita
C 2
peni-

motuum & bellorum, euenere æmulatione & certaminibus factionum. Alias accidere facile potuisset, vt & ante bellum, & in bello, ex aliis causis vnus alii iniurias, violentias, hostilitates, damna intulisset, quæ, cum talium iure persequendorum proditæ formulæ sint, amnestia non abluit.

q) Quas igitur vna pars sibi inter se iniurias aut damna infert, huc iterum non videtur pertinere, cum requiratur, vt iniuriæ &c. *hinc inde* sint illatæ.

r) Bellum proprie intelligitur, quod auspiciis Suecorum est gestum. Quæ ante accidere, motuum nomine plerumque insignantur, vt articulo 4. §. 6. *ante motus Bohemicos*: quamuis etiam articulo 3. §. 1. *Germania motuum* fiat mentio.

s) En tres modi, quibus iniurias, violentias, hostilitates, damna inferimus. Violentiæ tamen, hostilitates & damna plerumque factis imputantur; iniuriæ verbis & scriptis. Quod de expensis adiicitur, intelligendum forte est de sumptibus, quos vna pars æmulatione & metu alterius defensionis suæ causâ facere coacta fuit. Neque enim hic iudiciales expensas designari credibile est, quas ferre vnusquisque litigantium debet, se compensantur per Iudicem; aut alter alteri soluere, si

adiudicantur. De cætero ad iniurias scriptis factas proprie pertinet, quæ in finitis libellis in publicum editis prurientia & male temperata ingenia sparsere, siue honori personarum probris laceffendo, seu causâ partium denigrandæ seu denique in religionum vtriusque sectæ contumeliam. Inter quos auctor ille Autonomiæ, Cancellarius Burchardus, & Jesuitæ Tillingenses, disputationibus suis de pace religioſa, ante alios male audiere, tanquam quietis publicæ turbatores, & calumniatorum antesignani; quanquam ex nostra etiam parte non desint scripta felle tincta, & maledictis referta, quorum intemperantiam æque improbamus.

t) Nota, non commode satis dici, *expensæ illatæ*, si tantundem significat, ac causam esse expensarum, vti hic apparet.

u) Igitur siue quid in Cæsarem, Reges belli socios, Electores, Principes, Status, aut quoscunque alios iniuriose, violenter aut hostiliter dictum, scriptum, factum fuerit, id omne amnestia abolet. Itemque siue in sacris, siue in profanis, siue in publicis, siue in priuatis, siue in magnis, siue in paruis rebus modum dicendo, scribendo, faciendo excessimus,

x) Hæc

penitus abolitæ sint x), ut quicquid eo nomine y) alter aduersus alterum præterire possit, perpetuâ sit oblivione sepulchrum z).

III.

Restitu-
endi.

§. I. Juxta hoc a) universalis & illimitatæ b) Amnestiæ fun-

x) Hæc abolitio consistit in perpetua oblivione omnium dictorum, scriptorum, factorum, addita prohibitione, ne alter aduersus alterum eo nomine quicquam præterire possit. Hic *alter aduersus alterum* iterum accipienda sunt de partibus diuersis, non de iis, qui ex vna parte lites inter se habent.

y) Id est, nomine seu causâ iniuriarum, violentiarum, hostilitatum, damnorum, expensarum, hinc inde tam ante bellum, quam in bello verbis, scriptis aut factis illatarum.

z) Articulo 4. §. 30. excipiuntur iura & actiones *de illatis damnis*, Comitibus Nassau-Sarapontanis competentes, De eo vero, quod vi aut metus causâ gestum est, vide articulum 4. §. 46.

Art. III.

a) Tertius effectus amnestiæ, (de duobus prioribus vide supra) est restitutio vniuersorum & singulorum sacri Romani Imperii Electorum, Principum, Statuum, & immediatæ Imperii Nobilitatis: Eorumque vasallorum, subditorum, ciuium & incolarum. Itaque non Status modo Imperii cum immediatâ Nobilitate gaudent amnestia; verum etiam eorum subditi, cuiuscunque conditionis: quod notandum

contra Nouatorum interpretationes, qui hoc beneficio exclusos subditos, aut tantummodo in consequentiam & per ipsos Status, Dominos suos territoriales ita restitutos volunt, vt non contra se, sed saltem contra alios, neque id aliter, quam sub auspicio & protectione dominorum suorum, vt amnestia concessura eis sit. Quæ opinio hoc textu nostro manifesto refutatur, vbi duæ classes restituendorum pari iure & conditione constituuntur, vna Statuum, & altera subditorum, quibus fructo amnestiæ in sequentibus sine vilo discrimine applicatur: id quod ad oculum & secundum litteram demonstratur infra articulo 16, §. *nulli autem ciuitati & c. vbi omnes & singuli ciues & incolæ, qui forte ab alterutra belligerantium parte steterent, tam vniuersalis amnestiæ, quam cæteris pacificationis beneficiis gaudere iubentur, saluis per omnia iuribus eorum & privilegiis in sacris & profanis*. Atque hæc contra Dominos territoriales ipsos subditorum bono statuta esse, sequentia declarant, cum & illorum iuribus superioritatis, vt integra & illibata maneant, prospicitur. Datur itaque omnino restitutio subditorum ex capite amnestiæ, etiam contra ipsos Dominos suos terri-

fundamentum c) uniuersū & singuli d) Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status, (comprehensa immediatâ Imperii Nobilitate e), eorumque Vasalli, Subditi, Cives & incolæ

C 3

læ

territoriales, principaliter & iure proprio subditorum expetenda.

b) Vniuersalis est amnestia, quæ omnes & singulos continet: Illimitata, quæ nullis conditionibus aut restrictionibus circumscripta. Hoc ægre admodum concessere Cæsarei inter pacis tractatus, & Recessu Imperii anno 1641. publicatæ memores excludere ea Status aliquos, & restitutionem multis odiosis legibus facere volebant, diu multumque in hac sententia obfirmati, donec Protestantium constantia tandem frangerentur. Ostendit nihilominus articulus sequens, in multis restitutionem non omnino illimitatam ex pacto fuisse. Ita articulo 4. §. controuersia, Marchionibus Brandenburgicis in Franconia restitutio oppidi & prefecturæ Kitzingen cum adiacente monasterio, quæ non modo ante hos motus, sed & anno 1624. adhuc possedere, denegata. sed & inprimis exulum aliorumque subditorum Austriacorum causa derelicta est non sine eorum opprobrio & infamia, quos pecunia corruptos Cæsarei Ministri, vt desisterent, expugnauere, cum nemo fere dubitet, si meliori fide, & paulo acrius insistissent, & consiliis eorum, & libertati religionis Euangelicæ iis locis, & restitu-

tioni bonorum publicatorum longe rectius consuli potuisse.

c) Hoc fundamentum est præcedens totus articulus secundus, de quo iam actum. Cur autem non suffecerit, ratio est, quia de restitutione ibi nullum verbum, sed saltem de obliuione & abolitione omnium vltro citroque hostiliter factorum: quod ne quis post pacem ita interpretetur, ac si nulla repetitio superfit bello amissorum de restitutione separatim statuendum fuit.

d) Vt iam monui, restituendorum duo sunt genera, Status cum immediata Nobilitate; & Vasalli, subditi, ciues, incolæ. Hos quidem lex ordine quodam hic distinguit. Sed cum de effectu restitutionis agitur, nullum omnino inter eos discrimen facit.

e) Hæc verba argumentum sunt, Nobilitatem Imperii immediatam Statuum Imperii numero non haberi. Secus enim Nobilium mentione expressa non opus fuisset, cum nec Comitum, nec Baronum, nec ciuitatum, quæ status sunt, mentio fiat. Vt adeo ego arbitrer, ex hoc loco tanquam ex lege aliqua pragmatica disputari contra illos quam strenuissime posse, qui Nobilitatem immediatam Statuum nomine & dignitate venditant. Vox enim *comprehensa* hic non id sibi vult, quasi Nobi-

læ f), quibus g) occasione h) Bohemiæ Germaniæve motu-
um

Nobiles Statuum classe comprehendantur; sed quod ratione restituendorum ex capite amnestiæ eodem iure agere possint, quo Status.

f) En hinc quatuor genera subditorum mediatorum, *Vasalli*, quorum eximior digniorque pars Nobiles mediati. *Subditi*, quod nomen esse puto, omnibus commune, nisi quis hic Ministros & Officialia Statuum, tum etiam Clerum, saltem apud eos, qui Augustinæ Confessioni addicti sunt, hic peculiariter intelligat. *Ciues*, qui sunt in municipiis & oppidis. Denique *incole* quo nomine homines ruri degentes; forsitan etiam, qui domicilium in loco non habent, venire possunt. De quorum omnium differentiis Scriptores cum publici iuris, tum privati, prolixius & accuratius disserunt.

g) Quæsitum est, si Vasalli illi, subditi ciues & incolæ, interea in vjus esse desiere, an amnestiæ & restitutioni sit locus? Probo distinctionem inter res & iura, quæ in hæredes transeunt: & quæ cum persona quasi moriuntur. Illorum restitutionem vtique recte petunt hæredes: Horum vero cum successor nullus sit, non video, qua ratione aliis actio possit dari. Olim in conuentu Deputatorum Imperii, Francofurti celebrato disputatum fuit, num in senatoriam dignitatem eorum, qui ex vna vel altera religione anno 1624.

ea ornati fuere, interea autem vita functi sunt, totidem ejusdem religionis sint restituendi? Negauere Catholici, quod hoc ex formula pacis nullo loco possit commonstrari. Dignitatem enim Senatoriam esse ius personale, quod ciuitas pro meritis cuiusque summa libertate conferat: adeoque defuncto eo, cuius ossibus veluti inhæsit, neminem fore, cui liceat ex amnestia restitutionem in eius locum petere. Ex aduerso autem Protestantæ contendebant, Senatori post annum 1624. mortuo alium suæ religionis substituendum, exemplo restitutionis pro Capitularibus & Canoniciis, articulo 5, §. 23. decretæ: quem in finem etiam allegarunt articuli 5, §. 14. nec non quarundam ciuitatum præiudicia, apud quas nulla personarum viuentium aut mortuarum ratione habita restitutio facta fuerit secundum statum anni 1624. hoc pacto, vt quot loca Senatoria vtraque religio dicto anno ex suis obtinuit, totidem ipsis etiam restituta sint. Tractabitur hæc res data opera inferius ad articulum 5, §. 29. occasione ciuitatis Hagenensis. Hic vno verbo saltem notamus, plurimum interessè, an vniuersum Nomen Protestantium in aliqua ciuitate anno 1624. siue ex statuto aliquo, siue pacto aut consuetudine in possessione fuerit certi numeri ex suis in senatum legendi; an saltem eo tem-

porè

um i) vel foederum hinc inde contractorum l), ab una vel alte-

pore fortuito casu quidam electione libera recepti sint. Primo casu etsi personæ interea in viuis esse desiere; potest tamen vniuersitas petere, vt in possessionem suam eligendi restituatur. Altero vero vix erit, qui iure aliquo locum decedentis sibi vindicare ex causa religionis possit, antequam liberis totius Ciuitatis suffragiis designatus sit.

h) Duo igitur necessaria, si horum omnium restitutio ex capite amnestiæ decernenda est, i) vt eis ab vna vel altera parte aliquid præiudicii aut damni sit datum: & 2. vt damnum sit datum occasione Bohemiarum Germaniarum motuum, vel foederum hinc inde contractorum. Hinc non audiuntur, qui damnum ex aliis causis perpeffi sunt: vel si is, qui damnum dedit, cum eo, qui sensit damnum, ambo ab vna belligerantium parte stant. Est enim hoc perpetuum amnestiæ, vt lædens atque læsus diuersarum sint factionum, non vnus.

i) Quid sit occasione motuum, sæpe dubitatum est. Alii pro causa accipere: nonnulli pro quacunque alia opportunitate. Neque sane nihil horum interest cum ad decisionem causarum venitur. Verbi gratia, Marchionibus Brandenburgicis in Franconia supra memoratum oppidum Kitzingen post motus Bohemicos iniquissima sen-

tentia ablatum, adiudicatumque Episcopo Herbipolensi fuit. Cum igitur inter tractatus pacis restitutionem eius ex capite amnestiæ peterent, responsum fuit, post motus quidem Bohemicos Marchiones damnatos esse, sed nihil eos damni aut præiudicii passos occasione motuum Bohemicorum, cum iudex a Principe datus, Commissiones Cæsareas nunc vocat, causa cognita, & auditu vtraque parte sententiam tulerit, qua illi succubere. Interea manifestum erat, & ex interceptis etiam litteris constabat, inter Catholicos rem agitatum fuisse eo consilio, vt Protestantium copias transitu Moeni, hoc loco peropportuno, prohiberent, quas forte in Catholicorum terras post hæc effundere vellent, Ferdinando Cæsare iam tum edicti sui publicationem animo agitante, quam rem facile perspiciebat turbis non carituram. Quid dicendum? Cum nunquam fere, aut rarissime occasio gerendæ rei pro causa actionis sumatur, hic in causa adeo fauorabile, qualis est restitutio ablatorum ex capite amnestiæ, significationem vocis tantopere, non licet contrahere vel coarctare. Sed saltem æquum est, vt vox occasio sensum retineat proprium & naturalem. Est autem occasio, de finiente Festo, opportunitas temporis causa proueniens: Vel vt Cicero ait: *Occasio est pars temporis, habens*

altera parte m) aliquid præjudicii aut damni n) quocunque modo

in se alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem. I. de Inuent. Idem I. Offic. Tempus autem actionis opportunum, Græcè Ένκαιρία, Latine appellatur occasio. Hæc nascitur per hominum actus agendi facultatem non impediens; ut puer dormiens facie surantibus occasione. Qua definitione dubio nostro multa lux affunditur. Scilicet post fufum fugatumque in Bohemia Palatinum, cum Proteftantes tota Germania trepidarent, in primis vero ii, qui cum eo steterant, rerum fuarum folliciti essent, Imperator Ferdinandus captata temporis opportunitate, & augendo terrori intentus, non modo Palatinum eiusque Fœderatos & amicos proſcriptione perculit, & ditionibus suis exturbauit, verum etiam diuerſis prætextibus arma victricia per vniuerſum fere Imperium circumferebāt, donec edicto ſuo propoſito, vndique Proteſtantes ad arma velut conſternauit, quibus per opportune eo tempore accidit, cum Regem Suecum contumeliis Cæſareanorum etiam laceſſitum cum exercitu adueniſſe audiuerē, ſocium belli & ductorem habituri. Hi ſunt illi motus Bohemæ Germaniæ, & quicquid damni aut præiudicii poſt exortos illos, ab vna vel altera parte, hæc occasione illatum eſt, reſtitutione reparari debet. Occaſio igitur non cauſas notat, ex

quibus enatum bellum, ſed opportunitates temporum, quibus allecæ partes quocunque colore iniuriæ fecerē, non auſe id tentare tranquilliore reipublicæ ſtatu.

o l) Hoc quod de fœderibus dicitur, retro trahendum eſt ad illa etiam tempora, quæ motus Bohemæ Germaniæ præceſſere. Neque enim fœdera tantum, iſtorum motuum occasione hinc inde contracta comprehendit; ſed includit etiam illa omnia, quæ initio ſæculi ſuperioris vsque ad prædictos motus inita ſunt: ad quæ inprimis ſpectant illæ confœderationes, vnde Vniouſitarum & Ligitarum factio nomen traxit.

m) Id eſt, vna pars alteri. Damna enim & præiudicia, quæ vnus Eœderatorum alteri confœderato ſuo dedit, ad amneſtiam proprie pertinere non videntur, ſed ex lege fœderis aut iure communi reparanda ſunt. Enimvero quid dicendum, ſi læſus a confœderato ſuo poſt damna accepta in Partis aduerſæ ſocietatem tranſierit? Forſan nonnihil intererit, num ille ob fidem tum ſuſpectam a ſocii male habitus, aut ob cauſas alias damnū iniuriæ fuerit paſſus. Priori caſu procul dubio ex amneſtiam ius erit reſtitutionis petendæ: altero autem ex alio capite forſan agendum erit.

n) Præiudicium & damnū hic non acci-

modo vel prætextu o) illarum est, tam quoad ditiones & bona feudalia, subfeudalia, & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, Jura & privilegia p) restituti sunt, plena-

D

accipiuntur in stricta & iuridica significatione; sed populari sensu pro omni detrimento vel incommodo, quod quis perpeffus est facto & inimicitia alterius: ex causis tamen paulo ante nominatis.

o) Id est, non attenditur, quam causam vel rationem alter præterdat, cur damnum dederit, sed vnicè id spectatur, num occasione Bohemiæ Germanicæ motuum, vel foederum hinc inde contractorum damnum datum sit. Interea quin hoc ipsum probatu per difficile sæpe sit, quæ res læso semper incumbit, mihi quidem nullum est dubium. Imò tellantur tot lites & controversiæ cum in summis Imperii tribunalibus, tum alibi agitatæ, vbi plerumque ii, quibus ex pace restitutio imperata, quæstus mirifice effugiis, omnes ingenii neruos intendunt, vt imponant recuperatoribus exceptione illa, causas suas legi de restitutione latæ non conuenire.

p) Octo hic nominantur, in quibus damnum datum reparandum, aut ablata restituenda sunt. 1) ditiones, 2) bona feudalia, 3) bona subfeudalia, 4) bona allodialia, 5) dignitates, 6) immunitates, 7) iura, 8) privilegia. Num hac enumeratione partium absoluantur omnia, in quibus damnum dari, aut

fieri præiudicium potuit, viderint alii, quibus hæc singula accuratius excutiendi ingenium est. In eo tamen lubens contentio, Paciscentes his omnia complecti voluisse. Quamvis enim de *similibus & ceteris*, quod fieri alias solet, hic nulla mentio, tamen bona fides non patitur, cauillari voces, cum de mente contrahentium & sine pacis ex tabulis eius certi sumus. Fortassis etiam, si verba non coarctamus, sed singulis eam significatus amplitudinem relinquimus, qua gaudere sine absurditate possunt, non erit, quod defectus aut non sufficientis reconstitutionis nomine quis desideret. De cætero in singulis hisee vocibus non erimus nimium scrupulosi: scimus enim hæc sæpe cumulari absque rigido examine vel delecto. Certe dignitates, immunitates, iura & privilegia communi iuris censu omnia veniunt. Subfeudalia etiam proculdubio Feudalibus comprehenduntur, Allodialium alia mobilia sunt, alia immobilia. Ditionum tamen peculiaris & expressa mentio ante omnia merito facta, quia his deiecti in primis restituendi in illas fuerunt.

q) Restitutio igitur hic decernitur plenaria, nulla sui parte manca aut defecta. Ostendent tamen sequentia, quæ articulo IV. habentur, restitutionem

narie g) in eum r) utrinque s) statum in sacris & profanis

nem aliquorum non vbique ad hanc generalem regulam exactam fuisse, sed speciali ratione & pacto in quibusdam restrictam.

r) Restitutio fit in certum statum, qui facti est, neque tot subiacet controuersis & litigiis, quam si in dominia aut iura cuiusque restitutio decreta fuisset. Habent quidem dominia etiam & quævis alia iura suum statum. Sed huius multo facilior probatio est, quam istorum, si absque statu considerantur. De cæteris operæ pretium est, paulo accuratius dispicere, quid hic sit STATUS. Hoc enim vocabulum sæpius postea occurret. Sed cum hoc loco prima eius mentio fiat, prima etiam tractandæ rei occasio merito arripenda est. Status in moralibus idem fere est, quod in naturalibus spacium. Iureconsulti conditionem aut qualitatem rei vocant; Dicitur primario de hominibus eorumque conditione, vt statu liberi, statu serui, vnde formula, quæstionem status alicui mouere. Secundario autem de rebus etiam aliis, vt status regni, status ciuitatis, status provinciarum, status fundi, qui vel seruit vel est liber, &c. Hæc distinctio non sine ratione facta est. Cum enim status nomen sit in genere morum; aliæ autem res præter hominem qualitatum eiusmodi proprie non sint capaces, eis hæc appellatio non potest non improprie

tribui. Est igitur status *aliquid morale suppositiuum, eo destinatum, vt cæteris moralibus quasi subternatur, eaque sustineat.* Certi enim status sunt instituti non propter se, sed vt personæ morales in iis existere intelligantur, ex quo sequitur, remotis personis, quæ in statu illo morali esse intelliguntur, de ipso simul statu esse actum, quem iura & obligationes semper comitantur. Est alius, qui respectum ad locum habet, & alius, qui respectum ad tempus. Itemque alius naturalis, alius aduentitius, & qui plures considerandi modi esse possunt. Quanquam vero de singulis subtiliter multa egregia commentatus sit Puffendorffius, *de iure nar. & Gent. lib. 3. cap. 1. §. 6. & aliquot sequentibus*, nobis tamen de eo hic potissimum sermo est, qui naturali statui facti alicui humano superuenit, & ad tempus respicit, quatenus ex eo moralis aliquis effectus redundat in illos, qui certo tempore in statu quodam fuisse dicuntur, vt, hic status temporis, qui postea deiectis in eum statum, quo antea destitutionem fuisse, ius petendæ restitutionis tribuit. De loco, & quo quis statum habuerit, nihil valde interest, modo in sequentibus regulis huic uniuersali nulla exceptione detractum sit: quod factum cum Exulibus Austriacis artic. 4. exempli loco esse potest.

s) Cum in omni restitutione vnus sit, qui

nis t), quo ante destitutionem gavisi sunt u); aut jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscun-

D 2

que

qui restituere quid debet, & alter, cui restituendum est, restituendus recuperat quidem statum suum, quem ante destitutionem habuit. Sed neque minus restituens suum etiam seruat, si forte res illa, restitutioni obnoxia, ipsi etiam quorundam iurium respectu, vel alio modo devincta sit. Nam restitutio ex capite amnestiæ mutua est, cuius vi restituendus quidem sua consequitur, sed & alter, vel quicumque alius obligationes etiam suas integras retinet.

†) Restitutio ex capite amnestiæ fit etiam in sacris. Sed qui hoc modo semel restituti sunt, securi non redduntur ab omni persecutione. Nam si is, qui restitutionem facere debuit, causas iustas habeat, cur sacra, occasione Bohemæ Germaniæ motuum, aut fœderum hinc inde contractorum turbata pulsaque, sed nunc ex capite amnestiæ restituta, tolerare non teneatur, audiendus utique erit, nec prohibetur suo iure vi. Qua de re mox. In quo differentia maxime consistit restitutionis ex capite amnestiæ ab altera ex capite grauanimum, de qua infra artic. §. agit. Per illam nemo quid novi iuris acquireret, sed omnes restituuntur in statum illum, quo ante destitutionem fuerat. Hæc vero semel restituti perpetuo securos facit ab omni actione vel repetitione, donec de controuersis religionis ami-

cabili & vniuersali partium conventionem transactum fuerit. Cæterum profana intelliguntur omnia esse, quæ iure sacrorum non habentur.

u) Hæc itaque restitutio præcise statum reddit, qui ante destitutionem fuit, neque plus, neque minus tribuit; *aut iure gaudere potuerunt*. Neque enim ei, qui restituendus est, fraudi esse debet, si statu suo, quo plenius iure uti poterat, proxime ante destitutionem non sit usus; sius quod impeditus ab alio sit, seu quia occasio non erat, quod in eiusmodi actibus discontinuis sæpe euenit. Atque hic iterum ingens est discrimen inter hanc restitutionem & alteram ex capite grauanimum, vbi nudus status nudumque factum possessionis, quale Anno 1624. calendis Januarii erat, expenduntur, non inspecto cuiusque patris iure aut titulo.

x) Omnes mutationes post destitutionem factæ abrogantur, resque in statum priorem reducit: Exempli gratia, quo loco vna saltem religio viguit, alia vero post destitutionem introducta est, siue priore plane expulsa, siue iuxta tolerata, ibi succedanea illi magni iterum necessitas per restitutionem indicitur: nisi illam defendat articulus stus de compositione grauanimum, & habita Anno 1624. possessio. Annullantur enim de cætero omnes in-

Restitutio
quomodo
intelligenda.

que y) interim in contrarium factis mutationibus.

§. 2. Quemadmodum vero a) tales restitutiones omnes & singulae intelligendae sunt salvis iuribus quibuscunque b) tam directi quam utilis dominii c), in vel circa bona restituenda d), siue secularia, siue Ecclesiastica e), siue restituenti,

interim in contrarium factae mutationes. Idem erit de civilibus iudiciis, veluti si privilegium quoddam, ante desitutionem validum, postea abrogatum fuerit. Plenissime id restituitur. Sed num revocari non possit, postquam restitutioni satisfactum, aliunde petenda erit decisio.

y) Inde nulla a natura, seu genere, seu qualitate mutationum exceptio admittitur. Excipiuntur tamen infra articulo 4. §. 49. aliquo modo sententiae, tempore belli de rebus mere secularibus pronunciatae.

§. 2.

a) Duo proponuntur hoc textu) clausula saluatoria, ut vocatur, circa restitutiones omnes & singulas ex capite amnestiae, & 2) huius clausulae verus atque genuinus usus.

b) Clausula saluatoria est, tales restitutiones omnes & singulas intelligendas esse, *salvis iuribus quibuscunque*. Est igitur nuda restitutio in eum statum, quo quis ante desitutionem fuit, qua nemo quod novi iuris acquirit, sed vetera saltem amissa recuperat, siue quoad ditiones & bona, siue quoad dignitates & iura. Nemo itaque, qui

ex capite amnestiae restitutus est, defendere se obtentu huius restitutionis potest contra alios, qui super re restituta experiri cum eo volunt, siue ipse restitutus fuerit, siue alius tertius. Quia cum amnestia reciproca est, mihi actiones & iura mea in aliquam rem perire ideo non possunt, quod eam quocunque nomine occupaverim, & nunc pace restituere debeam.

c) Hic quidem nominantur saltem iura directi & utilis dominii, sed propterea exclusa alia non erunt, veluti si quis in bonis restituendis ius pignoris habeat, vel quodeunque aliud in re, quod non est directum vel utile dominium. Sed quid ducendum de iure retentionis, vel impensarum nomine, vel ex alia causa, quae retentioni alias locum facit? Crediderim, restitutionem nihilominus faciendam esse, si desitutio occasione motuum aut fcederum contigit. Sine vlla enim exceptione in eum statum fieri debet, quo restituendus ante desitutionem gaudisus est.

d) Num differant haec dictiones in bona restituenda, & circa bona restituenda, viderint alii. Mihi iam non vancat

ti, siue restituendof), siue cuiuis tertio g) competentibus, faluis idem litis pendentiis defuper in Aula Cæsarea, siue in Camera Imperiali, vel aliis Imperii immediatis aut mediatis Dicasteriis vertentibus: Ita hæc clausula saluatoria h) generalis, vel aliæ subsequentes speciales i) ipsam restitutionem nullatenus impediant l), sed competentia iura, actiones, ex-

D 3

ceptio-

cat minutis istis inhærere. Videtur tamen omne dominium in re magis esse, quam circa rem.

e) Hoc idem est cum eo, quod superiori paragrapho dictum, *in sacris & profanis*.

f) De restituente res plana est; Quod vero ad restituendum attinet, cum restitutione possessionem status, quo ante destitutionem fuit, adipiscatur, superuacanea hæc reseruatio videri possit. Sed fieri potuit, vt hic etiam ante destitutionem dubia quædam aut controuersa iura habuerit cum alio: quorum integra causa vtrique merito reseruanda est.

g) Quia nemo per restitutionem ex capite amnestiæ decretam de iure suo periclitatur. *Saluis item litis pendentiis &c.*) Itaque propter restitutionem ex capite amnestiæ factam exceptio litis finitæ opponi non potest, quæ datur restitutis ex capite grauaminum. Atque hæc iterum insignis est differentia inter duas istas restitutiones.

h) Alterum huius paragraphi caput supra etiam indicatum est, verus & genuinus huius clausulæ saluatoriæ in-

tellektus atque vsus. Quamuis enim eiusmodi restitutionis intelligendæ sunt saluis iuribus quibuscunque: id tamen sub quibusdam cautelis accipiendum, 1) ne per id ipsum restitutio impediatur, 2) ne eo prætextu amnestiæ vniuersali & illimitatæ quicquam præiudicii afferatur, 3) ne talis reseruatio ad proscriptiones, confiscationes & huius generis alienationes extendatur 4) ne articulis aliter conuentis aliquid deroget, & denique 5) ne hoc fiat nominatim quoad articulum de compositione grauaminum.

i) Clausula generalis est, *saluis iuribus quibuscunque*. Subsequentes speciales variæ esse possunt, prout de istis transactum fuit. De vnaquaque suo loco videbitur. Interea pro exemplo esse potest, quod articulo 4. Suo *Electori quoque Treurenensi &c.* habetur, vbi Episcopis Spirensi & Wormatiensi libera iurium persecutio coram competente iudice reseruatur, quæ illi prætendebant in bona quædam ecclesiastica intra Palatinatus Inferioris territorium sita.

l) Ex his liquet, quod supra diximus, ius

ceptiones, & litis pendentia m) post factam demum restitutionem, coram competenti Iudice n) examinentur, discutiantur & expediantur o), multo minus hæc reservatio ipsi Amnestiæ universali & illimitatæ quicquam præiudicii afferat p) aut etiam ad proscriptiones, confiscationes q)

ius retentionis locum non habere. Sed facta restitutione demum de iuribus referuatis iudicio vnumquemque agere posse.

m) Quod hic de exceptionibus dicitur, superiora confirmat: ius enim retentionis plerumque per modum exceptionis proponitur.

n) Hic pro rei conditione alius aliusque esse potest. Sub competente vero iudice & Austregas comprehendi non est dubium. Quin nec arbitrum excludi putauerim. Interdum etiam cause qualitas ad eundem iudicis facultatem dat, qui alias competens rei iudex non esset. Quod in omnibus illis casibus fit, vbi Camera Imperialis iurisdicção fundata. Vel quando ex privilegio alieni iudicis eligendi potestas datur; vel ex consensu prorogata est iustitia. Hinc recte hic in genere de competente iudice sermo fit, qui non semper ex persona rei constituitur.

o) *Examinentur* scilicet iura & actiones, *discutiantur* exceptiones: & *expediantur* litis pendentia.

p) *Intelligitur* scilicet amnestia, artic. 2. promulgata, quæ perpetuam oblivionem omnium ab initio motuum quocunque loco modoue, ab vna vel

altera parte vltro citroque hostiliter factorum, itemque abolitionem omnium iniuriarum, violentiarum, hostilitatum, damnorum, tam ante bellum, quam in bello, verbis, scriptis aut factis illatorum, laucit. Nimirum duo sunt summa capita amnestiæ. Oblivio & abolitio præteritorum, ne vltionis expectanda vel desiderium vel facultas supersit: & restitutio in statum illum, qualis ante destitutionem fuit. Primo capite de vltione aut vindicta simplex prohibitio & sine vlla reservatione continetur alterum vero restitutionem sub certis clausulis saluatoris decernit. His itaque verbis ad primum caput respicitur, caueturque, ne clausula illa, *salvis iuribus quibuscunque* præiudicium illis factis afferat, quæ pax perpetua oblivione sepulta esse vult. Hinc nulla actio de iniuriis, violentiis, hostilitatibus, damnis, expensis, quatenus nimirum sub hac amnestia comprehenduntur.

q) Proscriptio de personis proprie dicitur, confiscatio de bonis. Igitur si quis per proscriptiones aut confiscationes ius aliquod quæsiisse sibi videtur, eius rationem clausula illa saluatoria non habet, neque quisquam istis titulis facta

generis alienationes r) extendatur, vel articulis aliter conuentis s) interque hos compositioni Gravaminum t) aliquid deroget. Nam quantum iuris u) in bonis x) Ecclesiasticis y) hucusque controversis. z) eiusmodi restituti vel restitu-

facta restitutione contra restitutum vi clausula saluatoria agere iterum potest.

r) Inter motus civiles Aula Cæsarea larga admodum & liberalis fuit ditandis aliis ex bonorum publicationibus, cum aliquando integra prouincia gratitudinis causa in prædam exposita; vel debiti loco addicta fuerint. Harum similiumque rerum cum iam restitutum sit, iura eius generis alienationibus quaesita in computum illorum non veniunt, quæ clausula nostra salua & integra post restitutionem esse vult.

s) Specialia derogare generalibus, & posteriora prioribus, vulgatum est dictum. Sed quinam sint isti articuli aliter conuenti præter illum, qui hic designatur, de compositione gravaminum, quaeritur. Memorabile & magnum exemplum huius rei statim initio articuli 4ti occurrit, vbi dignitas Electoralis cum Palatinatu superiore in Ducem Bavariae transfertur, quæ occasione motuum Bohemiae Comiti Palatino ablata fuerunt. De aliis suis locis videbimus.

t) Compositio hic pro pacto seu transactione sumitur, quo sensu Cicero etiam vsus est. Alias componere mor-

tuum dicimus, cuius funus adornamus, & quo elato memoriam eius paulisper deponimus. Vtinam gravamina in Imperio sic etiam composita & abolita essent; non adeo omnia querelis atque lamentationibus oppleta forent.

u) Ergo diuersum horum ius iure eorum, qui ex amnesia restituuntur. Concurrere tamen actiones plerumque solent, ita tamen separanda, ne quod vni tribuitur, ad aliam etiam trahatur, quod non raro ab incautis interpretibus fieri animaduertes, quorum multi in ea sunt opinione, restitutionem ex capite amnesia non alia ratione differre, quam diuersitate terminorum restitutionis a quo, id quod est falsissimum.

x) Non in bonis modo, sed etiam in exercitio religionis, in libertate conscientiae; & omnibus illis, quæ vel ad bona Ecclesiastica, vel religionem ipsum spectare possunt.

y) Imo etiam in Politicis, si quid intuitu Ecclesiasticorum mutatum ibi fuerit, *artic. §. 2.*

z) Imo etiam illis, de quibus controversia post pacem exoriuntur. Nam horum non minus, quam istorum decisio ex articulo de compositione gravaminum dependet. *Eiusmodi restituti*

vel

tuendi sunt habituri, patebit infra articulo de Gravaminum Ecclesiasticorum compositione. aa)

IV.

§. I. Et quamvis ex hac præcedenti regula generali a) facile dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint b) tamen

vel restituendi) Cur hic non etiam fit mentio restituentium, vt in superioribus? Ratio præcui dubio est, quoniam qui hoc modo restituuntur, in bonis ita restitutis nihil omnino iuris conferunt, nisi in quantum ipsi etiam restitutorum vel restituendorum personas agunt. Id quod secus est in restitutione ex amnestia. De cætero restituuti sunt, qui iam ante pacem possessionem quocunque modo recuperarunt: Restituendi vero, quibus post pacem restitutio adhuc præstanda est.

aa) Nimirum articulo quinto, qui fere totus eiusmodi restitutionibus occupatur & absoluitur, designato certo termino seu anno dieque, ad quorum normam habitæ quondam possessiones sine vilo iurium vnus vel alterius partis respectu restituendæ sunt, & perpetuo etiam defendendæ.

Art. IV.

a) Quæ scilicet est, faciendam esse restitutionem omnium statuum & subditorum, quibus occasione Germaniæ Bohemiciæ motuum, vel fæderum hinc inde contractorum, ab vna vel altera parte aliquod præiudicium aut damni quocunque modo vel prætextu illarum est, tam quoad ditiones & bona, quam iura &

dignitates, plenarie in eum virinque statum in sacris & profanis, quo ante depositionem gausi sunt, aut iure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Artic. III. §. 1.

b) Enimvero hæc sane diiudicatio alio plane modo secundum prædictam regulam generalem instituenda esset, nisi de quibusdam causis speciali quodam pacto transactum fuisset. Vt adeo hic articulus quartus in plurimis regulam generalem non tam exemplis illustrare vel confirmare, quam per speciales exceptiones restringere videatur. Prout id statim causa Palatina manifestum facit, de qua si aliter hic transactum non foret, restituito Comitis Palatini Rheni, Caroli Ludouici alio longe & pinguiori modo decernenda fuisset. Nimirum erat huius Patris Fridericus, occasione motuum Bohemiæ, fæderumque hinc inde contractorum, non dignitate solum Electorali, sed & retroque Palatinatu, tam inferiore, quam superiore deiectus spoliatusque. Igitur ex regula generali in hæc omnia restituendus esset, annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Sed hic conuentum est,

vt

tamen ad instantiam aliquorum c) de quibusdam gravioris momenti causis d), prout sequitur specialiter mentionem

E fieri

Palatini ante hac habuerunt, cum omnibus regalibus, officiis &c. vt & Palatinatus superior totus vna cum Comitatu Cham penes Maximilianum Bavarix Ducem, totamque lineam Guilhelmianam maneat. Ecce tibi statim casum a superiori regula generali plane abentem: plura similia hoc articulo occurrent, & ex occasione notabuntur. Vt propterea quis non sine causa miretur, cur hic præcedens regula pro facili diiudicatione omnium restituendorum habeatur, idque non tantum respectu subiectorum, qui sunt restituendi, verum etiam ratione modi, *QVATENVS*. In quo sane casus subsequentes speciales a regula generali longe in diuersum eunt. Longe igitur commodior sensus huius §vi esset, si dictum fuisset, ex regula quidem generali restitutionem fieri debere; sed cum de quibusdam gravioris momenti causis in nonnullis paulo aliter conuentum fuerit, ideoque necesse fuisse, atque etiam placuisse, vt eorum specialiter mentio fieret: qua ratione reseruatio illa ad finem adiecta omitti plane potuisset, cum mentio quorundam specialis non exemplorum numero, sed pro exceptionibus reuera sit. Quæ reseruatio nunc etiam aliter intelligi nequit, quam omnes alios ex generali re-

gula restituendos esse, de quorum restitutione specialiter nihil pactum.

c) Tales procul dubio fuere, quorum spes & desideria regula generalis amnestiæ non satis explebat. Fuere etiam alii, qui ob lites cum restituendo olim exercitas, vel quod ex aliis causis duriter habiti essent, sibi cautum cupiebant. Quo pertinent exempli gratia, quæ hoc articulo occasione causæ Palatinæ de Comitibus in Lainingen & Daxburg §. 16. de libera Imperii Nobilitate per Franconiam, Sueuiam & Tractum Rheni artic. 17. de Feudis, in quosdam ab Imperatore collatis, artic. 18. de Augustanæ Confessionis Consortibus, artic. 19. de Principe Comite Palatino Ludouico Philippo, artic. 20. nec non de Comitibus Palatinis, Friderico & Leopoldo Ludouico, artic. 21. & 22. statuuntur. Controuersia etiam de oppido Kitzingen, inter Marchiones Brandenburgicos & Episcopum Herbipolensem vertens, artic. 23. alia longe ratione, quam regula amnestiæ generalis requirebat, expedita fuit. Neque in causis sequentibus pauca occurrunt, quæ ad prædictam regulam generalem examinata in nonnullis statum illum mutant, quo restituendi ante destitutionem gaudi fuerunt.

d) Hoc ita intelligendum, quod plerum-

fieri placuit e) ita tamen, ut qui expresse non nominati f) vel expuncti g) sunt, propterea pro omiſſis vel exclusis h) non habeantur.

rumque restituentes in eiusmodi causis decerptum aliquid delibatumque volebant, ne plenaria esset restitutio. Alias enim dubitandum non est, meliorem semper restituendorum fuisse conditionem, quorum restitutio ad superiorem regulam generalem simpliciter exacta, nisi fortassis de dubiis quibusdam iuribus vna opera transactum sit.

e) Nisi enim hoc factum fuisset, multi ex bonis alienis tam opima spolia non tulissent.

f) Obscurus & impeditus est aliquo modo horum verborum sensus, credo tamen, hoc sibi velle, eos, qui hic expresse non nominati, vel expresse non expuncti sunt, pro omiſſis vel exclusis non habendos esse. Itaque dictio negativa non repeti, vel subintelligi apud verbum *expuncti* debet, cum sine eo oratio fieret, cum manifesta implicatio- ne, scilicet expunctos pro omiſſis vel exclusis non haberi, id quod absurdum.

g) Sed quinam sunt illi hoc articulo expuncti? Considerandum primo, ne in genere sint omnes illi, quorum restitutio detracta aliquo deterior facta est. Hactenus enim pro expunctis haberi possunt. Deinde expunguntur infra §. 53. memorabili exemplo Subditi & Vasalli hereditarii Domus Austriacæ, quantum ad bona eorum attinet, quæ

confiscatione aut alio modo amissa fue- re, antequam in Coronæ Sueciæ Gal- liae partes transiuerent: Item §. 56. alia expunctio occurrit, de quibus suo loco videbitur.

h) Hic iterum benigna interpreta- tione subueniendum est huic clausulæ saluatoriæ. Cum enim plerorumque causæ, quorum hoc articulo ad instan- tiam possessorum seu restituentium, ita decisa fuerint, vt a regula generali amnestiæ longe in diuersum eatur, sane qui his exemplis cauillari verba cupe- ret, fabricare hunc facile sensum pos- set, etiam cum nominatis, vel non ex- presse expunctis eadem ratione agen- dum esse, ne scilicet ad plenariam restitucionem omnium in eum statum, quo res ante destitutionem fuisse, se- cundum regulam supra traditam ge- neralem adigerentur. Sed hoc noluisse pacificantes vel ex eo apparet, quia hoc modo nullus omnino dictæ regu- læ vltus esset. Quamobrem sic ego in- terpretor, procul dubio ad mentem legis, reliquos omnes, quibus ex capite amnestiæ restituendum est aliquid, ad præscriptum regulæ illius generalis res suas repetere posse; cum ii, quorum hic specialis fit mentio, eo contentus quis- que esse debeat, quod sibi particulare pactum tribuit. Qua ratione non no- minatorum, vel non expunctorum

tan-

§. 2. Ante omnia verò causam Palatinam i) **Conventus** Causa Pa-
latina.
E 2 (m. 21. 10. 11) **Osna-**

tanto melior conditio esse videtur, quanto pinguius est remedium ex regula generali.

§. 2. ante omnia &c.

I) De causa Palatina agunt omnes Commentatores ad Instrumentum Pacis. Scilicet Elector & Comes Palatinus Rheni Fridericus V. cum iuvenæ ardore, tum muliebri ambitione instigatus, adversus prudentiorum consilia & monitus, inimicitias cum Ferdinando Austriaco contraxerat, antequam is Imperatorium solum conscendisset. Quippe occupato Bohemorum defectione regno, regioque titulo & diademate sumpto, motibus Bohemicis primo implicatus; deinde Bohemorum defectione ad suscipienda Regni insignia vocatus, cum mox Regem se eligi atque coronari passus esset, omne Nomen Austriacum eum magna Catholicorum statuum parte, Duce inprimis Maximiliano Bauaro, in se concitavit. Interea Ferdinandus creatus Romanorum Imperator, accitis Hispanorum auxiliis, & valida Bojorum manu subnixus Ducibus Maximiliano & Buquuo in Bohemiam tendit, atque novum Regem haud procul Praga, regni metropoli, cum omni suo exercitu, ex tyronibus fere collecto, & veterano militi impari fudit fugavitque. Qua vna pugna infelici non amissa modo Bohemia, verum

etiam Elector Superiore atque Inferiore Palatinatu pulsus est, illic Banarorem gerente. Hinc Hispanis ditiores ad Rhenum invadentibus, postquam Cæsar Ferdinandus, secundis rebus elatior, proscriptioe velut signum ad istas expeditiones dedisset, Palatinatum Rheni diu Hispani tenuerunt: Superiorem Maximilianus Bauarus pro belli impensis retinebat, in quem simul dignitas Electoralis collata fuit, qua Fridericus eiusque Heredes iniquissima sententia exuebantur, cum hos saltem luere Parentis qualemcunque etiam culpam nulla iura sinerent. Interea Fridericus exulabat apud Batavos, donec superuenerent Sueci, atque Austriacos ad moderatiora consilia virtricibus armis flexere. Hæc causa Palatina longa & impedita actio fuit apud tractatus pacis; cum Eoederati Reges & Principes Electoris Palatini, Friderici liberorumque eius solidam restitutionem vrgerent in omnia bona & dignitates, Austriaci vero ultra inferiorem Palatinatum Rheni nihil quicquam concederent, cuius præterea restitutionem non modo detracta dignitate Electorali, iam in Bavaria Ducem collata, sed & multis aliis conditionibus, inprimis quod ad religionem attinet, deteriorem fecerant. Ex eo varie iactatum negotium, prout bellorum vices spem metumque iniecerant. Tandem

Osnabrugensis & Monasteriensis l) eò deduxit, ut ea de re jamdiu mota lis m) dirempta sit modo sequenti.

Electora-
tus Bava-
ricus.

§. 3. Et primò quidem quod attinet Domum Bavari-
cam n) dignitas Electoralis o), quam Electores Palatini an-
te

ea dere, vti hic dicitur, iam diu mota
lis dirempta est sequenti modo.

l) Vtrobique enim hæc causa acta
fuerat, Gallis Suecisque Palatini postu-
lata fulcientibus. Non dubitandum
tamen est, si maior constantia Federatis
fuisset, quin hoc negotium felicitus
successisset. Constans enim est fama,
Bauarum iam suis mandata dedisse, vt
tandem a proposito retinendæ digni-
tatis Electoralis desisterent, si alia ra-
tione transigi non posset. Sed Galli
forfan aliquo religionis respectu, Sueci
vero ostentatis prouinciis quibusdam,
aliisque commodis allekti, de corruptis
Ministris nihil affirmo negoque,
cessere tandem victoriam Bauaris, quam
in manu ipsi habebant, si paulo perstis-
sissent.

m) Pulsauerè nimirum Electores
Ferdinandum II. omnibus conuentibus
de restitutione Palatini; Reges etiam
Angliæ Jacobus socior, & Carolus Le-
uir, adiunctis Federatis Belgis, itemque
Rex Daniæ, sumptuosas legationes eam
in rem fecerant. Adhæc intercessere
sæpius Principes Euangelici, causam-
que inprimis liberorum proscripti Ele-
ctoris egere. Elector ipse, & post fa-
ta eius, filius Carolus Ludouicus editis
in publicum scriptis excusare præteri-

ta: Iudicii & proscriptionis iniustitiam
exagitare, Clementiam Cæsaris per
codicillos implorare, deprecari iniuri-
as: de contumeliis & maleficiis Hispa-
norum ingentes querelas instituire,
auaritiam & cupiditatem agnati Bauari,
bonis suis & dignitatibus inhiantis acriter
accusare. In summa Deum homi-
numque fidem inuocare, vt in causa
communi officii etiam communibus
sublenentur. Hæc fere est illa lis mota.
Neque enim denuo ad Iudicem itum,
postquam Elector semel sententia Fer-
dinandi damnatus proscriptusque fuit.

§. 3.

n) Per hanc conuentionem Domus
Bauarica duo obtinuit, 1) Dignitatem
Electoraalem Palatinatus Rheni cum
omnibus iuribus, & 2) Palatinatum Su-
perioiorem totum vna cum Comitatu
Cham, quibus Dux Maximilianus, eius-
que liberi atque agnati frui possint,
donec ex linea Guilielmiana masculi
superstites sunt.

o) Quæ nunc Maximiliano Duci
pace confirmatur, cum iam ante annos
viginti quinque ipsi ab Imperatore Fer-
dinando collata fuisset: Neque in ge-
nere modo dignitas Electoralis, qua
nuper Dux Brunsvicensis ornatus etiam
fuit

te hac habuerunt, cum omnibus regaliis p), officiis q), præcedentis r), insigniis s) & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus t); nullo prorsus excepto u), ut & Palatinatus superior totus x), una cum Comitatu Cham y),

E 3

fuit; sed illa ipsa, quam Electores Palatini ante hac habuerunt.

p) Regalia proprie hic sunt iura, quæ a dignitate Electorali dependent magis, quam a Prouincia, cui addicta illa dignitas est. Inter quæ eminentius suffragii in creatione Regis Romanorum: itemque in Comitibus Electoralibus alias ob causas iudicialis: nec non prærogatiua in honoribus, ceremoniis, titulis &c. &c.

q) Officium præcipuum Electoralis dignitatis Palatinatus Rheni erat Archidapiferatus. Hic nunc in Ducem Bavarie collatus. Hoc respectu in Curia solenni offert cibum ad mensam Imperatoris.

r) Præcedit nempe omnes seculares Electores, Rege Bohemie excepto.

s) Insigne Archidapiferatus est pomum Imperiale, quod in processione solenni ante Imperatorem portat *Aurea Bulla c. 22.*

t) Cum Vicariatus nulla fiat expressa mentio, post mortem Ferdinandi III. inter Bavarum & Palatinum acerrima contentio orta est, cum vterque tempore interregni hanc sibi potestatem arrogaret. Bavarus vicariatum sibi debere contendebat, quod inter regalia vnum esset dignitatis Electoralis, quam

Electores Palatini ante hac habuerunt. Palatinus vero ad iura referebat Palatinatus inferioris. Vtriusque partis argumenta in compendio vide apud Linincum ad *A. B. c. 5. §. 1. obseru. 5.* Retinuit non modo illo tempore Bavarus Possessionem & apud Cameram edictis suis, & in aliis actibus: verum etiam nupera Regis Romanorum, Iosephi electione, concedente Palatino, se plane fulciuit, cum quæstio esset de Vicariis Imperii per Regis minorænitatem, Cæsare forsan mortuo. Tunc enim Bauaro iura Vicariatus expresse asserta sunt, Palatino adeo tacente, vt ne protestatione quidem sibi prospiceret. Quamquam argumenta haud quaquam de nihilo sint quibus olim Elector Carolus Ludouicus suas partes contra Bavarum defendebat, nisi huius causam potentia tunc iuisset fama religionis lubnixa.

u) Quod scilicet ad dignitatem illam Electoralem pertinet: iura enim Palatinatus separata sunt.

x) Alterum quod Bauaro datur, est Palatinatus superior, & quidem totus, nullo detracto. Occupauerat illum Maximilianus statim a Bohemie motibus, mandato Ferdinandi Cæsaris, ex quo Fridericus Elector proscripserat

rat

y), cum omnibus eorum appertinentiis, regaliis ac iuribus z), sicut hactenus, ita & imposterum maneat a) penes Dominum Maximilianum, Comitem Palatinum Rheni, Bavariae

rat. Nunc conceditur illi ob sumptus in bellum illud factos, quorum rationes ad tredecim vsque miliones computabantur.

y) Adiacet hic Comitatus Palatinatus versus Bohemiae confinia.

z) Appertinentiae comprehendunt omnes partes istius Palatinatus, & quicquid eo spectat. Regalia de sublimi territorii iure seu superioritate proprie intelliguntur. Iura autem reliqua complectuntur omne illud, quod eorum nomine quocunque modo venit, adeoque iura tam actiua quam passiva. Quare etiam Elector Bauarus excipere actiones & in iure respondere de omnibus illis tenetur, quae sibi alii ab eo dari aut fieri contendunt, qui huius Palatinatus Dominus est & possessor.

a) His verbis volunt Bauarum exemptum esse ab obligatione restituendi rem Evangelicam in eum statum, quo ante destitutionem, aut saltem anno 1624. fuerat. Sane haec interpretatio euentu comprobata esse videtur, cum nihil interea restitutum sit, neque a vero longe abest, tacite hic quid pactum fuisse, cum nemo audierit, a confecta pace Bauarum super restitutione in sacris interrogatum esse, quamuis in vicino oppido *Weiden*, quae

ditionis Neoburgicae pars, sacra Evangelica restituta fuerint, & cum Catholici iterum turbarent statum, ingentes querelae eam ob rem, nec iam profus extinctae, statim exorta sint. Alias vero, & si absque tacito eiusmodi pacto fuisset, vereor sane ut his solis verbis, *hactenus, ita & in posterum* effugere Bauarus necessitatem restitutionis potuisset, quae omnibus statibus ex decreto regulae vniuersalis imposita erat, cuius toto Instrumento Pacis respectu eius nulla inuenitur exceptio, cum tamen Domus Austriae speciali conventionione cauendum sibi putauerit, ne religio in haereditariis Prouinciis ad ductum istius regulae exigereetur. Eadem fere res circa restitutionem Inferioris Palatinatus accedit, ibi anno 1624. tota propemodum regione pulsa religio Evangelica erat. Sed restitutus Elector, Carolus Ludouicus in eum statum, quo ante motus Bohemicos fuerat, non existimauit, sibi impedimento statum anni 1624. esse, quo minus illam reduceret, pulsa vice versa Catholica. Et hoc ipsum inter conditiones restitutionis fuisse, concedentibus tandem Catholicis, constat. Enimvero sunt etiam vestigia, quibus apparet, Electorem Maximilianum non magis voluisse legem sibi dici in nego-

variæ Ducem, ejusque liberos rotamque Lineam b) Guilhel-

tio religionis, quod ad Palatinatum superiorem attinet. Hinc credibile est, ne exemplo istorum mouerentur alii, & per id ipsum turbaretur pax, fatius visum esse, inuolueris verborum vtriusque mentem, compositoribus pacis explicatam, tegere, ne offendiculo ceteris esset. Quo respectu etiam procul dubio mentio *sacrorum & profanorum*, siue *Ecclesiasticorum & politicorum* caute omilla, quæ in reliquis tam crebro occurrit. De cætero utique si nuda verba, prout hic iacent, inspiciamus, cum illa de sacris nihil omnino disponent, omnis recta ratio interpretationis eo ducet, vt ea sub regula vniuersali relicta fuisse diceremus.

Occurrit adhuc alia consideratio circa verba *sicut habemus, ita & in posterum*, obseruatione non indigna. Scilicet Palatinatus Superior *habemus*, id est, eo tempore, quo pax Westphalica confecta erat, a Maximiliano Electore solo occupationis titulo; aut si multum dederis utique, iure saltem retentionis pro impensis in bellum Cæsaris gratia factis, possessus fuit. Proprietate eius & dominio interea neque Palatini se abdicauerunt, neque Cæsar prouinciam illam suo pro arbitratu transcribere in Maximilianum poterat, cum, si utique etiam Elector Fridericus iure priuatus illo per proscriptionem fuisset, Capitulationes Cæsareæ non fuissent

de bonis eiusmodi ad Imperium reuersis Imperatorem sine consensu saltem Electorum statuere. Quam ob rem ante pacificationem nullum stabile & radicatum ius Maximiliano in hunc Palatinatum, quæsitum esse videtur. Quis in posterum manere penes eum saltem debet, sicut *habemus* fuit nullo dato meliori titulo, nec ampliori iure concessio, quod hic sane non factum, nisi forsitan inuestituræ subsecutæ aliquid mutauerint, (id an in præiudicium tertii fieri potuerit, alii viderint) oppido manifestum est, Domum Bavaricam huic Palatinatum proprietatis nomine sibi vix asserere posse: neque facile dixeris, quo titulo possideat, nisi fortassis ius quoddam est antichræstos, quamuis valde irregulare, quo Palatinatu velut pignore eo pacto pro tredecim millionibus fruitur, vt reui non possit, quantum ex tota linea Guilielmiana masculi superstitibus sunt: His vero deficientibus, res ad lineam Rudolphinam redeat, credito tum adeo extincto, vt nec fecmina, nec alii Hæredes Allodiales eius condicendi ius vllum habeant.

b) Ante annos non ita multos, quum Elector Bauariæ, ex secundis nuptiis nondum liberos suscepisset, quibus iam domum feliciter fuleiuit, disputatum acriter fuit, num etiam ad lineam Guilielmianam illi Comites Wartenbergici pertineant, & computandi sint, quos

helmianam c), quamdiu masculi d) ex ea superfites fuerint.

quos ante hoc Dux Bauariæ Ferdinandus impari ex connubio primum procreauerat. Hactenus eos ex linea Guilhelmana esse, quatenus Patre, Duce Bauariæ eiusdem lineæ geniti sunt, sine omni est controuersia. Quosdam etiam eorum masculos esse superfites, de facto constat. Sed fraudi eis est, cum ignobilior Matris conditio, quæ in illustribus familiis ex consuetudine id habet, ne iustum sit matrimonium: tum vero præcipue ipsius Bauariæ Domus æstimatio & iudicium, quæ hos Comites in hanc vsque diem, neque nomine, neque loco, neque insignibus, neque vllis denique prærogatiuis atque iuribus Ducum Bauariæ propterea dignos existimauit, antequam ad eam orbitatem redacta propemodum fuisset, vt sibi de firmamentis quocunque modo prospiciendum esse putauerit. Tum enim demum Comites Wartenbergici e latebris quasi suis paulatim extrahi, & altiori spei destinari, quæ mox vno iterum ictu decollauit, postquam Elector fecunditate matrimonii pene supra votum successione stabiliiuit, tot liberis masculis auctus. Sed illo tempore, quando causa Wartenbergicorum agebatur, nullitabant Agnati ex linea Rudolphina, quorum damno hæc noua adoptio manifesta iniuria videbatur agitari; sed inter occulta saltem murmura hi questus

stetere, vt ignotum sit, quid futurum fuisset, si fors casum tam meditatum dedisset effectui.

c) Quæsitum memini, num hic Wilhelmus V. sit intelligendus, Pater Maximiliani Ducis, anno 1602. mortuus? an auus illius, Wilhelmus IV., qui anno 1580. diem obiit? Non video, quid intersit, vtrum statuas, cum omnis Wilhelmi IV. progenies tandem ad Wilhelmum V. redierit, vt ab hoc solo Ducum Bauariæ nomen sit propagatum. Nam Wilhelmus iste V. etiam Ferdinandi Ducis Pater fuit, cui Comites Wartenbergici ortus suos debent. Itaque cum nihil cuiusquam referat, hoc vel illud dicas, arbitror ego, sine cuiusquam inuidia pronunciari posse, Wilhelmum V. intelligendum esse, cum ille lineam proximiorum faciat, in qua forte subsistendum etiam fuisset, etiam si secunda linea a Wilhelmo IV. superfites quædam esset. Cur enim legem contractus, qui potuere, non apertius dixerunt, præsertim cum hic agatur de onere maximo, quo Comites Palatini Rheni insigni ditionum paternarum factura grauandi erant, vt propterea interpretatio quam strictissima sequenda sit. Nam si paciscentium mens alia fuisset, linea Ducum Bauariæ non a Wilhelmo quocunque, sed a primæ eorum origine Stephano II. qui omnium Pater fuit, deducenda erat,

d)

§. 4. Vicissim Dominus Elector Bavariæ pro se, hæredibus ac successoribus suis, totaliter renunciat debito tredecim millionum, omnique prætensionem in Austriam Superiorem, & statim à publicata pace omnia Instrumenta desuper obtenta Cæsareæ Majestati ad cassandum & annullandum extradat, e)

§. 5. Quod ad Domum Palatinam attinet f). Imperator <sup>Electo-
ratus</sup> cum Imperio g), publicæ tranquillitatis causâ consentit, ut <sup>Octavus
Palatinus.</sup> vigore præsentis conventionis institutus sit Electoratus Octavus h), quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus

F

Rheni

d) Feminae igitur in Palatinatum superiorem ius succedendi non habent. An vero in Ducatum Bauariæ? Non sequitur. Eximias tamen huius Ducatus portiones pro bonis allodialibus venditari audiuimus: sine dubio materies rixarum & litium, si tam opulenta hæreditas aliquando cernenda esset.

§. 4.

e) Mira hæc ars æs alienum luendi ex alienis bonis. Galli proverbio hoc appellant *payer les violons*. Sed hoc privilegio soli Potentes gaudent.

§. 5.

f) His instituitur Electoratus octavus consensu Imperatoris & Imperii, quo Comes Palatinus Rheni, Carolus Ludovicus eiusque Hæredes & Agnati totius lineæ Rudolphinæ frui debent. Idque publicæ tranquillitatis causa datum, cum alia ratione nec satisfieri Bauaro, nec restitutio Caroli Ludouici obtineri posset. Nam quæ conditiones antehac in medium propositæ fue-

rant, de alternatione in dignitate Electorali, vel alio modo, neutri parti satis arriserunt.

g) Nota hic, Imperium ab Imperatore distingui, & significare status Imperii. Alias Imperium solum positum, Imperatorem etiam comprehendit.

h) Ergo saltem consensu Imperatoris & Imperii vigore huius conventionis, cuius partes pacificentes & Extæræ Coronæ fuere, octavus Electoratus institutus est; quod non quid esse videtur, cum si secundum formam reipublicæ nostræ loquendum esset, istum Electoratum octavum Imperator cum consensu statuum decernere & instituire debuisset. *Δικετολογία* hanc constitutionem in re tanti momenti, & toties vtrinque magnis studiis agitata arguere pudor prohibet. Neque tamen etiam, si verba, vt iacent, accipiantur, alium sensum exculperet licet, quam omnes partes pacificentes qua tales, instituisse Electoratum, sed ex consensu

Im-

Rheni eiusque hæredes & agnati, totius Lineæ Rudolphinæ juxta ordinem succedendi in aurea Bulla expressum 1), deinceps fruantur. Nihil tamen juris, præter simultaneam Investituram 1) ipsi Domino Carolo Ludovico aut ejus successoribus ad ea, quæ cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelmiæ attributa sunt, competat.

§. 6. Deinde ut inferior Palatinatus totus m) cum omnibus

Imperatoris & Imperii, sine quo id fieri non potuisset. Quod si dicere volumus, Coronas exteris his verbis saltem præstationem rei conuentæ in se suscepisse, ipsam vero restitutionem autoritate Cæsaris, & ex consensu Statuum factam, minus in explicatione videtur esse, quam in oratione, seu verbis legis.

i) Hic ordo, Linea Caroli Ludouici extincta, in domum Neoburgicam transit.

l) Hæc simultanea Inuestitura sunt omnes illæ reliquæ, quas Carolus Ludouicus eiusque heredes ex tanto naufragio seruauere, præterea nihil iuris in illa ipsi relictum. Id quod nihilominus juxta superiora suo 3. tradita, imprimis quoad sensum verborum *sicut hactenus, ita & in posterum*, explicandum est.

§. 6.

m) Restitutio Electoris Caroli Ludouici duobus capitibus constat, vno, quo nouus Electoratus in Eum collatus: qua de re superiori suo actum, &

alterum, quo totus Palatinatus Inferior Rheni ipsi restituitur. Palatinatus autem Inferior totus quia id Cæsariani Bauarique tum agebant, vt insignis eius pars detraheretur, iam in vsus aliorum destinata. Scilicet Catholicorum primo sententia erat, eo ante omnia collimandum esse, vt quæ Possessoribus pristinis in Palatinatu Inferiore restituta essent, cœnobis Limburch, Hirth, Spanheim, Hornbach, aliaque, illis manerent salva: nec non vt in suo robore persisterent factæ ab Imperatore aut Electore Bauaro donationes, Infeudationes, itemque res transactæ, vel iudicatæ: interque illas dispositio circa Ecclesias Neuhaus & Sintzheim in fauorem Episcopatus Wormatiensis. Tum etiam Electori Moguntino *Viam seu stradam montanam* reddendam censebant, & religionem Catholicam toto Palatinatu stabilitam, conseruandam. Denique Elector Treuirensis restitutionem Castrî Eberstein, & abolitionem nouitatum, quas in Episcopatum Spirenses Palatinus

bus & singulis Ecclesiasticis & secularibus bonis n), Juribusque & appertinentiis o), quibus ante motus Bohemicos p) Electores Principesque Palatini gavisi sunt, omnibusque documen-

F 2

tinus inuexisset, iterum iterumque vrgebat, ac præterea pagos Welchau & Hakenheim ab eodem exultos restitui sibi volebat. Ex his pleraque reiecta. De cæteris vero quid statutum sit, sequentia docebunt.

n) De bonis Ecclesiasticis hic specialis mentio, omiſſa supra, cum Palatinatus Superior in Bauarum transcriberetur, necessaria ideo fuit, quod Catholici Status & Ecclesiastici in primis anno 1624. in possessione plerorumque bonorum Ecclesiasticorum fuerant, illa omnino iuxta articuli quinti paragraphum nonum, *quæcunque Monasteria* &c. sibi in perpetuum vindicaturi, ni de restitutione eorum specialiter fuisset conuentum.

o) Cur non hic adduntur etiam regalia, quod de Palatinatu Superiori factum? Non credo, huius vocis omissionem quocunque modo huic restitutioni fraudi esse posse, cum regalia nihil aliud sint, quam iura sublimiora territorii. Cuicumque igitur ditio cum omnibus & singulis iuribus restituitur, eadem regalia etiam restitui, quorum ditio illa capax est, non est dubitandum.

p) Non ita multi anni sunt, cum hæc verba magnæ disputationis inter Status Evangelicos & Electorem Pala-

tinum materies fuere, Dum scilicet illi contenderent, *ante motus Bohemicos* designari statum, qui proxime ante illos motus in Palatinatu fuit: Id quod cum anno 1618. proprie incidere autumabant. Hic vero istum annum pro termino & regula sibi positum esse negabat, iura sua ad aliquot retro secula ita exigens, ut annum illum 18. non aliter considerandum esse dixerit, quam minimam partem temporis, quod ante motus Bohemicos effluxerat, imo vix ut diem anno comprehensam. Neque enim esse terminos conuertibiles statum ante motus Bohemicos, & annum 1618, neque argumentum a statu huius anni desumptum valere negative contra Electores Palatinos, quo ad bona & iura Electori Carolo Ludonico eiusque successoribus legitimis restituta; sed affirmatiue saltem, ut, quicquid iurium Fridericus Elector anno 18. habuerit & exercuerit, id ipsum successoribus eius pace Westphalica restitutum sit. Ex quo non sequi, si forte dictus Elector Fridericus V. ins aliquod anno 18. actu non exercuerit, cum facultas eius exercendi ipsi fuisset, quodque decessores eius pro arbitrio semper exercere, in ius illud seu potestatem Carolum Ludouicum non restitutum fuisse. Rationes vtriusque partis hæc proponendum

dum fuere. Serenissimus Elector allegebat 1) de statu & obseruantia anni 1618, respectu religionis & subditorum toto Instrumento Pacis ne mentionem quidem fieri: imo 2) hunc terminum inter tractatus pacis a Catholicis reiectum esse, cum Euangelici eundem pro regula restituendorum proposuissent. 3) Annum quidem 1624. pro termino restitutionis eis positum esse, qui ex capite grauaminum restituendi erant; Sed nihilo minus ab hac etiam regula excipi restitutos ex capite amnestiæ, artic. 5. §. 13. 4) Cum igitur Elector Carolus Ludouicus non ex capite grauaminum, sed amnestiæ sit restitutus, non obligare ipsum, neque fraudi ei esse posse, quicquid respectu restituendorum ex capite grauaminum de statu & obseruantia anni 1624. eiusque diei primæ Ianuarii dispositum inuenitur. 5) Cum Elector Carolus Ludouicus in omnia iura sit restitutus, quibus Electores Principesque Palatini ante motus Bohemicos gauisi sunt, hanc eius restitutionem sine manifesta contradictione ad nudum factum possessionis Frederici V. Electoris restringi non posse, quia ipsa verba Instrumenti pacis eiusmodi limitationem reiiciant. 6) Neque id magis convenire menti restituentium & restituti: non illorum, qui Hispani & Bavaui fuerint, & qui nunquam ne per somnium quidem cogitarint, vt annum 1618. pro termino decretorio respectu religionis ponerent. Neque magis etiam huius, Caroli Lu-

douici, qui adeo non existimauit, obligatum se ad præscriptum statum eiusdem anni esse, vt potius pro arbitrio ei derogarit contrariis mandatis factisque, concedendo etiam Catholicis exercitium religionis suæ omnibus locis, vbi id ei visum, non attento ad statum anni 1618. 7) Cum in prima propositione Suecica amnestia generalis ad annum 1618. reducta: in subsecuta Cæsarea vero ad statum anni 30. iuxta publicatam anno 1641. in Comitibus Ratisbonensibus amnestiam limitata fuerit, placuisse tandem in ipsa pacis conclusione a temporibus hisce definitis vtrique abstrahi, & tempus aliquod indefinitum statui, scilicet tempus ante motus Bohemicos vel ante destitutionem. ex quo sequi, a statu 1618, quatenus ille tempore ante bohémico eo modo, quo supra dictum est, non includitur, sed indeterminatum illud tempus limitat atque restringit, mutuo consensu discessum fuisse. Denique 8) tolli omnem dubitationem ab Inuestitura, post consecratam pacem Carolo Ludouico ab Imperatore concessa. Quæ sicuti partem præcipuam constituit executionis pacis in hoc articulo, ita tenorem eius procul dubio verum & genuinum intellectum suppeditare. At inuestitum tunc fuisse Carolum Ludouicum, eiusque Hæredes & Agnatos totius lineæ Rudolphinæ cum Palatinatu Inferiore, eiusque Ecclesiasticis atque secularibus bonis, iuribus, appertentiis, non vt ea Pater illius Fredericus V. an-

no

no 1618. possederit, sed vt decessores eius, Electores & Comites Palatini ante motus Bohemicos possedere: interque eos Decessores nominatim designari Philippum, Ludouicum, Fridericum nec non Ottonem Henricum, Fridericum Ludouicum & ambos Fridericos, Patrem atque Filium. Verba inuestiturae hæc sunt. Churfürst Carl Ludwig / und dessen Erben und Anverwandten der ganzen Rudolphinischen Linie vi pacis Westphalicæ mit der achten Churwürde und Wahlgerechtigkeit / mit der Pfalzgraffschafft bey Rhein / sambt allen Geist- und Weltlichen Gütern / Rechten und Zugehörungen / wie dero Vorfahren / die Churfürsten Pfalzgrafen nahmentlich Churfürst Philipp / auch Ludwig / und Friedrich. Desgleichen Otto Heinrich / Friedrich Ludwig / und beede Friedrich / Vater und Sohn / vor der Böhmischen Thronruhe dieselbe eingehabt &c. &c. Vnde apparere, quinam sint illi, Electores Principesque Palatini, quorum mentionem Instrumentum Pacis facit, & quorum possessio veluti iudex est iurium ante motus Bohemicos possessorum, quæ cum longe in duo postrema superiora secula retro digitum intendant, ad statum possessionis Friderici V. anno 1618. præcise habitæ non posse restringi. Sane quidem occurrere etiam nonnunquam in scriptis nonnullis, literis & decretis, restitutionem Palatinatus Inferioris concernentibus,

mentionem anni 1618. Sed quotiescunque illud fit, tunc annum illum habendum esse non pro toto termino restitutionis a quo, sed saltem pro parte temporis ante Bohemici, vnde restrictione & oppositione ad totum tempus ante Bohemicum nihil omnino inferri possit, cum supra allegata Inuestitura, Carolo Ludouico concessa longe altius initium temporis illius repetat, quo Electores & Principes Palatini, qui etiam nominantur, iuribus suis gauisi sunt. Hæ rationes erant vnus partis.

Ex altera vero adducebatur 1) verba *ante motus Bohemicos* idem significare hoc loco, quod alio, *ante destitutionem*, sed istud *ante destitutionem* tempus destitutionem immediate præcedens denotare, non esse dubium: cum itaque destitutio Friderici V. post annum 1618. statim contigerit, hunc ipsum sane annum non posse non pro designatione & statu haberi illius temporis, quo restitutionem Palatinatus veluti metimur & commensuramus. 2) Ante motus Bohemicos idem esse, quod *ante initia motuum*, quia restitutio Palatinatus certum & definitum statum desiderabat, non vagum aliquem & incertum, secundum quem fieri posset. 3) Electorem Carolum Ludouicum non nisi vnum eundemque terminum restitutionis tam in Ecclesiasticis quam Politicis habuisse; testari autem omnia acta & iudicata, nec non Cæsaris Ferdinandi III. mandata & decreta, circa executionem pacis in restitutionem Palatinatus

Inferioris, quod ista restitutio nunquam aliter quam ad normam statumque anni 1618. intellecta fuerit. 4) Actiones & vindicationes etiam Caroli Ludouici, nec non transactiones eiusdem cum vicinis de alio termino, quam hoc ipso nullibi mentionem facere. Adhuc 5) totam pacis historiam hoc ipsum inculcare, vbi status ante motus Bohemicos & status anni 1618. eodem vbique sensu dicta acceptaque sunt. 6) Sed & in Instrumento Pacis Westphalicae articulo quarto, suo 50. anni 1618. diserte mentionem fieri, quod nulla alia ratione factum, nisi quia dictus annus praecise status ille fuerit, quem pacificentes restituti ex capite amnestiae in sacris non minus, quam profanis pro mensura restitutionis posuerunt. 7) Hoc ipsum etiam velle exceptionem artic. 4, §. 19. Lutheranorum bono conueniam, quibus dum annus 1624. pro statu datus est, reliquis annus 1618. non potuit non reliquus fuisse. 8) Imo Carolum Ludouicum suo iudicio & exemplo hoc ipsum docuisse, qui omnes communitates seu Ecclesias religioni Catholicae Romanae addictas, si ante motus Bohemicos, anno scilicet 1618. in Palatinatu Inferiori exercitium suae religionis habuerunt, eo statu reliquit, quo illo tempore se fuisse probare poterant, vt adeo superius asertum aduersae partis, nimirum Carolum Ludouicum sine vilo respectu ad annum 1618. de religionibus vi iuris reformandi pro arbitrio decreuisse, omni fide &

probatione destituatur, cum vnum vel duo forsitan exempla ob singulares plane rationes fulciendo nunc eiusmodi destinato minime sufficiant, extante in primis ipsius Caroli Ludouici declaratione in contrarium: qui plenis in Comitibus Ratisbonnae edita deductione, in causa Monasterii Lauriacensis (Lorsch) haec de re sine vilo circuitu ita loquitur: *Nun vermag das Instrumentum Pacis Westphalicae, daß alles ratione bonorum Ecclesiasticorum, non atensis exceptionibus &c. &c. in den Stand zu restituiren/ und dabey zulassen/ wie es anno 1624. gewesen / nur daß in ermeldten Friedens Schluß auch dieses expresse versehen / quod Electores Palatini in eum statum restituendi sint, quo ante motus Bohemicos NB. nimirum anno 1618. fuerunt, & quidem pari iure, quo reliqui Status, ita vt non nisi termino restitutionis a quo differant.* Neque minus 9) id apud Catholicos etiam in confesso fuisse, testante propositione Isaci Volmarit, Caesarei ad Electorem Carolum Ludouicum Legati, qui cum ipsis pacis tractatibus quondam Legante Caesare interfuisset, post initam pacem anno 1651. hunc Electorem querentem, sibi in restitutione totius Palatinatus nondum plene satisfactum, sic inter alia alloquitur. *Würde E. Churf. Durchl. obliegen/ vor allen Dingen specificke zu exprimiren/ und zu probiren/ was und wieviel der prætendirten Leibeigenen Leuth im Stifft Speyer und brauchbaren Orten* Das

Das Ehrst. Hauß Pfaltz anno 1618. beyrn Anfange der Böhymischen Unruhe in würcklichen Besitz gehabt &c. quo nihil dici manifestius & clarius potuisse putant ab eo præcipuo Viro & Ministro, cuius eruditione, opera & consiliis Cæsar imprimis in promovendo pacis negotio utebatur, quique proinde nosse omnium optime debuit, quæ significatio vsusque proprie esset verborum illorum ante motus Bohemicos. Cum quibus si conferamus, quæ Statuum Evangelicorum Legatus ad Electorem Palatinum Dominus de Boetlar, anno 1699. libello suo vltiori, die ²¹ ₃₁ Octobris in scripto exhibitio sub lit. a & b adiunxit, vix cauillis etiam locum relinqui existimant, cum ibi tot documentis non modo mens paciscentium plana & aperta fiat, sed & tricies fere nominatim mentio occurrat anni 1618, ad quem singula restitutionis Palatini capita, vel grauamina adhuc residua exigenda esse, vbique res ipsa & verba doceant: E quibus multa ita sint comparata, vt exceptionem illam supra a parte aduersa inuentam, de parte scilicet temporis, quod ante motus Bohemicos effluxit, per istum annum saltem designata, non ferant modo, sed & refutent. Veluti est illud, quod in paulo ante dicta propositione Ministri Cæsarei, Volmarii, habetur, scilicet *actuale* possessionem inspicendam esse, prout anno 1618. ante initia motuum Bohemicorum habita fuit. Cuius-

modi plura ibidem legi possunt, quæ sic comparata sunt, vt palpandum manibus præbeant, si vtique iudicium aut bona fides defecerit, terminum restitutionis Palatinatus Inferioris anno 1618 præcise definiri, atque adeo illum annum non pro parte temporis alicuius indefiniti, in aliquot retro secula respicientis, sed restrictiue & oppositiue ad tempus anterius ante Bohemicum explicandum, consequenter omni temporis vltiori opponendum esse. Equidem non latet me, responsum non nihil ad hæc omnia esse ab iis, quibus creditum est, opimio rem restitutionis conditionem fore, si statum a longo aliquo & indefinito tempore arcesseremus. Sed præterquam quod iste responsiones, ipso nimium subtili artificio infirmitatem suorum nouitate inuentorum exponant, absurdum est, statum alicuius rei eiusmodi tractu temporis designare, intra quod sæpius de facto mutauit. Sic enim nulla eius certitudo vel demonstratio esset, cum, qui certo anno talis fuit, annis superioribus vero, si retro eatur, multis in rebus longe alius fuisse deprehenditur, nemo scire possit, quem in statum restitutum facienda sit, cum hac ratione non vnus, sed multiplex atque varius se nobis sistat, nisi ad vltimum respiciatur, qualis erat ante illam mutationem, cuius causa restitutio post exercitas inimicitias litæque decreta est siue sententia siue ex pacto. Atque hæc fere sunt argumenta diuersarum opinionum circa seculum horum

horum verborum, *ante motus Bohemicos*. Quæ pars disputatione superior sit, lector prudens & affectibus vacuus facili negotio secum statuet. Si dicere licet, quod mihi videtur, tam operosa ventilatione & excussione hæc verba plane opus non habent, cum planissimo sensu omnibus se primo statim aspectu absque vlla difficultate commendent: vt fieri vix potuisset, adeo in diuersa abiuisse contouertentes ni mutato causæ vel quæstionis statu, quasi Andabatarum more hinc illinc variis icibus, & ab hoste semper auersis pugnasent. Verba sunt clarissima, & sine vlla ambiguitate. Restituitur scilicet Palatinus Inferior Electori Carolo Ludouico cum omnibus bonis, iuribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gauisi sunt. Hic de statu aliquo, in quem restitutio facienda, nullum verbum, sed de bonis tantum, iuribus & appertinentiis; vt frustra disceptetur, quo statu Palatinatus Inferior restituitur, cum totus sit restitutus. Credo studio & dedita opera id factum, ne mentio status religionis Catholicæ, quæ anno 1624. illic locorum statum habuerat, ex articulo grauaminum aliquod præsidium compararet. Eadem ratione paulo ante eum Palatinatu Superiori etiam actum fuerat. Quamuis autem negare nolim, Palatinatum Inferiorem certo In statu restitutum fuisse, cum sine statu esse non possit. Aliud tamen est, si quæras, quid Carolo Lu-

douico restitutum sit, & quo statu Palatinatus Inferior sit restitutus, Cum hoc verbis directis non habeatur in hoc nostro paragrapho sexto. Enimvero quicquid horum sit, siue de statu quæras, quo Palatinatus Inferior ante motus Bohemicos fuit: siue de bonis, iuribus, appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores & Principes Palatini gauisi sunt, recurrit nihilominus vtrobique quæstio ab initio proposita, & per diuersas rationes supra adductas in vtramque partem agitata, nimirum vtrum per tempus ante motus Bohemicos intelligatur habitus vel status rei, qualis immediate ante illos motus erat; An vero indefinitum & indeterminatum quid, quod longius retro porrigitur, & cuius annus ille decimus octauus non est, nisi exigua pars. Vt iterum hic rectius intelligamur, distinctius quærendum erit. Fac enim mihi, Electores & Principes Palatinos bonis quibusdam aut iuribus longe ante motus Bohemicos gauisos esse, sed hæc postea alienasse, vel possessionem eorum vsunque alio modo amisisse, ita vt proxime ante motus Bohemicos istorum nihil quicquam amplius in potestate habuerint; sane restitutionem eorum ex hac conuentione peti posse non arbitror, cum nemo ex capite amnestiæ in alium statum restituitur, quam quo ante destitutionem fuerat. Quodsi vero quis & proxime ante motus Bohemicos, & multis retro siue annis, siue seculis bona quædam aut iura in patri-

monio

monio habuerit, superuacaneum erit querere de toto temporis, cum vltima pars eius, id est, annus decimus octauus ad restitutionem petendam sufficiat, Sicuti ex aduerso, quæ bona aut iura Domus Palatina vel hoc ipso anno decimo octauo, vel non longe ante acquisuerat, quæ nondum erant in Dominio Superiorum Electorum vel Principum, eorum, licet recens quæstorum, non minus restitutio debetur, quam auiti & veteris patrimonii. Vt adeo ego vix intelligam, cui bono tota hæc controuersia in medium allata & tanto studio inter utrosque propter eam vitatam fuerit. Nam sicuti restitutio ex capite amnestiæ non datur in id, quod Domus Palatina ante motus Bohemicos amisit, cum alii eam ob res inter motus subsecutos forte amissas ex eodem hoc capite petere possint, saluis interea cuiusque iuribus ita ex aduerso sit restitutio in quacunque & quocunque modo possessa ante motus Bohemicos. Possessum autem ante hos motus, ad hunc nimirum effectum, non intelligitur, nisi quod proxime ante motus Bohemicos possessum est. Nam antiquius possessa, sed ante motus Bohemicos non amplius retenta, ad amissa pertinent, quorum restitutio alia formula actionis quærenda erit, si utique in hæc ius tibi superesse existimas. Ut proinde, quocunque me uerto, non inueniam, qua ratione repetitio sit ex hac lege eorum, quæ longe ante motus Bohemicos a domo Pa-

latina amissa in aliorum manus peruenere, nisi possessionem eorum proxime ante motus Bohemicos docueris. Errorem quidem hæc in causa peperit, quod mentio hic fiat non Friderici V. Electoris, qui Palatinatu per motus Bohemicos pulsus est; sed Electorum & Principum Palatinorum: ad quam deinde formulam inuestitura etiam Carolo Ludouico data, nominatis Electoribus Palatinis, qui seculo adhuc decimo sexto vixere. Sed uti, ubi sex aliter non disponit, reliqua omnia ad naturam Amnestiæ generalis supra descriptæ æstimanda sunt. Ita huius loci alia interpretatio esse nequit, quam si id quod hæctenus superiores Electores possederunt, vltimusque ante motus Bohemicos retinuerit, demum post illos motus interceptum sit. Interea fateor, planiorem sensum fuisse, si possessio Friderici V ante motus Bohemicos proximi pro mensura adhibita fuisset restituendorum: sed forsitan habuerunt Paciscentes suas rationes, nobis nunc incognitas, cur ita transigerent. Enimuero quacunque etiam illa fuerint, nisi argumenta videamus hæctenus allegatis euidentiora pressioraque, inducere in animum non possumus, vt explanationem admittamus, omnem formam restitutionis ex capite Amnestiæ funditus destruentem, saltem quod ad domum Palatinam attinet. Iuvat hæc nostram sententiam præter iam dicta illud etiam, quod hic simpliciter habeatur, *gausifunt.* Cum supra

art. 3. §. 1. adiectum fuisset, *aut iure gaudere potuerunt.* Id quod alia fini factum esse vix potuit, quam ne occasio sequiori interpretationi detur, ac si constitutum fuisset, id etiam ex Amnestia domui Palatina restituendum esse, cuius possessio non est interuersa, sed quod actione petere tantum licuit.

Denique sunt adhuc duo, quæ monere hoc loco nos oportet. Unum, quod ex iam adductis fluit, subditis scilicet Palatinis, qui non minus quam Electores & Principes ex capite Amnestiæ tam in sacris quam profanis in statu, quo ante motus Bohemicos fruebantur, restituntur cum generaliter art. 3. §. 1. tum specialiter art. 4. §. 13. restitutionem Electorum & Principum Palatinorum in omnia bona iuraque fraudi esse non debere. Qua in re ob easdem rationes, de quibus paulo ante est dictum, considerandus erit status subditorum, prout proxime ante motus Bohemicos se habuit, non quo gauisi forte sunt ex remotiorum temporum conditione. Minime omnium vero recurrere sine manifesta calumnia licet ad statum temporum, qualis ante reformationem erat, cum omnia adhuc Pontificis Romani auspicia ductumque sequebantur. Alterum est, si quid iuribus Electorum & Principum Palatinorum, quibus ante motus Bohemicos gauisi sunt, Westphalica pace detractum sit, aut quocumque modo iniis mutatum, id etiam in computum restitutionis venire non posse. Quod enim art. 4. §. 10. circa

confirmationem pactorum gentilitiorum domus Palatinæ iuriumque totius lineæ Rudolphinæ statutum est, vt salua rataque maneant, *quatenus huic dispositioni contraria non sunt,* id vniuersum de omnibus iuribus Electori Carolo Ludouico restitutus est intelligendum. Non minus enim ad ipsum eiusque successores, quam alios Imperii status pertinet, quod art. 17. §. 2. de obligatione generali huius pacis statuitur, contra quam *vllumue eius articulum aut clausulam* nulla iura, decreta, privilegia, indulta, edicta, mandata &c. vno verbo, nullæ, quocumque nomine aut prætextu excogitari poterunt, exceptiones, a quocumque vnquam allegari, audiri vel admitti possunt d. art. 17. §. 3. Exempli causa, ius reformandi, quod ex Superioritate territoriali religioſaque pace ante Westphalicam Statibus Imperii competi per hanc ipsam multis modis coercitum, nunc & restrictum est. art. 5. §. 31. Ab hac obligatione Electores Palatini ideo exempti non sunt, quia restituti sunt in omnia iura, quibus ante motus Bohemicos Electores & Principes Palatini gauisi, Nam idem dicitur de aliis, qui ex capite Amnestiæ restituntur: de quibus vide sis art. 4. §. 24. 26. &c. quos tamen hætenus ne per somnium quidem hæc subiit cogitatio, se ob restitutiones suas, quarum specialis fit mentio, ab obseruantia & obligatione art. 5. eiusque §. 31. liberatos esse. Ut proinde nihil adeo ab omni iuris & æqui ratione
tam

cumentis regeſtis, rationariis, & cæteris actis q) huc ſpectantibus eidem plenariè reſtituantur r): Caſſatis iis, quæ in contrarium acta ſunt s), idque authoritate Cæſareâ effectum

G 2

iri

tam alienum ſit, quam illud, quod nonnulli de reſtitutione Palatinatus Inferioris affirmare non verentur, factam ſcilicet illam eſſe ſine omni onere & obligatione, ſiquidem iſtud ad iura etiam ſubditorum extendunt, quod ſit, iſtis ex formula Weſtphalicæ pacis quaſita. Quid enim opus fuiſſet, art. 4. §. 13. de Subditis Palatinis ſpeciali ſollicitudine ſtatui, ut frui debeant, non modo *Amneſtia generali ſupra deſcripta, pari cum cæteris in ea comprehenſis iure*: verum etiam *ſingulariter tranſactione in puncto grauaminum pleniffime*, ſi omnino illis nihil iuris & præſidii neque ex Amneſtia, neque ex tranſactione in puncto grauaminum contra ius reformandi comparatum eſt? quo ſane argumento Status Evangelici non ita pridem cauſam Subditorum Palatinorum contra Clerum Catholicum qui in fauſtum hoc ſuum opus ceptæ reformationis tam ludioris argumentis tutatus eſt, ſumma cum iuſtitia egerunt, prout hoc omne prolixius eſt diſcuſſum in ſcriptis publicè latino & vernaculo ſermone editis, quæ lectorem attente euoluiffe non penitebit, cui lubitum eſt, glaucoma oculis depellere quod ea reſtitutione Palatinatus Inferioris obicere nonnulli ingenioſa hac, ſi Diis placet, Inſtru-

menti pacis explicatione non erubere, veluti cum fungis iſtis aut ſtipitibus res eſſet, quibus nullum in capite cerebrum aut intellectus,

q) De celeberrima illa & inelyta Bibliotheca Heidelbergeniſi hic nullum verbum, quam Catholici, occupato Palatinatu, Pontifici Romano dono dederant: & cuius iactura bonis omnibus merito dolenda eſt,

r) Quam plenaria tamen hæc reſtitutio fuerit, & antecedentia teſtantur, & ſubſequentia, quibus ſubinde aliquid delibatum eſt. Ut iam tacitam pacis Executionem, qua Carolo Ludouico Electori non omnino ſatiſfactum fuiſſe querelæ eius & expoſtulationes partim cum Cæſare ipſo, partim cum aliis, loquuntur.

s) His paucis verbis plus continetur, quam prima ſpecie legentibus rerumque ignaris apparet. Itaque ad meliorem intellectum huius loci tradendum eſt, quid occaſionem præcipue dederit huic clauſulæ, quam appellant, caſſatoriæ. Scilicet mirantur multi, cum religio Catholica Anno 1624, toto Palatinatu quaqua late inſtituta ſtabilitaque fuerit, iſte vero annus pro regula ſit poſitus generali, ſecundum quam iudicandum ſit, quæ religiones vnoquoque loco manere, quæ item mi-

grare

grare inde debeant. Qua ratione factum sit, vt restitutus Elector Carolus Ludouicus Catholicam Romanam religionem tota ditione cum omni suo parato comitibusque pelle- re potuerit? cum tamen nullibi diser- tis verbis extet, Palatinatum exceptum fuisse. Sed si acta consulimus, hic ex- ceptionem inueniemus inuolutam ideo laxioribus paulo verbis, vt honoris Catholico- rum ratio quadam haberetur, quibus non potuisset non peracerbum accidere, si aperta oratione illorum religioni in toto Palatinatu exilium in- dictum fuisset. Quare placuit in ge- nere cassare omnia, quæ in contrarium acta sunt, qua ratione existimatum est, satis esse prospectum Euangelicorum destinatis. Quia cassatis omnibus reli- gio Catholica Romana nullum præ- sidium ex pace habebat petendæ man- sionis. Itaque statim etiam omnibus locis migratum est. Res autem bre- uiter ita habet. Initio Tractatum pacis Cæsarei prima sua propositione die 28. Aprilis 1646. facta inter alia Palati- natum inferiorem restitutum aliter no- lebant, quam ea conditione, vt religio- ni Catholicæ status suus cum omnibus iuribus suis & redditibus saluus sit. Euangeli- ci vero contendebant, Palatina- rum plene restituendum, abrogatis ibi Romanis Sacris. Quod ipsi etiam Pa- latini mense Maio amplius vrgebant scilicet, omnia restitui debere ablata, in specie bona sacra, per Hispanos & Ba- uaros occupata, post in Iesuitas & alios

translata, una cum sacris in pristinum reponenda esse statum.

Mense Augusto instabant porro Euangelici, omnes Ordines in statum Anni 1618. restituendos, in specie Palati- nis Prouinciam Inferiorem, sicut ante bellum possessa fuerat, restituendam esse. Tandem Cæsarei post longam tergi- uerfationem cum anno sequenti reli- qua concessissent, excipere saltem co- nati sunt pauca vel parua quadam fenda, a Cæsare vel Bauaro aliis conce- ssa: Itemque cænobîa nonnulla & Strada- dam Montanam, sed negantibus Sue- cis, in Palatinatu inferiori sacris Roma- nis locum esse posse, quod is, que super Amnestia & grauaminibus conuenta Palatinus gaudere plenarie debeat, an- nullatis omnibus, que contra statum An- ni 1618. circa cultum & bona Sacra sive a Cæsareis, sive Hispanis Bauarisque mutata fuere, coexercitium religionis saltem Catholicæ quibusdam locis & pro personis quibusdam petitum. Enim- uero, ne sic quidem re ex voto Catho- licorum procedente hi coacti denique fuere, defensionem suæ religionis ab- iicere, & eo contenti esse, ne disertis verbis necessitas emigrandi illis indice- retur, quam in rem tanto quodiores Euangelici fuisse videntur, quae iam anno 1645. Mense Junio Sueci in pro- positione sua restitutionem viderent, non obstantibus, sed abolitis interim per proscriptiones & confiscationes sen- tentiis, alioque modo in contrarium actis; ad quam formulam deinde ver-
ba

iri t), ut neque Rex Catholicus u), neque ullus alius qui exinde aliquid tenet y), se huic restitutioni ullo modo opponat.

§. 7. Cum autem certæ quædam Præfecturæ y) Stradæ Summa pecunie pro Strada Montana reuendenda.

G 3

Mon-

ba nostri sui secundum mentem paciscentium concepta fuere, quorum sensum geminum ipsa docuit executione pacis, cum omnes Catholicæ religioni addicti velut ex publica conventionione abire iuberentur, qui probare non poterant, se anno 1618. adeoque proxime ante motus Bohemicos in possessione exercitii siue publici siue priuati suorum Sacrorum fuisse.

t) Restitutus quidem fuit Elector Carolus Ludouicus auctoritate Cæsarea, statim post pacem factam, delegatis ad eam rem perficiendam Landgraui Darmstatten & Marchgraui Badenſis, de quorum actis extat Relatio Anno

1949. die ¹⁷/₂₇ Octobris facta apud Lunderpium. Enimuero multa nihilominus incerta mansisse & controuersa, aliqua etiam diu executione debita caruisse, docent illa duodecim capita, quæ anno 1651. Carolus Ludouicus ad status Imperii, tunc Francofurti congregatos querelarum causa detulit.

u) Ille tamen satis diu Electorem hac dispositione, non obstante, restitutione Oppidi & Fortaltii *Franckenbal*, ludificatus est, præsidio Hispanico rem de die in diem, imò in annos extrahente, donec post difficilem & tediosam

negotiationem anno demum 1652. mensis Aprilis professionem adornauit, cum interea temporis Elector Palatinus Heilbronnæ, Sueuiæ ciuitatem velut pignoris loco retinuisset.

x) Bauari enim Heidelbergam & Manheimium tenebant, quæ tamen oppida anno 1649. Mense Septembri restituta iam fuerant; Inter alia repetebat etiam Elector Præfecturam Bareitein, cum oppido Weiden, detentam ab Neuburgico administrationis nomine: Item Bleyenſtein, tum iura nonnulla Domini directi, quæ partim Comites Leiningenses, partim Elector Treuirensis & Colonienſis restituere sibi recusabant. Et quæ plura fuere inter postulata illa duodecim relata, quorum designationem Elector conuentui Frankofurtano anno 1651. exhibuerat, eademque super re cum Volmario, Legato Cæsareo egerat.

§. 7.

y) Cum omnibus illis, quæ hoc paragrapho conuenta sunt, iam diu satisfactum fuerit, soluto pretio, & restituto, pignore, non opus est de his verbum esse. Historiam rei petere potest, qui vult, ab aliis; noitrum in primis est institutum, dispicere de illis, quæ dubia adhuc

Montanæ antiquitus ad Electorem Moguntinensem pertinentes, Anno demum millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, pro certa pecuniæ summa Palatinis cum pacto perpetuæ reuisionis impignoratæ fuerint; ideo conuentum est, ut hæ præfecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinensem, ejusque in Archiepiscopatu Moguntinensi successores permaneant, dummodo pretium pignorationis sponte oblatum, infra terminum executioni conclusæ Pacis præfixum, paratâ pecuniâ exsoluat, cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, satisfaciatur.

§. 8. Electori quoque Trevirensi 2) tanquam Episcopo
Spi-

huc interpretatione fomitem dissidorum præbere possunt,

§. 8.

2) Hic paragraphus argumentum est euidens, singulari prorsus ratione, & in multis a communi Instrumenti pacis dispositione diuersa de restitutione Palatinatus Inferioris esse transactum. Cum enim ista bona Ecclesiastica, intra Palatinatus Inferioris territorium sita anno 1624. pulso tunc temporis Palatino, ab Episcopis Spirensi & Wormatiensi possessa fuerint, quorum restitutio vigore art. V. Si quæcunque monasteria &c. ab Electore peti non potuisset, restituantur tamen illa ipsa, & saltem iura dictis Episcopis reseruantur, quibus facultas relinquatur ea persequendi coram competente Iudice. Vnde manifestissimum est, subditorum etiam Palatinorum restitutionem in Ecclesiasticis, quorum Causa art. 4,

§. 13. non modo ad Amnestiæ beneficia, verum etiam ad fruitionem plenissimam eius transactionis, quæ de grauaminibus singulariter conuenta est, remittuntur, non adeo strictè ad communem legem art. 5. §. 31. exigendam esse, ut possessione etiam anni 1624. quo nullam habuere, stare eos oporteat, Nam quodnam hoc esset ludibrium, subditis Palatinis art. 4. §. 13. singulariter potestatem facere fruendi plenissime tota transactione de compositione grauaminum, si possessio illorum anno 1624. metienda esset, quam hoc tempore nullam habuisse omnibus constabat, Quis hæc absurda & vana pacificantes voluisse dixerit? Sicuti itaque cum eo, quod hic Episcopi Spirensi & Wormatiensi ius reseruat persequendi bona quædam Ecclesiastica, intra Palatinatus Inferioris territorium sita, quæ dicti Episcopi anno 1624. possede-

re,

Spirensi, Episcopo item Wormatiensi a), jura quæ prætendunt b
in bona quædam Ecclesiastica, inter Palatinatus inferioris ter-
ritō-

re, & quorum adeo possessionem benefi-
cio art. 5. §. quæcunque monasteria
&c. sine ullo alio auxilio retinere
debuissent, recte concluditur, in causa
grauaminum Ecclesiasticorum funda-
mentum restitutionis obseruantiaque
futuræ, quod aliis omnibus unicum so-
lumque est possessio anno 1624. prima
die Ianuarii habita, restitutioni Palati-
natus neque fraudi neque præiudicio
esse, cum omnia expendantur ad sta-
tum, uti ante motus Bohemicos fuit.
Sic eadem ratione & certitudine affir-
mare possumus, quanquam eadem leg-
is auxilia subditi Palatini ex Instru-
menti Pacis art. 5. §. 31. & 32. contra
Principum suorum ius reformandi vi
articulli eiusdem 4ti §. 13. adepti sunt.
Illos tamen non eodem cum cæteris
termino possessionis censerī, sed an-
num 1618. illis pari cum Principibus
suis conditione datum esse, quia alia
nullum omnino ipsis subsidium prod-
itum, nulla securitas largita esset. *Quin*
vnuerſim fortassis statuere licebit, an-
num 1624. nullo plane modo ad inf-
riorem Palatinatum, neque ratione
Principum Electorum, neque ratione
subditorum spectare, sed utrosque
sine discrimine uno eodemque termino
restitutionis & futuræ obseruantia,
tam in causis Amnestiæ, quam graua-
minum frui, atque ipsis secundum sta-

tum habitumque rerum, quales annō
proximo ante motus Bohemicos fuit;
ius dici. Quod singulare iuris reme-
dium mirum videri nemini debet, cum
eiusmodi prærogatiuam ingenti pro-
uinciarum, bonorum, dignitatum atque
iurium damno iacturaque redimere
Palatini debuerunt: & quæ velut ex
naufragio seruata sunt, nullo eis usui
forent, si causæ eorum ex communi
grauaminum lege atque regulâ age-
rentur. Et tuetur utique huius sen-
tentia veritatem tota pacis actio, quæ
evidentibus documentis ostendit, Fæ-
deratos Protestantibus mordicus tenuis-
se, ne Palatinatus Inferiori sine vlla per-
sonarum, rerum causarumque distin-
ctione alius terminus restitutionis es-
set, quam annus 1618, vel centies in
propositionibus eorum & disceptatio-
nibus nominatus, quamuis in aliis re-
spectu grauaminum concessissent, ut
cætera ad anni 1624. ductum & indi-
cationem exigenterentur.

a) Hic inter alia vindicabat Mo-
nasterium Neuenhaus cum opimis bo-
nis, ad illud spectantibus reliqua vide
apud Buckisch. Hoc loco

b) Hoc verbum studio videtur hic
assumptum, ne talis reseruatō fraudi
sit Palatinis, qui negant, Wormatiensēs
iure experiri posse.

c) An-

torium sita, coram competenti Iudice prosequi liberum esto c), nisi

c) Anno 1656. in conuentu Deputatorum Fraanfurfensi acriter Euangelicos inter & Catholicos certatum fuit, quis sit iudex competens in causis, hoc sp̄ho ad iuris persecutionem remissis. Scilicet Episcopus Wormatiensis, captata temporum occasione, repetebat ab Electore Carolo Ludouico supra dictum Monasterium seu Fundationem Neuenhaus / implorato Deputatorum auxilio, ad quorum forum hanc causam trahi cupiebat. Sed excipiebat Elector de Fori incompetentia, negabatque Deputatos Iudices in causa esse posse. Itaque præiudicialis quæstio magno animorum studiorumque ardore diuersis rationibus agitata est, Catholicis Deputatis causæ cognitionem Conuentui adserentibus: Protestantibus vero eandem reiicientibus. Ad alium Iudicem competentem. Acta res est in variis confessibus, sed ob sententiarum diuersitatem votorumque æquilibrium statui nihil potuit, ut cupido harum rerum Lectori aliquo modo satisfiat, qui forsân hic etiam auditis partibus suo iudicio uti vult, amborum argumenta, ex actis fideliter collecta hic proponemus. Igitur Catholicorum pro competentia Fori contendendum hæc fuere:

1. Episcopatus Wormatiensis ab Electoribus Palatinis hæc bona post pacem religiosam, imo contra eandem, erepta fuisse.

2. Eorundem restitutionem iam anno 1566. Mense Majo in Comitibus Imperii præuia causæ cognitione Statuumque suffragiis decretam, quanquam res inobedientia Detentoris successum non habuerit.

3. Apud Tractatus pacis Monasterii & Osnabrugæ Episcopum Wormatiensem huius iudicati præstationem urfisse, cuius actionis is fuerit effectus, ut iura Episcopi coram competente Iudice prosequenda utroque Instrumento, Pacis disertis verbis reseruatæ sunt.

4. Hoc ius prætensum pure & simpliciter in iure executionis seu restitutionis consistere.

5. Nouissimum Recessum Imperii omnes casus restituendorum tam ex capite Amnestiæ, quam grauaminum ad Conuentum Deputatorum remittere, atque simul Deputatis §. den zweyten punct &c. 191. iniungere daß zu forderst die requisita restitutionis in den Fällen / so durch den Friedensschluß nicht geändert dem Religion-Frieden gemäß / consequenter ad punctum restituendorum ex capite grauaminum qualificiret seyn / bewiesen werde.

6. Instrumentum Pacis art. 5. §. 1. iubere, ut pax religiosa facta anno 1555, sanctæ & inuiolabiliter seruetur, prout ea anno 1566. (quo hic casus in specie fuerit ventilatus) & post in diuersis Sacri

eri Romani Imperii comitiis confirmata fuit.

7. Hunc casum a regula restitutionis expresse esse exceptum, & Episcopum Vindicem ad Iudicem competentem remissum.

8. Hunc Iudicem vi nouissimi Recessus alium non esse quam conuentum Deputationis ordinariæ, cum alias hæc exceptio sine omni effectu foret. Denique

9. Wormatienses *ius præensum* & *ius persequi*, cuius hoc loco fiat mentio, non aliter intellexisse, quam supra dicto modo: cum minime omnium mens eorum fuerit, ut per hæc verba ad iudicium petitorum alegarentur, & multis ambagibus litium fatigarentur: hæc fere Moguntinus pro voto censebat. Quibus a Treuirensi atque Coloniensi additum.

10. Casus exceptos a regula generali restitutionis, inprimis si decisio eorum ex Pace religiosa petenda sit, pertinere utique ad punctum restituendorum, adeoque ad Deputationem Imperii ordinariam, id quod luculentis verbis tam Instrumentum Pacis quam nouissimus recessus Imperii fieri videntur.

11. In hoc casu requisita restitutionis non ad regulam generalem expendenda, sed ad specialem exceptorum casuum dispositionem, sine quo specialis referuatio absque exitu foret.

12. Conuentui Deputatorum omnem potestatem iudicandi & decidendi

ab Imperatore & Statibus datam, quam ipsi in comitiis exercere potuissent. Et denique

13. Rem fraudi & præiudicio aliis casibus fore, si hæc præsens causa ab hinc tanquam foro incompetente alio alegaretur, quamobrem verendum sit, ne futuris Comitiis Deputati Status Wormatiensibus accusantibus ab Imperatore & Imperio neglecti muneris aut male administratæ iustitiæ arguantur. Diserte enim nouissimo recessu Imperii dict. §. 191. haberi: daß seydeß die erforderete requisita restitutionis, und daß der casus dem Instrumento Pacis, Kaysersl. Executions-Edict, arctiori exequendi modo, Neuligsten recess, oder in denen Fällen / so durch den Friedens-Schluss nicht geändert / dem Religions-Frieden gemäß / consequenter ad punctum restitutionis ex capite Amnestiæ vel grauuminum qualificirt sey / soll bewiesen werden: ex quo satis appareat, Pacem religiosam a Deputatione non esse negligendam, sed iudicandum etiam secundum illam esse in casibus, ubi per Instrumentum Pacis non mutata, adeoque art. 5. §. 1. confirmata sit. Hæc Catholici.

Contra censebant Euangelici, causam hanc Nienhusanam a Conuentu Deputatorum nec suscipi, neque iudicari posse, sequentibus argumentis.

1. Quia hæc Deputatio ordinaria Iurisdictionem non ordinariam habet, sed delegatam tantum, quæ stricti iuris.

H

2. Quia

2. Quia non habet potestatem iudicandi de omnibus casibus, sed de talibus saltem, quæ restitutiones ex capite Amnestiæ vel grauarum concernunt.

3. Quia hæc Wormatiensis præsentio est vis vetustissima, longe ante motus Bohemicos Germanicosque seculo decimo sexta mota.

Quia reseruatio hoc articulo bono Wormatiensium facta non effectum restitutionis, sed facultatem iuris persequendi saltem coram Iudice competente obtinet. Nam si paciscentes aliud, & id voluissent, ut ius Wormatiensium paratam habeat executionem atque restitutionem, de hac re plane aliter conuentu opus fuisset, de restitutione nimirum pure & simpliciter facienda, cuius loco nunc actio saltem seu ius persequendi reseruatum sit.

5. Evangelicos Deputatos non credere, Catholicorum mentem hanc esse, omnes eiusmodi casus ad hoc forum trahi posse, de quibus post pacem quidem religiosam, sed longe ante bellum Germanicum controuersia exorta fuit. Non enim solam Catholicorum contradictionem sufficere, sed litem eius naturæ esse debere, ut ad classem restituendorum ex Instrumento Pacis apta nata sit.

6. Verba ipsa, *iura qua prætendunt*, item *ius suum persequantur* non de possessoribus, sed actoribus tantum, intelligi posse: ex aduerso vero.

7. Decretum esse art. 4. §. 6. Restitutionem Palatinatus in omnia bona Ecclesiastica & Politica Electori Carolo Ludouico faciendam esse, ad quæ bona ipsam hanc fundationem Nienhusanam, veluti intra Palatinatus Inferioris territorium sitam, procul dubio pertineat, præsertim cum

8. Paragraphus *Electori quoque Treuirensi &c.* suus non habeat exceptionem a regula seu dispositione restitutionem totius Palatinatus Inferioris concernente: tanquam Episcopatus Wormatiensis ab hac obligatione liber sit: sed a regula seu dispositione artic. 5. §. *Quæcunque monasteria*, 25. quæ restitutionem decernit secundum statum possessionis anni 1624, prima die Ianuarii, cum omnium iurium actionumque tam in petitorio quam possessorio abolitione; cuius restitutionis is sit effectus, ut ex hac lege restituto lis de possessione, hoc modo semel recuperata, moueri amplius nequeat, quamuis forte eam anno 1624. non satis iusto titulo acquisierit. Quam ob rationem nisi in hac causa Wormatiensi de exceptione ab hac generali regula conuentum fuisset, Wormatiensibus perinde ac aliis Ecclesiasticis Collegiis corporibusque omnis actio & omne ius persequendi in ista bona simul periisset. Porro

9. Probatu difficillimum fore, hanc causam Wormatiensem pace religiosa expresse decisam esse.

10. Quamuis instructio Deputatorum

rum hoc velit, ut etiam secundum pacem religiosam sententiam ferant, quatenus hæc per Westphalicam non est mutata: ex eo tamen non sequi, cognitionem omnium causarum, quæ ex pace religiosa iudicandæ sunt, trahi ad forum Deputationis posse. Hanc mentem Statibus Imperii, cum Deputationem decernerent, nunquam fuisse, quibus id unice propositum fuerit, ut saltem pacem per debitas restitutiones exequerentur.

11. Deputatis diligenter inspiciendum esse, quid in mandatis habeant: Hoc vero esse, ut de casibus restituendorum ex capite amnestiæ atque grauaminum cognoscant.

12. Sed ad hos casus causam Wormatiensem nulla ratione referri posse, Episcopum enim Wormatiensem restitutionem huius rei petere non ex capite amnestiæ, cum ipsi hæc bona crepta sint non occasione motuum Bohemiæ Germaniæque sed centum fere plus annis ante bellum Germanicum: non ex capite grauaminum; cum Episcopus Wormatiensis docere non possit, se circa annum 1618. istorum bonorum possessionem habuisse. At vero

13. Has duas qualitates omnibus casibus debere esse proprias, de quibus cognoscere Deputati velint; neque in eorum potestate esse, alias etiam causas ad petitorium, seu Processum ordinarium spectantes, ad tribunal suum pertrahere.

14. Denique litem hanc difertis ver-

bis ad competentem Iudicem esse remissam. Hac formula loquendi Instrumentum Pacis sæpius uti, aliis etiam locis: neque tamen hæctenus cuiquam vel per somnium in mentem venisse, omnes actiones causasque, quæ eo destinatae sunt, iudicio Deputatorum subicere: verbi gratia, artic. 3. Instrumenti Pacis legi, restitutionem ex capite amnestiæ intelligi, fieri saluis iuribus quibuscunque coram competente Iudice examinandis. Hæc autem si quis de foro huius Deputationis accipere vellet, cum mira sententia, & deputantium animis protinus contraria, hoc ipsum iudicium infinitis litibus & negotiis occupaturum fore.

Habes argumenta amborum, illo tempore magna ostentatione utrimque iactata. Tuum, Lector, arbitrium erit, cui accedere parti velis. Quod si tamen meam etiam sententiam expetis; mihi Evangelici videntur fortioribus argumentis hanc causam a foro deputationis reiecisse, quam Catholici istam sibi vindicare voluerint: Loquitur enim totus paragraphus manifestò de foro ordinario: At Collegium Deputatorum erat iudicium extraordinarium, ubi non omnes lites aut iura præsentia recipi fas erat; sed quorum restitutio peti poterat ex certo possessionis termino: reliqua iura, quibus merita causarum siue in petitorio, siue possessorio æstimantur ad competentem Iudicem & hic, & aliis Instrumenti Pacis locis remissa sunt. Ut adeo hoc §o.

nisi de his inter utrumque Principem amicè conveniatur d).

Guilhel-
mianæ
Lineæ
masc. de-
fectus.

§. 9. Quodsi verò contigerit e) Lineam Guilhelmianam masculinam prorsus deficere f), supersite Palatina, non modo Palatinatus superior g) sed etiam dignitas Electoralis, quæ

Competens Iudex idem sit quod Ordinarius. Mouere hæc tum temporis adeo ipsos etiam Catholicos, ut breui ab incepto desisterint; re omni paulo post silentio sepulta, & dissimulatione transmissa, quamvis victos se partis alterius argumentis fateri nollent.

d) Num hoc factum sit interea, de eo mihi non constat. Sane occasio peropportuna esse videtur, duobus hodie Germanis fratribus, hinc Electore possessore; illinc Episcopo Wormatiensi actore rem omnem in manu habentibus.

§. 9.

e) Hic quatuor proponuntur 1. Palatinatus Inferior cum dignitate Electorali recidiuus ad Domum Palatinam certo casu, 2. Ius simultaneæ Inuestiturae, interea temporis Eidem Domui concessum, 3. Electoratus Octauus expungendus, & 4to actiones & beneficia hæredibus allodialibus Electoris Bauariæ reseruata.

f) Casus, cum Palatinatus superior cum dignitate Electorali recidit ad Domum seu Lineam Palatinam, est defectus Lineæ Guilhelmianæ masculinae, cuius euentus magnam spem, quæ ante

annos non ita multos hominum mentes variis affectibus exercuit, accidit iam secundum matrimonium Serenissimi Electoris Bauari, numerosa sobole mascula felix & fecundum: De cætero accuratam utriusque stemmatis Serenissimi delineationem exhibet nobis præter alios etiam Buckisch ad hunc articulum locumque.

g) Duo itaque redeunt ad lineam Palatinam, Palatinatus Superior & dignitas Electoralis, quæ penes Bauariæ Duces fuit. Et quidem quod ad Palatinatum Superiorem attinet, redit ille secundum Superiora, 1. totus, 2. una cum comitatu Cham, 3. cum omnibus eorum appartenentiis, regaliis ac iuribus. Dignitas vero Electoralis cum omnibus regaliis, officiis, præcedentiis, insigniis & iuribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus, nullo prorsus excepto. Atque hæc omnia redeunt *ad supersites Palatinos*. Sed quid si linea Rudolphina prior defecerit? Hic nihil expresse conuenit. Existimo tamen, hoc casu Palatinatum quidem Inferiorem proximis hæredibus & successoribus obuenturum: Electoratum vero Octauum pari ratio-

quæ penes Bavariæ Ducem fuit, ad eosdem superstites Palatinos,

H 3

ne & ex mente legis expungendum esse. At utraque linea extincta, manebit quidem dignitas Electoralis, quæ iam penes Bauarum est: Sed Imperatoris erit arbitrium, cui eam cum vtroque Palatinatu tunc vacuum Feudi nomine iterum conferat: quam tamen ad rem Imperator forte consensu Electorum opus habet, cum restanti momenti sit, ut absque his arbitris, suo unius placito statuere de ea non facile ausus fuerit. Apud Ducatum Bavariæ hoc casu dignitatem Electoralem extinguere, cui non alia lege iuncta est, quam superstiti linea Guilhelmiana masculina, nihil dubito. Sed an necesse etiam sit, ut, qui dignitate Electorali a Cæsare ornatus, utrumque Palatinatum tam Inferiorem quam Superiorem accipiat, non adeo liquet. Opinor tamen, Inferiorem sufficere, cui hæc dignitas ab antiquo separari & conferri etiam in alium poterit, sed absque dignitate Electorali. Quin eueniente casu caduci nihil forsitan absurdi diceret, qui statuisset, posse Imperatorem ex consilio Electorum dignitatem Electoralem in aliam plane domum transferre: vacuas vero ditiones ad Imperium reuerfas vel sibi retinere pro subsidio tanti oneris ferendi; vel aliis bene meritis in Feudum dare; qua tamen de re vltimus cogitandum erit. Inijcit

enim scrupulum quendam Aurea Bulla, quæ hoc videtur velle, ut mortua domo quadam Electorali, dignitas cum prædio ad eum transeat, qui huius compositus est factus. Consule super hæc quæstione *A. B. cap. 7. §. 3.* ibique Linneum & alios commentatores. Quicquid sit, hæc lex sane vltra nihil iubet, quam debere Imperatorem de Principatibus eiusmodi providere, si aliquem istorum sacro Imperio vacare contigerit. Cæterum eius arbitrio relinquit, ut de iis provideat *tanquam de re ad se & imperium legitime deuoluta.* Et profecto antiqua, temporumque vicissitudines, euoluentibus haud operoso erit, exempla adducere, non ab vna modo gente in aliam; sed & ab una in alia provincia vel ditione dignitates Electorales fuisse translatas. Sic ipsi Bauari hoc diu conquesti sunt. Sic Brunsvicenses & Anhaltinos Principes eiusdem mutationis quandoque sollicitat memoria. Et quid multis verbis opus? Dignitas Electoralis Archidapiferatus cum omnibus regaliis, officiis, præcedentiis, insigniis & iuribus quibuscunque, quæ Palatinatus Inferioris glebæ velut addita erat, in Bauarum translata recentissimum est exemplum. Neque enim ego facile eorum sententiam tulerim, qui hæc Superioris Palatinatus iura & prærogatiuas fuisse, adeoque Bauari dignitatem Electoralem huic provin-

cia,

rios, interim simultanea Investiturâ h) gavifuros, redeat i), octavo tunc Electoratu prorsus expungendo l). Ita tamen Palatinatus superior hoc casu ad Palatinos superstites redeat, ut hæredibus allodialibus m) Electoris Bavaricæ, actiones & bene-

cia, eiusque vrbi præcipuæ Ambergæ mancipatam, vnaque translata tradunt: cum potius videam, non modo sollicitè nimis hæc duo artic. 4. §. 3. separari; sed & dignitatem illam ante Palatinatum Inferiorem concedi; quod ordini & rationi repugnaret, si utique Palatinatus ille Superior fuisset velut prædium, cui omnia ista iura inhaerent.

h) Secundum est simultanea investitura, qua Palatini Principes interea gaudere debent: quo loco ex superiori §. 5to repetendum, præter simultaneam hanc investituram nihil iuris Electori Carolo Ludouico atque eius Successoribus ad ea competere, quæ cum dignitate Electorali Bavaricæ Electori, totique familiæ Guilhelmianæ attributa sunt.

i) Redit itaque, quasi postliminio, demum ex captiuitate. Neque enim de nihilo sunt verba illa, supra §. 3. posita, quæ habendi modum videntur definire, cum scilicet dignitas Electoralis & Palatinatus Superior manere iubetur penes Maximilianum Bavaricæ Ducem, eiusque hæredes masculos sicut hætenus, ita & in posterum. Id quod satis superficiarie & contemptim dicitur, cum e dignitate fuisset, in re

tanti momenti honestiori juris titulo uti, quem pax deinde corroboraret, ut eunquæ ab initio de eo comparatum esset.

l) Atque hoc tertium est huius Sui caput, nimirum Octauus Electoratus expungendus post lineæ Bavaricæ obitum.

m) Quartum denique est certa reseruatio pro hæredibus allodialibus, uti hic habetur. Quæ vero actiones & beneficia Hæredibus allodialibus Electoris Bavaricæ in Palatinatum Superiorem competere possint, mihi non constat. Buckisch huc refusionem meliorationum refert, quæ sane fecundalium futurarum materies. Sed hoc casu Electoribus Palatinis reseruandum etiam fuisset, ut, si qua re interea deterior Palatinatus factus fuerit, damnum ipsis etiam ab Hæredibus allodialibus refarciretur; alias æquo utrimque iure non agitur. Considerandum etiam, an non forte in computum veniat, si Palatinatus Inferior annuis fructibus fœnus non assequatur, quod Duces Bavaricæ ex tredecim illis millionibus, quas Cæsari pro hac prouincia accepta tulere, singulis annis lucrifacere potuissent. Sed neque hæc placet sententia, cum hac ratione usuræ licitæ & ordi-

beneficia, quæ ipsis *ibidem* de jure competunt n), reservata maneanť.

Neoburgica domus.

§. 10. Pacta quoque gentilitia o) inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam, a prioribus Imperatoribus super Electorali successione confirmata, ut & totius Lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt p), salva rataque maneanť,

Funda Jurisdictionis.

§. II.

ordinariæ ad sexcenta & quinquaginta florenorum millia ascendant, cuius summæ vix dimidia pars ex provincia illa annuatim colligetur, ut, si quod hoc modo minus soluitur, in novum debitum imputari possit, iam diu totus Palatinatus nouo fœnore absorptus esset.

Postquam hæc ita a me scripta erant, confirmatum est mihi a viro fide digno, & huius rei gnaro, reservationem illam omnino respicere tredecim illas milliones, quarum §uo 4to mentio facta, eamque ob causam mutuas utrimque contradictiones & protestationes in acta relatas esse: Sed qua ratione id fieri potuerit, ego plane non perspicio, cum Elector Baviaræ pro se, hæredibus & successoribus suis *supra totaliter* renunciauerit debito tredecim millionum, quæ adhuc distinguuntur a prætensione in Austriam Superiorem. Qui autem in genere pro hæredibus renunciat, is in specie etiam pro hæredibus allodialibus renunciasse creditur.

n) Hoc vocabulum *ibidem* innuere videtur, hæredibus allodialibus Electro-

ris Baviaræ actiones & beneficia non in totum Palatinatum competere: Sed *ibidem* tantum, id est, in res quas ant illo Palatinatu comprehensas. Ceterum hic quæri possit, num inter beneficia allodialibus hæredibus reservata sit etiam ius retinendi Palatinatus, donec illis de prætensis iuribus sit Satisfactum: id quod mihi non videtur, quia Palatinatus ille ita redire debet, ut iura & beneficia reservata maneanť, de quorum præstatione postea, restituto Palatinatu, in disceptationem veniet quæstio, an de iure competant. Nota igitur, actiones saltem & beneficia reservari, non ius aliquod in re.

§. 10.

o) Quæ iam sequuntur, domum Palatinam seorsim concernunt: Veluti hæc pacta gentilitia inter domum Heidelbergensem & Neoburgicam super Electorali successione confirmantur, ut & totius Lineæ Rudolphinæ iura.

p) Cui dispositioni? Num totius huius Instrumenti Pacis: an vero tantum huic dispositioni de translata dignitate Electorali atque Palatinatu Super-

§. II. Adhæc, si quæ feuda Juliacentia q) aperta esse, competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

§. 12.

periori in Domum Bavaricam? Neque enim tantum est, utrum dixeris? Quanquam vero, si rem presse consideramus, posterius videatur, quia pactum proxime erat, ut iura totius Lineæ Rudolphinæ salva rataque mancant: cuius specialis dispositionis causa hanc cautionem, gratia Bauari, ut quoquo modo securior fiat, de recens acquisitis adiectam apparet. In uniuersum tamen idem placuit postea artic. 17. §. 3. *contra hanc transactionem* &c. ubi nulla iura, nulla pacta, nulla priuilegia, & similia contra hanc pacem ut unquam allegentur, aut admittantur, statuitur.

§. II.

q) Quid Palatinis, qua Palatinis, cum Feudis Juliacentibus? Scilicet inuestitura Ottonis Comitis Palatini, anno 1230. collata Wilhelmo, Comiti Juliacenti, quam exhibet Freherus in orig. Palat. part. 2. c. 8. nos docet, Palatinos quondam in Juliacenti Montensique prouinciis plurima possedisse Feuda directi Domini iure. Extincta itaque Ducum Juliacentium mascula gente, cum illa opima hæreditas ab aliis cerneretur, qui supersites ultimi Ducis filias sibi matrimonio iunxerant, quaesitum etiam a Palatinis, prædictorum istorum Feudorum Dominiis directis fuerat, annon occasu Lineæ masculinæ

vacent ista Feuda atque ad se redire debeant consolidanda cum Dominio directo, cuius rei competenti via iuris euincendæ Electori Carolo Ludouico potestas facta est: Quare longe alia fuit hæc controuersia ab ea, quæ de successione ipsa Juliacenti est agitata: alias contradicere hic Neoburgicus non potuisset, quod tamen factum esse testantur acta apud Lundorpium Tom. VI. lib. 3. c. 166. Post pacem itaque Elector Carolus Ludouicus a Cæsare delegatos petiit, qui de hac causa cognoscerent. Cumque illos statim impetrare non potuisset, inter cætera grauamina de restitutione sua ad normam pacis Westphalicæ, nondum plenarie facta, hoc etiam anno 1651. ad Conuentum Deputationis Francofurtanum retulit. Crediderim, hanc litem ideo etiam impeditam fuisse, quod definiri illa vix potuerit indecisâ adhuc causâ principali de successione Juliacenti. Hodie, cum linea Neoburgica successerit, aiunt omnem hanc litem cessare; *Buckisch ad h. l.* quod hætenus verum esse existimo, cum utriusque iura ad unam domum peruenerint. Sed litem omnino sublata, iuraque confusa esse non dixerim. Nam si eueniret, ut deficiente domo Neoburgica alius in terras Juliacentes Montensesque, alius

§. 12. Præterea r), ut dictus Dominus Carolus Ludovi-
cus aliquatenus liberetur onere prospiciendi fratribus de ap-
pen-
I
pena-

Appena-
gium Pa-
latinum

alius vero ex Palatinis, cui cum causa Iuliacensi nihil negotii, in Palatinatum Inferiorem succederet, non dubitandum est, quin hæc ipsa statim controversia, ob rationem, supra dictam paulatim sopita, recrudesceret statim atque resumetur: cui præscriptio aliqua opponi ideo non posset, quod agere non valenti præscriptio etiam non currat.

§. 12.

r) Hic de Apennagio Fratrum Caroli Ludouici agitur, quos habebat quatuor, sed qui omnes hæctenus vel improles omnino, vel sine legitima macula sobole obiere. Pro liberando itaque aliquatenus Electore hoc onere, Imperator in se recepit obligationem soluendi singulis centum Imperialium millia intra quadriennium, ita ut singulis annis centum millia omnibus quatuor soluantur. Sed huic etiam promissioni non esse satisfactum statis diebus, testis est querimonia in conuentu Deputatorum anno 1671. hanc ob rem instituta. De cætero nomina quatuor Fratrum Caroli Ludouici erant hæc: Primus Rupertus anno 1619. Præpætre Friderico V. Rege adhuc natus: qui in Anglia consensit, & anno 1682. est mortuus, nullis relictis liberis ex legitimo matrimonio, cum uxorem nunquam duxisset. Alter Mauritius,

indivisus Ruperti Comes quoad bellum in Anglia inter Regem & Parlamentum arsit. Sed ab hoc aliquando cum classem duceret, tempestate maris disiectus, nec posthæc repertus unquam periisse mari creditur. Tertius Eduardus, qui Annæ Gonzagæ Principi nupsit quidem, sed nullos habuit masculos liberos. Et denique quartus Philippus cælebs & Anno 1650. in prælio quodam occisus. Tam numerosa sobole Fridericus V. mortuus est; Cumque Elector Carolus Ludouicus sibi Fratrum multitudinem oneri esse crederet, quæ firmamenta Domus suæ reputare debuisset, breui dirigentibus Fatis, occasionem aperuit linæ Neoburgicæ sibi inuisissimæ ad successionem. Scilicet & infelici suo matrimonio, cui pellicem super induxerat, & sterilibus Filii vnici Caroli nuptiis, cum interea Fratres suos variis casibus amisisset, quorum mortes etiam in lucro posuit, res eius tandem eo deuenere, ut ipse moriens quidem heredem Filium adhuc relinqueret: sed amissa iam omni spe liberorum suscipiendorum. Itaque tandem anno 1685. Carolo etiam mortuo, cum vix trigessimum ætatis annum expleuisset, Simmerensis linæ occasus Bipontinæ aditum ad Electoratum fecit, ingenti Euangelicæ rei damno, quam deinde Catholici Successo-

penagio, Cæsarea Majestas ordinabit, ut dictis suis fratribus quadringenta Imperialium thalerorum millia intra quadriennium ab initio Anni venturi millesimi sexcentésimi quadragésimi noni numerandum expendantur, singulisque annis centena millia solvantur, una cum annuo censu quinque de centum computatis.

§. 13. Deinde tota Domus Palatina s) cum omnibus & singu-

cessores contra pacta omnemque fidem Cleri Romani insignitum graviter presumere, & continuo iniuriis affectere. Johanne Wilhelmo Electore imprimis summo studio atque ardore sua reformationis destinata tum promovente, ex quo id semel sibi persuaderi passus est, nullis se in hoc negotio perficiendo nec publicis legibus, neque pactis suis parentisque prohiberi, quo minus operam det, ut sacra Romana de Evangelicorum religione & conscientis tota illa regione superbe & contumeliose triumphent: quamvis antè annos non ita multos & ipse & Parens eius fidem sanctissime dederint, nihil eorum quicquam vltimo tempore admissum iri. Hoc infortunium, inquam, avaritiæ Caroli Ludovici morumque eius austeritatis atque perniciæ debemus, qui si vel Fratribus suis de connubiis, Principibus dignis temporis prospexisset, vel quem pellici impendit amorem, legitime uxori, quamquam & ipsa commoda satis moribus non esset, consecrasset liberorum suscipiendorum causa; eius operæ ratio longe potior omnibus

aliis cupiditatibus esse debuerat, multis non se tantum fastidiis domi forisque; verum etiam conscientiam suam magno onere, simulque famam toti sinistris & pessimis iudiciis, quæ viuis moriensque expertus est, liberare potuisset; cum homines nunc merito dubitent, quid comparatis actionibus eius, quæ laudari & quæ vituperari merentur, de eo statuatur potius: quando quidem prudentiam, qua celebris merito admirandusque erat, vita corruptisset tot animi infirmitatibus inquinata presentium tædio secum nunquam contentus; adeoque inconstans & novandarum rerum semper cupidus. Sed ante omnia ingenio pertinacissimo, ut quod sibi faciendum in animum duxisset, ab eo revocari nullis consiliis potuerit: quamquam mox voti compos factus sapius mutaret, ipsumque protinus tæderet inceptorum, quorum pervincendorum causa paulo ante vitæ bonorumque discrimen subire non dubitauerat.

§. 13.

s) Existimat rectè Buckisch, hoc
Svo

lingulis, qui ei quocunque modo addicti sunt t), aut fuerunt u), præcipue verò ministri, qui ei in hoc conventu aut alias x) operam suam navarunt, ut & omnes Palatinarum ex-

I 2

les

Svo specialem amnestiam pro Electorali Domino eiusque ministris sanciri, quo opus esse vel ideo videbatur, quod in superioribus Palatini non tam ad vniuersalis & illimitata amnestiæ fundamentum, quale *artic. 2.* describitur, restituti, quam multis modis contra hoc ipsum in dignitatibus & ditionibus damnam insigni passi sunt.

t) Disputatum fuit ante annos non adeo multos, num his verbis subditi etiam Palatini comprehendantur. Nimirum subditi Palatini hoc se loco defendere contra ius reformandi Principis sui volebant, qui negabat, ipsos etiam beneficio restitutionis ex capite amnestiæ per Westphalicam pacem uti posse, cum non subditi, sed Principes Palatini sint restituti: quare obiectibus illis hunc suum & in specie verba, *cum omnibus & singulis, qui ei quocunque modo addicti sunt*, quorum numero se etiam esse contendebant, respondit Elector, non licere a specie ad genus argumentari, & illationem a diversis inconcludentur fieri, adeoque auxilio subditis esse non posse, quod hic de ministris atque exulibus habetur. Sed vereor, ut talem restrictionem horum verborum latitudo admittat. Nominantur enim hic in genere, *omnes & singuli*, qui Domui Pala-

tinæ quocunque modo addicti sunt, quod plus sane comprehendit, quam ministrorum & exulatum statum. Nam subditos etiam aliquo modo Principi suo addictos esse, nemo negabit. Ceterum ne dubitationi plane locus esse possit, facit vox *præcipue*, quæ dum ex omnibus & singulis aliquos, seu demonstrationis seu honoris causa appellat, eo ipso ostendit, hos partem tantum facere totius: nam hic *præcipue* idem est, ac si dictum fuisset, *interque hos specialiter*, veluti eiusmodi loquendi formula occurrit *artic. 5. §. 25.* ibi *interque illa specialiter &c.* Sunt hæc adeo clara & manifesta, ut non sine ratione quis miretur, quid venire alius in mentem potuerit, rem tam luculentam contradicere, qui si aliis argumentis causam suam tueri nequeunt, sibi melius profecto consulunt, ut his etiam abstineant, quorum infirmitate non nisi ludibrium cordatis debent.

u) Nam hi etiam, qui addicti Palatinis ante hæc fuerant, interea vero relicti illis, operas suas transcripserunt alijs, vel priuatim sibi vixere, amnestia gaudent.

x) Domi scilicet militiæque, de quibus *infra* *§. post.* plura inuenies. Nam ad Ministros etiam Palatinos eodem, quo ad alios, iure istius *§vi §1.* Scita pertine-

les y) fruantur Amnestiâ generali supra descriptâ z) paricum cæteris in ea comprehensis iure a), & hac transactione b) singulariter in puncto gravaminum c) plenissimè.

§. 14.

tinere, mihi quidem extra omnem dubitationem est positum.

y) Qui scilicet occupato ab Hispanis Bauarisque Palatinatu, hostium metu in voluntarium exilium abiere, aut a Cæsare proscripti solum vertere coacti sunt.

z. Supra, i. e. art. 2. & 3. Dicitur autem notanter, *fruantur*: nam si extaret, *fruatur*, haberet sententia illa maiore veri speciem, cui recens illud inuentum debetur, scilicet Electorum Principumque Palatinorum causa amnestiam præcipue sancitam esse: Subditos ea per consequentiam saltem frui cum illis, non vero ex proprio iure, etiam contra illos, forte posthæc turbaturos statum istorum, ex amnestia recuperatum.

a) Per hæc itaque Subditi Palatini omnium beneficiorum participes facti sunt, quibus cæteri in Imperio Subditi gaudere possunt: viuunt enim pari cum aliis in amnestia comprehensis, iure.

b) Hæc verba iterum evidenter probant, post Domum Palatinam hic Subditorum Palatinorum imprimis agi causam, eisque prospectum fuisse. Quid enim rei est Ministris & exulibus Palatinis cum hac transactione? nisi qua ipsi etiam sunt inter Vassallos, Subditos, ciues, incolas, quos amnestia

complectitur. Scilicet totus articulus Vtus de compositione grauaminum Ecclesiasticorum duo habet summa capita: unum, quod de Statibus immediatis agit, comprehensa semper libera Imperii Nobilitate: & alterum, quod subditos respicit, qui contra ius reformandi præsidium aliquod sunt adepti. Illud Domum etiam Palatinam hic includit: Hoc Subditos, quorum securitati tanto magis prospiciendum fuit, quia confirmatio pactorum gentilitiorum inter Domum Electoralem Heidelbergensem, Reformatæ religioni addictam, & Neoburgicam Catholicam, super Electorali successione iustum metum iniicere poterat, futurum aliquando, quod nunc contingit, ut domo Neoburgica succedente, conscientiz & religio Subditorum diversæ religionis a Principe, iuris reformandi obtentu, vim paterentur contra paciscentium placita. Hinc magna sollicitudine prospectum illis fuit: non modo enim subditi frui hac transactione *singulariter*, i. e. nominatim debent, sed & *plenissime*; ut intelligamus, Electores & Principes Palatinos ex sua restitutione nihil præcipui ante alios Status Imperii habere, quod ipsis allegare liceat pro liberiori usu iuris illius reformandi. Quare omni fundamen-

to

§. 14. Viciffim Dominus Carolus Ludovicus d) cum fra-
I 3 tri-

Vicitalium
Palatinum

to caret exceptio, Palatinum Inferio-
rem cum fuis iuribus Electoribus Pala-
tinis refpectu Subditorum fine ullo
onere & obligatione effe reftitutum.
Ex hoc loco enim palam fit, reftituti-
onem cum hoc onere & obligatione fa-
ctam effe, ut Subditi Palatini *ſingulari-
ter & pleniffime* frui poſſint transactio-
ne in puncto grauaminum: Videtur
autem illud *ſingulariter & pleniffime*
adhuc aliud ſibi velle: Scilicet reliquis
Subditis, qui ex compoſitione grau-
aminum contra Dominos ſuos territo-
riales agunt, pro norma reſtitutionis &
futuræ obſeruantix datus eſt annus
1624, cuiusque quælibet pars. In hoc
termino cum Subditi Palatini nihil
opis, nihil auxilii habeant, quorum ſa-
era ritu reformato compoſita toto an-
no 1624. non turbata modo, verum
etiã prohibita ſublataque penitus
erant, Catholicis ex arbitrio omnia fe-
rentibus agentibusque: itaque hic
ſingulariter & pleniffime reſtituuntur
ad eum effectum, ut ſtatim illum recu-
perent, quo ante motus Bohemicos,
id eſt, anno 1618. gauifi ſunt, cum ſine eo
iſtis transactio de grauaminum com-
poſitione nullo uſui aut ſolatio futura
fuiffet. Atque hæc explicatio neces-
ſario retinenda eſt, ni dicere velimus,
quod nefas, Summos pacificentes ver-
bis ludibrium miſeris dare: re autem

vera ipſorum bono & ſecuritati futuræ
conſtituere nihil voluiſſe.

c) Hæc transactio habetur articulo
ſequenti ſto de grauaminum Eccleſi-
aſticorum compoſitione, cuius ſpecialis
eſt locus, quod ad Subditos attinet,
§. 31. & 32. cum ſequentibus.

§. 14.

d) Obedientia & fidelitas, quam
Electoꝝ Carolus Ludovicus eiusque
Fratres Cæſareæ Maieſtati præſtare de-
bent, eſt eiufdem naturæ cum illa,
quam cæteri Electoꝝes Principesque
Imperii præſtant. Hoc de iuramento
fidelitatis intelligunt, ſolito præſtari,
quotieſcunque Status Feuda ſibi ab
Imperatore conferri petunt. De hoc
iuramento quæſitum memini, an eiuf-
generis per omnia ſit, quod Vaſallus
Domino Feudi præſtat: vel an aliquid
ex homagio, vel iuramento ſubiectio-
nis admixtum habeat. Sane Status
ultra ſeruitiam & fidelitatem, quam Va-
ſallus debet, multis aliis reſpectibus
Imperatori obnoxios eſſe, cuiusque
mandatis obſequi, quotidiana Iudicio-
rum praxis oſtendit. Vt in præſentia
hæc profundius excutiamus, non opus
eſt. Sufficit hic deſcriptio ad exemplar
cæterorum Electoꝝum atque Princi-
pum Imperii: quam uſus rectius pro-
bat ac aliorum ſubtiles quæſtioneſcule.

e) Ele-

Balati-
num.

tribus Cæsareæ Majestati obedientiam & fidelitatem sicut cæteri Electores, Principesque Imperii e), præstet, ac insuper Palatinatu superiori f) pro se & hæredibus suis, cum ipse, tum ejus fratres, donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & masculi superfuerint, renunciet.

§. 15. Cum autem de ejusdem Principis Viduæ Matri g), foro-

e) Electori Carolo Ludouico exemplo sunt cæteri Electores: Fratibus eius Principes Imperii. Num itaque alia est obedientia atque fidelitas, quam Electores Imperatori præstant: & alia, quam cæteri Principes Imperii. In natura iuramenti eiusque obligatione nullum mihi discrimen est cognitum. At in ceremoniis & ritibus aliquam differentiam inter Electores & Principes esse, illorumque Legatos huius præstationis causa missos in aula Cæsaris præcipua quædam habere, lippis etiam ac tonsoribus, quod aiunt, Viennæ est notum. Quod si aliis adhuc rebus est disparitas & prærogatiua, iis hæc nostra sententia nihil detractum cupimus.

f) Renunciatio in Palatinatum Superiorem temporalis est, donec ex linea Guilhelmiana hæredes legitimi & masculi superfuerint. Vnde iterum hic recurrit quæstio, iam in superioribus proposita, an Comites Wartebergici, Ferdinando Duce Patre ex impari connubio propagati, inter hæredes legitimos Lineæ Guilhelmianæ sint computandi? qua de re nos ad iam

dicta referimus. Est præterea hæc renuntiatio Palatinorum stricti iuris, qua comprehendi non debent, quæ ad Palatinatum Superiorem proprie non pertinent: quo nomine Elector Carolus Ludouicus recte vindicauit Præfecturam Barchstein cum ciuitate Weidena, eiusque territorio, quæ separata a dicto Palatinatu bona fuere inter belli tempora, Duci Neoburgico a Cæsare concessa, ut eorum quasi curator esset, donec lis super causa Palatina, fuisset composita: quo facto Elector Palatinus sibi eorum restitutionem, vi amnestiæ uniuersalis & illimitatæ faciendam esse contendebat. Tandem de re ita transactum, ut Elector Carolus Ludouicus Neoburgico hæc bona, aliquot Imperialium millibus empta in feudum daret, cuius respectu hic belli temporibus equites triginta sex, ad militiam aptos, seruitii causa Electori mittere teneretur.

§. 15.

g) Mater Caroli Ludouici erat Elisabetha, Jacobi I, Regis Angliæ filia, non postrema motuum Bohemicorum causa & flabrum: quæ confecto bello nun-

fororibusque h) præstando victualitio, & dote constituenda i) men-

nunquam rediit, sed apud Batavos velut in exilio vitam finivit.

h) Sicuti Elector Carolus Ludovicus quatuor fratres, ita totidem etiam sorores habuit. Ex quibus prima Elisabetha Abatissam Heruordiz egit, doctissima sui temporis femina, & bonarum literarum Patrona eximia, quas non ingenio tantum, sed & opibus ornauit, quantum Eius facultates patiebantur. Fauebat inprimis Philosophiæ Cartesianæ, quod nostra ætate rarissimum, & fere miraculum, cum huius Philosophiæ subtiles & profundi recessus præstantissimorum etiam virorum ingenia exerceant atque fatigent. Altera soror appellata est Ludouica Halandina, a Rege Galliz prædiuite Abbatia donata, postquam religionem Catholicam Romanam eiuratis Reformatorum sacris, amplexa fuisset. Tertia Heinrica Maria iuniori Ragotzio Principi nupserat: & quarta denique Sophia minima nata, Ernesti Augusti Ducis Brunsvicensis vxor, nunc hæres destinata cum suis liberis ad Magnæ Britanniz solium, ex quo populus Anglicanus, abdicatis Catholicis Successoribus, post Wilhelmi Regis & Annæ Reginae mortem hoc vnicum adhuc inter Protestantes Principes fulcimentum habuit, quo regni salutem, & securitatem religionis firmaret. Si Carolus Ludovicus aut liberos ipse reliquis-

set, aut fratribus fuisset autor adiutorque, ut operam huic rei legitimo & honesto modo darent, nunc sane domum suam ad summum tota Europa fastigium euehere potuisset, Rex & Elector in posteris futurus; magnumque præterea rei Evangelicæ solamen & præsidium. Sed tantas spes tantaque decora domus suæ partim auaritia corrupit, partim vero intempestiuis amoribus, quorum causa legitima eius coniux amplexibus mariti perpetuo abstinuit, arbitris & conciliatoribus omnia operam perdentibus, ut coniuges ad concordiam reducerent atque sociarent, quorum animi semel a se intuicem alienati, stupenda utriusque duritiæ & contumaciæ posthæc nunquam in honesti debiti que ordinem redigi potuere, ineffabili Catholicorum gaudio, quibus dissidia illa spem dabant occupandi Palatinatus Inferioris iusto titulo, & sine sumptibus periculisque, cum id ante vi & armis frustra moliti fuissent.

i) Victualitium seu alimenta præstabatur Viduæ Matri: dos constituebatur fororibus. Sunt autem victualitium proprie alimenta annua, quæ liberi in illustribus familiis, successione bonorum nacta, Matri viduæ debent. Hic Imperator subleuando aliquantum Electori viginti millia imperialium de suo ære promittit: non vero annua, sed ut una solutione se in perpetuum

mentio injiceretur l), pro benevolo Sacrae Cæsareæ Majestatis in Domum Palatinam affectu, promissum est, dictæ Viduæ Matri pro victualio semel pro semper viginti thalerorum Imperialium millia, singulis autem fororibus dicti Domini Caroli, quando nuptum elocata fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine suæ Majestatis exsolutum iri: De reliquo verò ipsas idem Princeps Carolus Ludovicus satisfacere teneatur.

§. 16. Comites in Lainingen & Daxburg m), sæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque successores n) in Pala-

tium liberet. Idem fororibus singulis decem millia soluenda recepit, sed tum demum præstanda, quando nuptum elocata fuerint: de reliquo ipsis Carolus Ludovicus Elector tenebatur satis facere.

l) Scilicet inter tractatus pacis. Onerata enim multis modis restitutio Caroli Ludovici erat, cui dum totus Palatinatus Superior cum Comitatu Cham adimitur, alenda interea relinquebatur Mater Vidua, itemque Fratres & Sorores, quibus præterea nupturis constituenda dos erat. Itaque postquam a Bauaris impetrari nihil potuisset, subuenit Imperator, eamque in rem fere ad quingentias imperialium millia promittit, atque hoc, sicuti dicitur, pro benevolo suo in Domum Palatinam affectu. Sed gratis non fuisse data, is facile intelliget, qui secum reputabit translatione Palatinatus Superioris in Bauaros Imperatorem se are alieno tredecim millionum liberasse, simulque Austriam Superiorem recuperasse,

quæ pignoris loco ab his tenebatur.

§. 16.

m) Buckisch causam huius paragraphi constituendi refert in Comitatum Rixingensem a Comite Philippo Westerburgo venditum Adolpho Johanni Palatino, vnde acerrimæ inter utramque partem altercationes de contractu bona fide non ubique adimpleto. Nobis, qui exactam totius rei cognitionem non habemus, placet cum paragrapho nostro generali stare dispositioni, ne Carolus Ludovicus eiusque Successores Comites illos Leiningenses atque Daxburgenses vlla in re in Palatinatu Inferiore turbet.

n) Sed quos hic Successores intelligimus. Num omnes Lineæ Rudolphinæ, Palatinæ, qui Successionis spem habent; an illos tantum, qui reuera succedunt post obitum illius. Illud verius videtur. Quod si vero cui hoc potius placuerit, contra hanc legem non peccasse videretur. Dux Bipontinus

Palatinatu Inferiori o) nulla in re turbet, sed jure suo à multis retrò sæculis obtento, & à Cæsaribus confirmato, quietè ac pacificè uti frui permittat.

§. 17. Liberam Imperii Nobilitatem p) per Franconiam, Sueviam & Tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus q) in suo statu immediato inviolatè relinquat.

Imperii
Nobilitas
libera.

§. 18. Feuda etiam r) ab Imperatore in Baronem Germaniam

K

ar-

nus Alphonfus Iohannes, qui anno 1669, ob causam Rixingensem Comitem Ludouicum Eberhardum armis est aggressus, eumque, occupato vi hostili eius castro Oberbraun, eo angustiarum redigit, ut periculoso saltu e fenestra pedibus salutem quærere fuerit coactus. Posthæc Comites nonnulli Leiningenses in clientelam & protectionem Regis Galliarum concessere, molestiasque exinde creare non exiguas cum Electoribus Palatinis ipsis, Gallorum opibus subnixi, tum etiam cæteris Comitibus agnatis suis, qui in fide & ditione Romano Imperii constanter permansere: Uti testantur multi libelli memoriales, in Comitibus Ratisbonensibus hinc inde exhibiti, e quibus nonnulli typis etiam publice vulgati sunt.

o) Num igitur extra Palatinatum Inferiorem turbare illos poterit? Comites enim Leiningenses etiam in Alsatia & fortasse alibi possident bona. Existimari id multo minus licere, adeoque mentionem Palatinatus Inferioris ideo tantum factam, quod Electori Carolo Ludouico ibi facilius

suppetat potestas turbandi Comites illos.

§. 17.

p) Nobilitas immediata hic intelligitur, cui ob causam Wildfangiatus, quo prætextu iura etiam territorialia istorum Nobilium peti videbantur, a Palatinis grauius multa & indigna perpetiendi erant.

q) Districtus hic aut loca significant unde singulæ tribus vel Collegia appellationem habent, veluti Odenwald, Stergerwald &c. vel territorium, Nobilibus proprium. De illis nemo valde controuertit, vel questionem Status illis quo ad personas mouet. De hoc vero lites frequentiores sunt, quia territoria Nobilium plerumque in territoriis Statuum Imperii sita sunt, quos volunt præsumptionem pro se habere, omnia quæ in territorio sunt, esse etiam de territorio eorum, adeoque sibi subiecta, nisi exemptio doceatur. Sed hoc probationis genus Nobilibus, potentia inferioribus difficile admodum & impeditum est, in tanta Principum facilitate tuendi sua.

§. 18.

r) Apud tractatus Pacis hæc res difficul-

ardum de Waldenburg, dictum Schenckhern, Nicolaum Georgium Reigerſperger, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brömſer, Baronem de Rudesheim: item ab Electore Bavarizæ in Baronem Joan. Adolphum Wolff, dictum Merternich collata, rata maneat. Teneantur tamen ejusmodi Vaſalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque ſucceſſoribus juramentum fidelitatis præſtare, atque ab eodem feudorum ſuorum renovationem petere.

§. 19. Auguſtanæ Confeſſionis confortibus s), qui in
poſ-

ficultate non caruit, cum Electori Palatino res indigna videretur, eos ſibi vaſallos invito obrudi, qui conſilia ſua operamque contulerant in ſe ſuiſque fugandis & excludendis ab omni reſtitutione. Deinde cum declinare omnino hoc onus non poſſet, Cæſareis Bauariſque, dona ſua rata firmaque ut maneat, perſiſtentibus, pro poſitum a Svecis fuit, ut intruſi iſti novi Vaſalli Electori quidem a paciſcentibus cum effectu aliquo commendarentur, ſed nulla eorum mentio in Tabulis Pacis fieret. Sed hoc etiam medio reiecto de illis ſtatuumdum hoc ſeparato paragrapho fuit, neſcio, an e paciſcentium ipſiusque pacis dignitate, qua cum non ſatis convenit, priuatorum hominum emolumenta, per belli eſtus, artibus non uſquequaque egregiis honeſtiſque pacta inter publicas curas & pacis leges referre.

§. 19.

s) Quæ hoc ſpho in favorem Lutheranorum conuenta ſunt, quia uno

ab omnibus intellectu non accipiuntur, accuratori paulatim conſideratione digna eſſe videntur. Primo igitur nomine Auguſtanæ Confeſſionis Confortium hic venire proprie addiſtos Lutheranis ſacris, extra dubium eſt. Atque de his duo in primis ſtatuuntur, (1) ut illis, qui in poſſeſſione templorum fuere, ſeruetur Status Eccleſiaſticus anni 1624. (2) ut ceteris deſideraturis liberum ſit Auguſtanæ Confeſſionis, iſt eſt, Lutheranæ exercitium publicum priuatumque; abſque tamen definitione certi ſtatus, qui aſſignari eis ideo non potuerit, cum nullam eius poſſeſſionem vel ante bellum, vel in bello docere poterant. Scilicet ad Suecorum poſſiſſimum interceſſionem atque inſtantias hic paragraphus compoſitus eſt, qui reſtituendi Electoris Palatini hoc velut præmium gratitudinis loco volebant videri abſtulſiſſe, ut ſacris Lutheranis apud Reformatum Principem liberiore uſum impetrarent, quando paulo ante Lutheranæ

theranorum in Silesia Austriaque res, quas constantia sua seruare integras, aut saltem ad meliores condiciones redigere facile potuissent, aduersa admodum conscientie suæ fama Pontificiis aliquot centum millibus aureorum turpissime vendidisse feruntur.

Nota etiam, hoc loco nomen Augustanæ Confessionis Consortium sine ullo alio adiecto, Lutheranis tribui sensu paulo angustiori, ut Reformatos non comprehendat, quos in significatione latiori alias includit, quando quidem isti etiam Augustanæ Confessionis se associari cupiunt, neque amplius adeo difficiles illos experiuntur, uti ante hæc fuerant cæco odio in Reformatos, & prauo affectu confessionum suarum, quibus si quis per omnia non subscripsisset, exors propediem pacis ciuilib & Ecclesiasticæ haberetur, cum non cogitassent, tam pernitiola diuisione eorum, qui secum contra eommunem hostem animis verbisque stare parati erant, maximas sibi opes & auxilia demi: Pontificiis vero non potentiam modo augeri, verum etiam addi fiduciam diuisos vnum post alterum opprimendi. Rectius itaque post hæc sapere, quando oblata occasione gnauiter resisterint Turbatoribus suæ pacis, & multis egregiis documentis testati sunt, quamquam sibi per omnia in sacris non conueniat, non esse tamen causam, cur aduersariorum insidiosa consilia ingratis mutuis dissensionibus adiuuent. Habemus huius unionis

insignia exempla, quorum vnum alterumve afferre non abs re fuerit. Cum enim ante annos aliquot Catholicos non pudisset scriptum quoddam Euangelicorum arguere erroris, vel non accuratæ fatis locutionis ex eo, quod ibi duarum saltem religionum, in Imperio receptarum mentio facta fuisset, intempestiuo monitu, cum tres omnino eorum sententia sint, se pati non posse ut duæ pro vna venditentur. Repugnatum est strenue ab Euangelicis, Catholicisque, in os dictum, se non magis passuros, ut Ecclesia Evangelica propter dissensiones quasdam intestinas in duas diuidatur religionum aliorum ludibrio, quam Catholici suam laturi essent dilacerari religiosorum Ordinum disceptationibus, inter se tanta animorum contentione sæpe exercitis, ut sibi inuicem hæresum etiam crimina haud raro impeerint: cui rei confirmandæ plurima etiam loca ex recessibus Imperii allegata, quæ non nisi duarum religionum mentionem iniiciebant. Alterum exemplum, idque non minus illustre sistit nobis Lista illa, seu designatio locorum, quæ Galli sub clausula Ryswicensis, articulo quarto pacis inserta, comprehensa volebant hæc fini, ut religio Catholica illis locis remaneat. Ibi cum Reformati odioso nomine Calvinistarum perpetuo Augustanæ Confessionis Consortibus, per quos Lutheranos designabant, opponerentur, res in concilio Euangelicorum, præuia matura deliberatione,

ventilata, factumque unanimi consensu decretum est, ni Minister Gallicus exhibita sua Lista omnes Augustanae Confessionis consortium nomine complecteretur, se Listam illam pro accepta non habituros, sed redhibituros fore. Neque esse cur aliqua suorum distinctione attineretur. Hanc enim rem Evangelicis curae fore: sui muneris esse, ut declaret, quibus Evangelicorum locis existimet religioni Catholicae statum deberi. Atque hoc eo valere, ut Plenipotentarius Gallicus, consulta Aula sua, eaque probante refingere Listam, deletisque ubique Calvinistarum nominibus, Evangelicos omnes una Augustanae Confessionis consortium appellatione comprehendere nihil dubitauerit. Tertium denique exemplum aequae memorabile suppeditat controuersia illa, inter Evangelicos Status & Electorem Palatinum de iure reformandi agitata ingenti studiorum utriusque partis furore. Sane enim ibi quo maiorem Elector in scriptis suis diligentiam semper adhibuerat, ne vlla data occasione obliuisceretur trium in Imperio religionum tanquam Evangelicis ea mentione aegre facturus; eo maius studium, maioremque consensum ipsi etiam contulere, ne apud se Reformatorem vel Lutheranorum nomina amplius audirentur. Et si utique inter illos non nunquam pro rei exigentia indicandum discrimen fuit, placuit loquendi potius formula de duabus partibus unius Confessionis, qua signifi-

cabant, non quidem omnibus adhuc conuenire per omnia: Omnes tamen Augustanae Confessionis esse socios, & mutuo recipi, cuius vnionem quarundam opinionum divergiis solvi iniquum sit, & a Catholicorum etiam institutis alienum. Et profecto rationem res habet. Nam iisdem argumentis, quibus vtuntur Pontificii Scriptores excusandis suorum controuersis, vt vnus Ecclesiae vel Confessionis vnitatem seruent, iisdem vti Evangelici etiam possunt retundendis aduersariorum cauillis: nisi cui forte in mentem veniat diuersitatem ex eo petere, quod Pontificii omnes opiniones suas iudicio Ecclesiae Catholicae submittant, cuius visibile caput sit Pontifex, in quo dissentientes etiam vniantur. Sed & Evangelici ex vtraque parte Ecclesiae vere Catholicae, non tamen illi Romanae, sua diuersa placita non dubitant submittere, cuius summum caput & arbiter cum sit Christus, is sane qui in sensu Spiritus eius acquiescere paratus est, postquam meliora doctus fuerit, etiam si in opinione quadam erronea adhuc versetur, non existimandus erit ab Ecclesiae Evangelicae vnitatis descivisse.

Hoc tamen nostro paragrapho, vt ante diximus, appellatione Augustanae Confessionis Consortium intelliguntur Lutherani, qui rursus duorum sunt generum: alii in possessione templorum fuerunt; alii non. De vtrisque quid sit statutum, videbimus.

t) Sed

possessione t) templorum u) fuerant, interque eos; civibus & Incolis Oppenheimensibus x) seruetur status Ecclesiasticus

K 3

cus

t) Sed quo tempore? cum illis seruari status anni 1624. debeat, credo hoc etiam anno ipsos oportuisse in possessione templorum fuisse. Enimvero fieri potuit, vt etiam ante annum 1624. in possessione fuerint: cuius status si idem, nihil refert: sin diuersus, siue pinguior fuerit siue deterior, ille anni 1624. sequendus est. Qui vero anno 1624. nullum statum habuere, etsi postea aliquem adepti sint, illos hæc dispositio nihil inuauat, cum pertineant ad eos, qui numerantur inter *cæteros id desideraturos.*

u) Sed quid si in possessione templorum non fuerint, fuerint autem in possessione bonorum Ecclesiasticorum aliorumque iurium? Forte tales non dantur, quia de iis nihil cautum. Vtuncque sit, ob paritatem rationis idem foret dicendum. Quid si in possessione templorum & bonorum simul? His in vtrisque seruari statum anni 1624. praxis & vsus docuit. Quamquam enim hic solummodo possessionis templorum fiat mentio, quia tamen illis totus status Ecclesiasticus anni 1624. seruari debet, bona omnino in computum venient, si idem eorum status fuisset.

x) Horum fuisse alium statum anno 1624. sub Hispanis, aliumque eo tempore, cum Sueci, pulsus illis, recuperassent Palatinatum, ex libello me-

moriali constat, quem Oppenheimensium nomine exhibuit Conuentus Osnabrugensi anno 1647. mense Ianuario Wolffgangus a Gemmingen. Alibi hæc res ita narratur. Ante motus Bohemicos Lutheranos Oppenheimii neque templum in urbe illa possedisse, neque percepisse vllos redditus. Anno demum 1622. vero, cum bello omnia iam in Palatinatu arderent, mortuo Inspectore & Pastore Primario loci, altero vero (uterque sectabatur reformatam religionem) qui Diaconi munereungebatur, Bremam euocato, Lutheranos illic degentes, quos respectu Saxonis Electoris, auspiciis Cæsaris secuti, Catholici mitius habebant, tum primum religionis suæ Pastorem, Plaustrarium nomine, constituere ibi ausos esse qui templum Diuæ Catharinæ sacrum (St. Katharinen Kirchen) in suos usus vertit. Sed huius munus non integrum triennium durasse, cum anno 1625, relicto oppido iterum ad stationem suam priorem, quam Zvingenbergæ ante hæc obiuerat, se receperit. Postea confecta pace, Oppenheimenses quidem vi huius paragraphi, in dictum templum, anno 1624, possessum restituendos fuisse: sed Electorem Carolum Ludouicum egisse cum illis, ut hoc templum sibi cederent, eius-

cus y) Anni millesimi sexcentissimi vigesimi quarti z), cæterisque a) id desideraturis b)), Augustanæ Confessionis c) exer-

eiusque loco Fanum S. ti Sebastiani haberent, assignatis simul certis redditibus, auctisque mox Carolo Electore, quos anno 1624. nullos omnino ibi possedisse constabat, ut hæc permutatione Lutherani non læsi modo vlla in re non fuerint, quibus templum pro templo datum; sed Principum liberalitate lucrum etiam fenserint, adiectis fructibus ex vino, frumento atque numerata pecunia, cum Fanum Catharinæ vacuum ipsis, absque vllis emolumentis, sicut illud anno 1624. possederant, recipiendum fuisset.

y) Itaque ad politica hæc conventio non pertinet. Sed quæ sint proprie Ecclesiastica, & quæ Politica, cum in eo non omnes conveniant, communis sequenda opinio in sensu huius loci erit, quamvis inveniuntur, qui rationibus non contemnendis plurima ad Politica referre incipiunt, quæ vulgari errore, Pontificiorum artibus primum stabilito, inter Ecclesiastica numerantur.

z) Quæ causa, cum Reformatis subditis in Palatinatu Status anni 1648. servandus sit, cur Lutherani alius fuerit datus? Falluntur, qui hoc odio eorum aut præiudicio factum esse putant. Ante motus enim Bohemicos aut nullo omnino statu Lutherani in Palatinatu gaudebant; aut sane precario atque

incerto gausi sunt. Sed pulso Fridrico V. cum Cæsarei ditionem omnem occuparent, Catholicæ quidem religioni maximus honos est habitus, dataque potissima præmia: enim vero Lutheranam prorsus exturbatam ideo volebant, ne, ut antea dixi, Electorem Saxonem offenderent, cuius scedere & auxiliis Imperator post Hispannos Bauarosque præcipue nitebatur. Inde Lutheranis ab hoc tempore occasio data stabiliendæ suæ religionis dissimulatione Catholicorum: quamquam hi diligenter providerant, ne nimis inualefceret, concessis nonnullis ad famam magis, quam magnam utilitatem. Quare eum annus decimus octavus illos nihil iuaret, recurrendum ad illum necessario fuerat, qui maxime illis commodare posset.

a) Inter cæteros hic intelliguntur illi, qui anno 1624. in possessione templorum non fuere. His cum status nullus servari posset, quæ nullum habuere, Augustanæ Confessionis exercitium liberum esse debet.

b) Suis tamen sumptibus & impensis: vnde iudicium & æstimatio merito est penes Principem, an qui desiderant suæ religionis exercitium, eo sint numero & facultatibus, ut non modo nomen Ecclesiæ mereantur; verum etiam

exercitium , tam publicè in templis ad statas horas d), quam priua-

etiam necessitatibus sufficiant ad onera ferenda, tuendamque dignitatem.

c) Id est, Lutheranae, secundum supra dicta.

d) Quæsitum fuisse memini, quorum templa his verbis designentur, an Reformatorum: an quæ Lutheranis sunt propria? Qui illud voluere, contendebant, hoc loco Lutheranis potestatem factam publici exercitii suæ religionis in omnibus Reformatorum templis: cuius rei asserenda causa duo habebant præcipue argumenta. Primum quod supra actum fuerit de Lutheranis, qui in possessione sunt propriorum templorum: ergo cæteros desidersturos publicum exercitium in templis opponi superioribus, atque intelligendos esse de iis, quorum desiderio, dum propria templa non habent, satis faciendum est templis Reformatorum. Et secundum, quod hic eis exercitium concedatur in templis *ad statas horas*, quæ formula loquendi proprie ad coercitium spectet, cum Lutheranis in suis templis de tempore horisque statis legem nemo dicere velit. Sed qui in contraria sunt opinione, allegant praxin post pacem, ipsorumque Lutheranorum iudicia, quibus tam enormis, & summo præiudicio Reformati futura interpretatio hæcenus ne quidem in mentem venerit. Ad hæc mentionem etiam fieri, aiunt, priuati exercitii in ædibus propriis aut alienis,

quo Lutheranis opus nullo tempore esset, si in omnibus Reformatorum templis sacra ipsis suo more facere liceret, præsertim cum vicinis verbi diuini Ministros huic operæ adhibere possint. Atque huic sententiæ vt ego etiam subscribam, hoc potissimum moueor, quod Lutherani, cum ante annos aliquot ingentem grauaminum suorum molem contra Reformatos in Palatinatu summo ad conflandam inuidiam studio confarcinassent, nulla re prætermissa, quam exillimabant idoneam esse accusationibus de iniuriis sibi factis, hoc tamen genere criminationis abstinuerint, procul dubio id non facturi, præcipue tam acribus inceptoribus simulatam, si modo ex Instrumento Pacis sibi ad talia postulata vel prætextum suppetere censuissent. Neque obstant rationes paulo ante in contrarium adductæ. Respondeo enim ad primum, non sequi, quia circa annum 1624, aliqui in possessione templorum fuere, ergo cæteris Reformatorum templa patere debere. Illorum enim hæc saltem est prærogatiua, quod eis status seruetur quo dicto anno templa possederunt, cum his, si exercitio publico vti velint, noua sint ædificanda. Quod vero secundo ad statas horas attinet, ad ordinem refero, vna in ciuitate inter duos diuersarum religionum sectatores vitandæ confusionis

priuatim e) in aedibus propriis, aut alienis ei rei destinatis
 f) per suos aut vicinos verbi divini Ministros g) peragere
 liberum esto h).

§. 20.

causa observandum. Scilicet quoties ad sacra facienda audiendasque conciones homines conveniunt, plerumque moris est, vt stas horis signum campana ad id detur. Ne itaque se turbent diuersis signis, placuit vno tempore hoc omnibus simul dari, cumque id ex conuento fiat, ea res neutri fraudi esse potest. Aut si hæc sententia minus arridet, explicare poteris id, quod de stas horis dicitur, de publico exercitio in templis, quod semper stas fit horis, cum Pater familiâs suis in aedibus magis sui sit arbitrii; quamuis non abnuam, hic etiam præstare statum tempus seruari, præsertim si vicinorum, vt fit, ratio sit habenda, quos ne incertis vicibus, & tædio expectationis nostræ fatigemus, caritas iubet, omni ostentatione potior.

e) Occasio hic esset examinandi, an definitio hoc loco tradatur publici & priuati exercitii religionis, dum scilicet illud in templis fit, hoc in aedibus. Sed cum infra artic. 5. §. 31. eadem de re ex professo agendum sit, has meditationes tantisper differimus.

f) Itaque ad priuatum exercitium nihil interest, propriæ an alienæ aedes huc destinentur. Sed cuius erit, aedes illas sacris Lutheranis destinare: num Principis? an illorum, qui desiderant

illud exercitium? Inscio vel neglecto Principe hæc incipi non oportere, obseruantia & officium Subditorum suadet: electionem autem loci, modo publicæ rei nihil referat, iis liberam relictam censeo, quorum causa sacra instituuntur.

g) Nam qui alere suis stipendiis eos non possunt, facultatem habent e vicinia conducendi,

h) Igitur agendi libertas in his omnibus datur. Interea vero hæc ipsa libertas ultra concessa non est extendenda. Quare cum hoc paragrapho Consistorii proprii ius Lutheranis non sit datum, improba cupiditas & ambitio quorundam nuper fuit, qui fictis querelis falsisque criminationibus se ab inspectione Ecclesiastici Senatus in Palatinatu, motis superis inferisque eximere sunt conati, pessimo totius rei Evangelicæ exemplo. Pariter de baptismo, de copulationibus, aliisque faciundo quæstui comparatis artibus hoc loco nullum verbum. Interea de illis rebus tantum bellum inter Evangelicos est conflatum præuaricatione & malitia duorum hominum, quorum memoriam posterum etiam damnabunt, vt Reformatorum res incendio isto iam conflagrarint, non sanæ diuturno Lutheranorum gaudio, quos

§. 20. Princeps Ludovicus Philippus i) Comes Palatinus Rheni recuperet omnes ditiones l) dignitates & jura in sacris & profanis m), quæ ipsi à majoribus ex successione & divisione n) ante tumultus bellicos obvenerunt.

§. 21. Princeps Fridericus o) Comes Palatinus Rheni, quartam partem veltigalis Viltzbacensis, Cænobium quoque Hornbach cum pertinentiis, & quicquid juris parens ejus p) ante

quos & numero, & autoritate, & legum denique auxilio longe inferiores communis hostis facillime corripiet atque dissipabit, postquam de illis plene triumphatum est: cum forte ambo, unitis animis & consiliis, tueri se rectius potuissent, clauso Catholicis aditu ex concordia, quem inter eorum dissidia pronum apertumque habuit ad alteram partem opprimendam.

§. 20.

i) Hic fuit Fridericus V. Electoris Frater junior, cuius ratio in translatione Electoratus ab Ferdinando ideo habita non est, quod motibus Bohemicis implicitus, legionem in exercitu contra Cæsarem duxisset.

l) Ducatus Simmerensis hic præcipue intelligitur, qui pace Osnabrugensi confecta huic Principi 1653. in Comitibus solenni investitura est collatus. Obiit etiam huius posteritas, qua salua Neoburgici succedere non potuissent.

m) Dignitates intelliguntur Comitum Palatinorum; iura vero, quæ eiusmodi dignitates comitari solent: inter quæ ipsum ius successions in

Electoratam suo ordine: tum iura territoria in sacris & profanis quoad ditiones, in quæ restitutus est.

n) In illas itaque ditiones restituitur, quæ ante tumultus bellicos ipsi iam obvenerant ex successione & divisione a maioribus: quorum singularium noticia me iam desitui ingenuè fateor: nisi quod meminerim, controuersiam illi etiam fuisse de Principatu Lauterensis, demum in Comitibus Ratisbonensibus compositam, uti ex recessu patet.

§. 21.

o) Hic Fridericus ex Bipontina Linea, qui in Parentis possessiones restituitur.

p) Iohannes scilicet IV. Bipontinus, qui vnioni contra Ligistas nomen dedit, adeoque cum reliquis eandem fortunam expertus est. Inter alia a Cæsare contra ipsum decreta anno 1628 iniungebatur illi etiam restitutio Abbatix Hornbach, quam Elector Treuirensis repetebat. Sed hanc pace Filius eius Fridericus recepit, uti & quartam partem veltigalis Wiltzbacensis.

q) Sci-

ante hac ibidem habuit ac possedit, recipiat & respectivè retineat q).

§. 22. Princeps Leopoldus Ludovicus r) Comes Palatinus Rheni restituatur penitus in Comitatum Veldentz ad Mosellam, tam in Ecclesiasticis, quam Politicis, contra omnia hæctenus attentata s), in eum, quo Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto ipsius parens fuit, statum.

Controversia
ratione
Kitzingen.

§. 23. Controversia t), quæ vertitur inter Episcopos re-
ctivè

q) Scilicet quorum damnum per iniurias bellorum non fecerat: ex quo patat, hunc non omnibus bonis exutum fuisse.

§. 22.

r) Hic est ille, qui Comitatum Veldentia ad Mosellam habuit, in quem nunc restituatur. Hoc singulare, quod, cum reliqui Principes Palatini in sua restituantur eo statu, quo ante motus Bohemicos vel tumultus bellicos fuerit, huic soli datus sit status anni 1624. Causam adhuc quæro, neque inuenio: nisi forte sit, quod ante istum annum nihil fuerit mutatum, aut melior causa Ducis Veldensis hoc anno etiam contra ipsos agnatos suos. Cæterum hic est ille Princeps, qui post pacem Neomagensem multos annos Argentorati exul vixit, a Gallis tota ditioe pulsus, quod iuramentum ipsis dicere recusasset. Obiit tandem ibidem, atque mox tota eius propago defecit. Vnde is inter Regem Sueciae, eum Ducem Biptontinum, agnatum proximum, & Electorem Palatinum Lineæ Neobur-

gicae, qui nomine Fidei commissi bona ista sibi vindicauerat.

s) Hispani enim occupauerant prouinciam, in quorum faucibus iacebat, propinqua adeo vrbe munitissima Lutzenburgo. Hodie eandem ob rationem Galli leges, quasunque volunt, dicere Veldensibus possunt, quanquam recuperato Trarbacho liberiori aura videantur frui, remotis paulum pace Rysvicensi Gallis, ne per officiales suos continuis mandatis premere colla miserorum subditorum possint. Sed præpotens & infida vicinitas facit, vt metus nunquam abfit.

§. 23.

t) Hæc controversia exemplum est summæ iniuriæ, qua iuris dicundi specie Consilium Imperiale Aulicum Marchionem Brandenburgicos affectit non vna vice. Extant multa & proluxa scripta Principum Onoldinorum, quibus causam suam luculenta iustitia tutatj sunt. Sed cum hodie lis omnis transactione sit sopita, renouare inanes querelas nihil opus est. Mea sententia

ctivè Bambergensem & Herbipolentem ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi & Onoltzbachi de Castro, Oppido, Præfectura & Monasterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione, aut summario juris processu terminetur intra biennium, sub pœna perdenda prætensionis imponenda tergiversanti, interim dictis Dominis Marchionibus restituatur nihilominus fortalitium Viltzburg in eum statum, qui tempore traditionis descriptus fuit ex conventionē & promisso.

L 2

§. 24.

tia apud tractatus pacis a Domo Brandenburgica Onoldina in duobus maxime erratum: primo, quod consenserint, ut hæc controversia summario iuris processu vel amicabili compositione intra biennium terminaretur sub pœna perdenda prætensionis, imponenda tergiversanti: quibus termini angustiis ab Herbipolensi manifesta calumnia sunt circumventi, Aulici Iudicii prævaricatione: quod fieri non potuisset, si causæ terminandæ nulla dies constituta, aut saltem nulla pœna tergiversanti irrogata fuisset. Deinde, quod Monasterium Kitzingense excipi ab hoc summario iudicio non curaverint, quod a Marchionibus Brandenburgicis anno 1624. prima die Januarii absque contradictione possessum secundum artic. 5. §. 25. *quæcunque monasteria &c. restitui propediem debuisset*, omni lite super eiusmodi causa finita. Sed illud imprudentissimum omnium fuit, quod Onoldini induci se passî sint, ut hanc litem coram Iudicio

Aulico intruxerint, ubi Evangelicos tot experimenta hactenus monere, ne res suas his ludicibus committant, apud quos causa cadere eos semper oportet, Catholicis aduersariis, etiamsi Iustitiam ipsam sibi adstantem in foro haberent. Interea si cui libet, summariam sibi noticiam comparare huius litis, & qua peruersitate malitiaque cum Marchionibus Onoldinis actum fuerit, is adire Limneum poterit *Iur. Publ. Tom. I. & II. addit. lib. 5. c. 7. n. 72.* ubi non modo singula fere verba huius paragraphi summa dexteritate & prudentia excussa inueniet, pro vero atque genuino totius causæ sensu: verum etiam stupebit ad rem incredibilis impudentia, dum contra ius fasque veteratoria sententiâ Onoldinis, qui de omni diligentia finiendæ causæ docere poterant, perpetuum silentium est indictum, quod imponi ex lege Herbipolensibus, manifestæ tergiversationis conuictis debuisset. Sed & lector hoc commodi ex dicto

Württembergica Domus
quid habere
vel recipere
debeat.

§. 24. Domus Württembergica u) maneat quiete in recuperata possessione Dynastiarum Weinsberg / Neustadt & Meckmühle. Restituatur etiam in omnia & singula sæcularia atque Ecclesiastica bona & jura inter hos motus ubicunque possessa, interque illa specialiter in Dynastias Blaubeuren, Achalm & Stauffen cum pertinentiis, & sub prætextu pertinentium ad eas occupatis bonis, cum primis civitate & territorio Göppingensi atque pago Pflumeren, redditibus Universitati Tubingensi pie fundatis. Recipiat etiam Dynastias Heidenheim & Obernkürch, itemque civitates Balingen, Tülingen, Ebingen & Rosenfeld, nec non arcem & Pagum Neidlingen cum pertinentiis, tum Hohenweil x), Hohenasperg, Hohenrauch, Hohen Tübingen, Albeck, Hornberg, Schilrach cum civitate Schornsdorff. Restitutio etiam fiat in Ecclesias collegiatis Stuttgard, Tübingen, Hernberg, Göppingen, Bachnang, nec non in Abbatias, Præposituras atque Monasteria Bebenhausen, Maulbrun, Anhausen, Lorch, Adelberg, Deckendorff, Hirschau, Blaubeuren, Herprechingen, Murhard, Alersbach, Königsbrun, Herrenalb, Divi Georgii Velchenbach, Pfullingen & Lichtenfern sive Marien Cron, & familia, cum omnibus documentis ablatis, salvis tamen & reservatis Domus Austriacæ, nec non Württembergicæ in supra

dicto Linnei loco reportabit, quod ibi velut compendio designata habeat alia scripta, quæ hac in causa ab utraque parte prodire, tuendis vnius iuribus, & iniuriis alterius palliandis.

§. 24.

u) Huius restitutioni Austriaci primum multa impedimenta obiecerunt, cum dynastias aliquas sibi vindicarent ex antiquis titulis, ac præterea munitissimam arcem Hohentweil demoli-

tam vellent. Tandem vero Dux recuperavit omnia, & plenissime restitutus fuit, salvis quidem & reservatis pro Domo Austriacæ prætensis iuribus & actionibus, sed & vice versa pro Württembergica, exceptionibus & remediis atque beneficiis iuris quibuscunque.

x) Hunc locum, quem Wurtembergici nunquam toto bello amiserant, quomodo hic recipere poterunt, sæpius quæsi. Plerique existimant,

tex-

supra dictas dynastias, Blaubeuren, Achalm & Stauffen præ-
tensis juribus, actionibus, exceptionibus & remediis atque
beneficiis juris quibuscunque.

§. 25. Principes quoque Würtembergici y) Linæ Mompelgardensis restituantur in omnes suas ditiones in Alsatia vel vbiunque sitas, & nominatim in duo feuda Burgundica Clerval & Passavant, & ab utraque parte redintegrentur z) in eum statum, jura, prærogativas ac in specie ad eam immedietatem a) ergo Romanum Imperium, qua ante initium ho-

L 3

rum

textum hic non satis accurate loqui-
nisi aliquis forte, quod Austriaci suis
postulatis pro demolitione tandem
desisterint, pari æstimatione habere
vellet, ac si Duces arcem recepissent.
Sed & hæc explicatio non caret
ἀκυρολογία.

§. 25.

y) Hi tempore belli in protectione
Gallorum agebant, qui arcem Montis
Peligardensem præsidio infederant ad
regionem defendendam contra Hispano-
rum iniurias, qui ex vicina Burgun-
dia eam sæpe incurſitabant. Pace con-
fecta, Galli præsidium confestim dex-
duxere, atque Princeps redux omnes
ditiones suas recuperavit.

z) Hæc verba ambigua esse viden-
tur. Nam illud *ab utraque parte* vel
significat ab utraque belligerantium
parte, vt Cæsarem cum suis fœderatis
ab vna; ab altera vero parte Coronam
Suevicam itidem cum suis adherenti-
bus intelligas; vel notat vniuersum
nomen Würtembergicum, cuius vnam

partem Linæ Würtembergica, & alte-
ram Mompelgardensis conficit, vt
sensus sit, vtramque redintegrandam
in statum pristinum esse. Quæ expli-
catio nobis etiam probatur ante illam:
quia si prior sensus haberet locum,
restituuntur potius, quam *redintegren-
tur*, dicendum fuisset, cum hoc verbum
ad subiectum proprie se referat, quod
passum est detrimentum suis in iuribus,
adeoque redintegratione opus habet,
cum, qui damnum dedit, resarcire illud
magis videatur.

a) Vno omnium consensu hæc ver-
ba non minus ad Duces Würtember-
gicos, quam Principes Mompelgardien-
ses trahuntur: imo vero illorum
potissimum causa ita conuentum fuis-
se aiunt, quod Status immedietas Du-
cum Würtembergicorum post trans-
actionem Cadumicam vocatus a qui-
busdam in dubium fuerit: a qua sen-
tentia Linneum ne quidem transactio
Pragenſis, anno 1599, cum Rudolpho
inita dimouere potuit: quod mirum,
cum

rum bellorum gavisi sunt, & qua ceteri Imperii Principes ac Status gaudent vel gaudere debent b).

§. 26. De causa Badensi c) hoc modo conventum est; Fridericus d) Marchio Badensis & Hochbergensis, ejusque filii,

cum ibi clarissimis verbis omnis respectus feudalis erga Domum Austriacam abolutus, Ducatusque ad naturam primariae institutionis & investiturae reductus fuerit quasi postliminio. Sed hoc loco Instrumenti Pacis, ubi *immedietas* expressa mentio fit, omne dubium est sublatum, praesertim cum ista immedietas de Ducibus Wurtembergensibus talis praedicitur, quali ceteri Imperii Principes & Status gaudent: qua demonstratione cavillis omnibus occasio praecclusa est.

b) Hoc *gaudere debent*, non alio videtur spectare, quam contra illos, qui impedimento sunt quibusdam Status, quo minus plena immedietate gaudeant. Itaque ne Hi sic impediti pro exemplo allegari possint, non actualis modo fruitionis habetur ratio, sed & iuris fruendi, si nihil obstet: ut hoc modo plenissima immedietatis delineationem aut descriptionem factam esse constat.

§. 26.

c) Exercuit haec etiam causa Conventum Monasteriensis atque Osna-brugensem diversis studiis, neque post Palatinam vlla fuit, quae maioribus animorum aestibus sit agitata. Plane enim inuito Durlaceno ita conventum, dua-

bus Coronis has leges ferentibus, quas ille sub exitum demum pacificationis ratihabuit. Summam litis vide sis apud Historiam Pacis & in arcanis Pacis Westphalicae. Confer etiam Bueckisch & Obrecht ad hunc locum; Nostram enim propositum huius meditationibus est non tam, ut repetamus, quae centies ab aliis iam dicta sunt; quam ut dubiis, quae partim obscuritate verborum aut orationis enata sunt: partim vero Syeophantarum quorundam malitiosis cavillis nugisque praeter rem mouentur, explanandis operam demus. Atque haec causa est, cur lector in plerisque huius articuli reliquis paragraphis, qui maxime historici sunt, prolixam commentationem a nobis non expectare debeat, cum narrationem factorum ex publicis actis aliisque Scriptoribus sibi comparare facile possit.

d) Fuit hic filius Georgii Friderici, cuius hic fit mentio, & qui a Ferdinando Imperatore post infelix ad Vim-pfenam proelium proscriptus, & pace Pragensi ab amnestia exclusus in exilium vitam finiit, cum Friderico filio regimen suarum provinciarum celsisset, antequam causam Palatini tuendam susceperat. Sed neque huic datum

con-

filij, & hæredes, cum omnibus, qui iisdem quocunque modo infervierunt e), aut adhuc dum inferviunt, cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra articulo 2. & 3. descripta Amnestia cum omnibus suis clausulis & beneficiis ejusque vigore restituantur plenissimè in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marchio-Badenfis & Hochbergensis, quoad Marchionatum inferiorem Badensem, qui vulgò sub appellatione **Baden-Durlach** venit, itemque quoad Marchionatum Hochbergensem, tum etiam quoad ditiones Rortelen, Badenweiler, & Sauffenberg, non obstantibus, sed annullatis f) quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde restituantur Marchioni Friderico Præfecturæ Stain & Renhingen absque onere æris alieni, interea temporis à Marchione Guilhelmo contracti, ratione fructuum,

Badense
causa & de
ea con-
ventio.

concessis quiete frui, cum Cæsareani secunda fortuna, quæ ipsos vbiq; comitabatur, elati abdicationem Patris, in fraudem Constitutionum Imperii factam, contenderent. Ideoque dictus Fridericus non modo Marchionatum Superiorem, festinata Judicii Aulici sententia, amisit; verum etiam auitis possessionibus est pulsus, variaque postea sorte vsus pro belli vicissitudinibus, donec illud in Germania duravit. Tandem vero reducta pace, in eum statum hic restituitur, quo ante exortos Bohemiæ motus fuit.

e) Quemadmodum supra §. 13. pro domo Palatina omnibus eius assecis & quocunque modo addictis specialis amnestia constituta est maioris securi-

tatis causa, quod Cæsareani longe diuque hanc domum generali amnestia comprehendam nolissent: ita ex pari ratione hic cum Durlacensibus actum, ne cum tempore aduersarij propter eiusmodi contradictiones occasio esset negandi, istam, & sectatores eius amnestia comprehensos fuisse.

f) His verbis non modo tolluntur, quæ ab excitis Bohemiæ motibus siue iuris specie, seu transactione illa Etlingensi, aut quocunque alio modo in Politicis sunt mutata: verum etiam religioni prospicitur, cui edictum illud Ferdinandum sicut alijs locis, ita hic etiam magnum præiudicium attulerat. Vnde Durlacensis etiam eodem, quo Palatini, modo in grauaminibus Ec-

cle-

um, interesse aut sumtuum per transactionem Ettlingæ Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono initam, dicto Guilhelmo Marchioni Badensi celsæ cum omnibus iuribus, documentis litterariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio sumptuum ac fructuum perceptorum & percipiendorum cum omni damno & interesse à tempore primæ occupationis numerando, sublata & penitus extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu inferiori, Marchionatu superiori pendenda solita, virtute præsentium penitus sublata, annullata & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de præterito vel de futuro in posterum unquam prætendatur vel exigatur. Alterentur etiam in posterum g) inter utramque Lineam Badensem, inferioris scilicet & superioris Marchionatus Badensis, præcedentia & Sessio in Comitibus & circuli Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque conventibus, pro nunc tamen eadem præcedentia h) penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente.

Hohen-
Gerolseck.

§. 27. De Baronatu Hohen - Gerolseck i) conventum est,

clesiasticis a statu possessionis anni 1624. sunt exempti, omniaque simpliciter in sacris ad eam formam redacta, quam ante motus illos habuere: ita ut Catholicis in Marchionatu Inferiori atque Hochbergensi, omnique eius parte, ex possessione anni 1624, actiones pro restitutione aut retentione degenentur.

g) Hæc alternatio in Comitibus & aliis Conuentibus Imperii diligenter seruetur, ut vna vice Marchionatus Superior Baaden Baaden, alteraque item Inferior, Baaden Durlach, ad senten-

tiam dicendam euocentur. Marchionatu Hochbergensi posteriorem semper post hos locum obtinente.

h) Itaque quamdiu Marchio Fridericus vixit, ille potiori semper loco fuit. Defunctus est iste anno 1659, adeoque res ad alternationem rediit.

§. 27.

i) Marchio Fridericus ducta quartum in matrimonium Anna Maria Gerolseckia hunc sibi vindicabat Baronatum, quod; Iacobo Patre huius Annæ Mariæ sine mascula prole decedente, succedere filia deberet in Feudum femini-

est, ut si Domina Principissa Badensis prætenſa ſua Jura in dicto Baronatu documentis authenticis ſufficienter probaverit, reſtitutio ſtatim poſt latam deſuper ſententiam fiat cum omni cauſa, omnique Jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur à die duplicatæ pacis infra biennium. Nullæ denique actiones l), transactiones, vel exceptiones, generales vel ſpeciales clauſulæ in hoc Inſtrumento Pacis comprehenſæ (quibus omnibus per expreſſum & in perpetuum vigore hujus derogatum ſit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc ſpecialem conventionem allegentur vel admittantur.

§. 28. Dux de Croy m) gaudeat effectu generalis Amicitie, neque protectione Regis Chriſtianiſſimi ſit ei fraudi, dignitatis, privilegiorum, honorum, bonorum aut ullo alio reſpectu: quiete quoque poſſideat eam Domini Vinſtingen partem, quam Majores ſui poſſederunt: prout nunc à Domina

112103
1007

M

ma-

minium. Sed cum Imperator illud inter motus Germaniæ in Comitem Croneburgium, ſummum Vigiliarum Præfectum ob egregia belli merita anno 1634. contuliſſet, hic conuentum eſt de reſtitutione, ſi Principiſſa Badensis iura ſua documentis authenticis ſufficienter probauerit. Quanquam vero hæc lis infra biennium a tempore publicatæ pacis finiſſi debuerit: nihil tamen horum factum niſi quod alodialia, inter quæ etiam Dynaſtia Lohr fuit, poſt iura ad liquidum deducta impetrauerit. De ipſa vero ditione Gerolſeck obtinenda ipſi Marchiones Durlacenſes poſtea animum adeo deſpondere, vt poſthæc, Comite Crone-

burgio prolis habendæ ſpe deſtituto, in Comitibus præſentibus libello memoriali expectationem ſibi dari petierint in compensationem damnorum, nupero bello Gallico perpeſſorum.

l) Hæc clauſula ſaluatoria huius ſpecialis conuentionis an ad hanc ſaltem paragraphum pertineat, vel proxime præcedentem 26. ſimul complectatur, dubitari poteſt Hoc mihi videtur, cum hic etiam paragraphus 27. ad cauſam Badenſem ſpectet, quæ velut in duas partes eſt diuiſa.

§. 28.

m) Quoniam Dux iſte in protectionem Regis Galliæ ſe dederat non ſine offenſa Cæſaris Ferdinandi, ideoque etiam

matre sua dotalitii nomine possidetur. Juribus imperii, quoad dictum Dominum Vinstingen in eo statu, quo fuerunt antehos motus, salvis permanentibus.

Nassau
Siegen.

§. 29. Quod controversiam Nassau Siegen n) contra Nassau Siegen attinet, cum res hæc per commissionem Cæsaream Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio ad amicabilem compositionem sit remissa, reassumatur ejusmodi commissio, & tota lis vel amicabili compositione, vel juridica sententia, coram competenti iudice decidatur; Comite Joanne Mauritio de Nassau, ejusque fratribus absque ulla turbatione pro suis quotis duntaxat in apprehensâ possessione manentibus.

Nassau
Saravont.
gen.

§. 30. Comitibus Nassau Saravontanis o) restituantur omnes eorum Comitatus, Dynastiæ, territoria: homines & bona

etiam speciali amnestia cautum ipsi fuit. Quod ad Dominum Vinstingen attinet, quem & Rheingrafii participant, constituitur, ut in quieta possessione eius partis maneat, quam maiores sui habuerunt: & prout nunc a Matre eius dotalitii nomine possidetur.

§. 29.

n) Hæc controversia integris editis scriptis in vnam alteramue partem multos annos ventilata, neque composita adhuc est, Principe Catholico Agnatos suos Evangelicos in Aula Cæsarea, feruore religionis multis modis sperante. Statum causæ breuiter hic recenset Buckisch. Huius decisio fere tota pendet a quæstione, an Testamentum Iohannis Medii Sigenfis prius, quo de primogenitura disposuerat, altero postea condito ruptum fue-

rit? Est adhuc sub iudice lis, coram Aulico iudicio varic versata; quod tamen multis vicibus haud obscura indicta dedit, quid Evangelici Principes sibi expectandum habeant a litis euentu, si sententia ferenda esset.

§. 30.

o) Restitutio Comitum Nassouiorum ad Saravontem contra Ducem Lotharingæ inprimis decreta est, qui potissimam harum ditionum partem ex occasione occupauerant, dum scilicet anno 1629. Camera Spirensis lata sententia, pro Lotharingio pronunciasset, cuius deinde reuisionem Saravontani petebant. Ita autem conventum de restitutione, ut saluum sit reuisionem, cuius prosequendi facultatem sibi Lotharingius petebat. Sed res omnis exitu caruit, Caroli Lotharingici

bona Ecclesiastica & sæcularia, feudalia & allodialia nominatim verò Comitatus Saræpontanus & Sarwendanus integricum omni causa, ut & fortalitium Homburgi cum tormentis bellicis, mobilibusque ibi repertis; Salvis utrinque respectivè tam ratione Anno millesimo sexcentesimo vigesimo nono, septimo Julii, per sententiam ad iudicatorum in revisorio, quam aliis etiam de illatis damnis p) competentibus iuribus, actionibus exceptionibus & beneficiis Juris juxta Leges Imperii determinandis, nisi partes potius ament amicè transactionem componi. Salvo etiam jure, quod Comitibus de Lainingen-Daxburg q) in dicto Comitatu Sarwendano competere potest,

M 2

§. 31.

gici incredibili vecordia & obstinatione, qui nulla ratione adduci potuit, ut occupatis cedere, re Superioribus, & his etiam Comitibus, nec non in Conventu Deputationis Francofurtensis, multis pretextibus in perpetuum, nec sine manifesto ludibrio extracta, donec Galli interuenere ultimis motibus, qui capto Homburgo Lotharingios quidem deiecerunt, sed propterea ditiones non restituerunt Imperio, Camera Metensi illas Regi addicente reunionum nomine. Nupera pace restitutum quidem Homburgum, sed omnibus munimentis nudatum: qua ratione saltem Lotharingici possessione excidere.

p) Supra artic. 2. in publicata amnestia constitutum fuit, ut omnes & singule hinc inde tam ante bellum quam in bello verbis scriptis aut factis illate in-

iuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, expensæ, absque omni personarum rerumve respectu ita penitus abolita sunt, ut quicquid eo nomine alter aduersus alterum præterdere posset, perpetua sit obliuione sepultum. Qua igitur nunc ratione hic competentes actiones & iura de illatis damnis utrimque referuantur? Dicendum est, damna quorum hic fit mentio, aut alterius generis ab illis esse, quæ articulo 2do nominantur: aut pacifcentibus speciales fuisse rationes, de quibus mihi nondum constat, cur exceptionem hic admiserint idoneam fouendis litibus in hac causa.

q) Iohannes Nassoyius, Johannes Ludouici & Catharina Sarwerdana filius tertius cum ceteris supremis tabulis hæredes agnatos suos scripssisset Alber-

Domus
Hanoica.

§. 31. Domus Hanoica r) restituatur in Præfecturas Bobenhausen, Bischoffshein am Steeg & Willstatt.

Solm.

§. 32. Joannes Albertus s) Comes Solmenfis in quadrantem Oppidi Buzbacensis & quatuor pagos t) ad jacentes restituatur.

§. 33. Itemque restituatur Domus Solms, u) Hohen-Solms in omnia bona & jura sibi Anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo adempta, non obstante transactione de super cum Domino Georgio Landgravio Hassiæ postea facta.

Henburg.

§. 34. Comites de Henburg x) gaudeant Amnestia generali supra artic. 2. & 3. descripta, salvis tamen juribus y) Domi-

Albertum atque Philippum, præterita forore germana, Emiconi Comiti Leiningensi nupta, cuius Mater Comitatum Sarwerdanum in gentem Nassouiam prima intulit, ex ea re Comites Leiningenses, hac Catharina prognati sese etiam in litem Sarwerdanam interueniendo immiscerere.

§. 31.

r) Quoniam hæc etiam Domus pace Pragensi exclusa fuerat, ideoque nominatum eius sit mentio, vti & plurium aliorum, qui sequuntur.

§. 32.

s) Huius causam Landgravius Hassio Darmstattensis difficilem fecerat, quod eius ditiones occupasset belli tempore sub Cæsaris auspicio, cum Johannes Albertus Senior, Magnus Aulæ Palatinæ Præfectus cum Friderico V. proscriptus fugatusque esset. Restitit diu Darmstattensis, titulo oneroso has

sibi res comparatas esse dicens. Sed pace aliter placuit.

t) Isti sunt Gvidel/Sambady/Holzheim & Dorffgute.

§. 33.

u) Hic vniuersa Domus Solmenfis in omnia bona & iura restituitur, que anno 1637. aucupio Darmstattensium amiserat, non obstante transactione, quam iniquis temporibus cum Georgio Landgrafio facere coacti fuerant.

§. 34.

x) Hi cum iam in Comitibus Ratisbonensibus anno 1642. certa cum Darmstattensi inita, & a Cæsare confirmata transactione Comitatum suum recuperassent, pagis saltem tribus cum dimidio exceptis, & reseruata Darmstattensibus expectatiua; restitutione non opus habuere, sed saltem gaudere iubentur amnestia generali, qua munienti ideo fuerunt, quod eos Cæsar

Fer-

no Georgio Landgravio Hassiæ vel cuivis tertio contra eosdem, ut & contra Comites de Hohenfolms competentibus.

§. 35. Rheingravii z) in suas Præfecturas Troneck & Wil denburg, itemque Dynastiam Marchingen cum pertinentiis & cætera omnia Jura à vicinis usurpata, restituantur. Rhein-
Grafen.

§. 36. Vidua Domini Ernesti a) Comitis Saindenfis restituitur in eam possessionem arcis, oppidi & Præfecturæ Hachenburg cum pertinentiis, ut & pagi Bendorff, in qua fuit ante destitutionem, salvo tamen jure cuiusvis. Sain.

M 3

§. 37.

Ferdinandus læsæ Maiestatis & fractæ pacis damnasset, vniuersis eorum bonis Darmstattenfi donatis, qui ipsi in bello haud contemnendam operam nauauerat.

y) Isenburgii quidem apud Tractatus Westphalicos vehementer petiere, vt omnis transactio, cum Darmstattenfibus inita rescinderetur, quod iniuria temporum & necessitate ea sibi extorta esset. Sed impetrare illud non potuere, vt nominatim eius rei mentio fieret. Ex memoriali tamen, quod anno 1674. mense Maio in Comitibus exhibuere, constat, anno 1649. delegatos ex circulo Superiore Rhenano declaratoria quadam sententiâ illam transactionem rescidisse, & restitutionem in omnia sibi erepta fieri iussisse: id quod plerisque locis factum etiam sit.

§. 35.

z) Hi apud Imperatorem Ferdinandum ingens odium incurrerant, in exercitu Svecotum militantes, vbi etiam summos ordines assecuti sunt.

Hic restituantur in suas præfecturas & omnia iura, a vicinis usurpata. Inter vicinos autem illos longe molestissimus erat Carolus Lotharingæ Dux, inquieti ingenii Princeps, cuius peruiticia etiam factum, vt Rheingravii vix decennio post conuentam pacem plenarie restitui potuerint, Galliæ Rege ad Statuum intercessionem, officium suum interponente, cuius fortioris Imperiis Dux tandem parere est coactus.

§. 36.

a) Hanc post obitum filii Eius Elector Colonienfis eo nomine omni ditione spoliauerat, quod Feudum illud extinctis masculis ad se deuolutum contenderet, negante Vidua, & Feudi foeminei naturam Filiarum gratia allegante, a quibus etiam anno 1636. mandatum de restituendo impetratum. Sed silentibus inter arma legibus, res usque ad Pacis Tractatus extracta, vbi decreta restitutio, sed saluo cuiusvis iure.

§. 37.

Falkenstein,

§. 37. Castrum & Comitatus Falkenstein, b) restituatur ei, cui de jure competit. Quicquid etiam juris Comitibus de Rasseburg cognominatis Löwenhaupt/ in Præfecturam Bretzenheim, feudum Archiepiscopatus Colonienfis, nec non Baronatum Reipoltzkirch in districtu Hundsruok sita, competit, id eis cum omnibus & appertinentiis saluum sit.

§. 38.

§. 37.

b) Causam huius litis vide apud Buckisch hoc loco. Scilicet Soror Emiconis, Comitissæ Falkensteinii, Sidonia, nupsit Alexio Löwenhaupt/ Comiti de Rasburg, genere Svecico. Quæ etsi fraternæ hereditati pro se hereditibusque suis solenni iuramento renunciaisset, atque ante Fratrem diem obiisset: posteri tamen eius, captata occasione ex dissidiis, quæ Comiti Wilhelmo Wirichio Falkensteinio cum Duce Lotharingiæ Carolo intercedebant, ius suum in Comitatum illum vindicare non erubuerunt, negotium imprimis promotente Comite Manderfeldio, qui Sidoniæ Falkensteinix e filio Stenone Löwenhauptio neptem uxorem duxerat, ac proinde Comitum de Rasburg causam atque præensionem in Comitatum Falkensteinium, quam a prædicta Sidonia accesserant, suam etiam fecerat. Inde Wilhelmus Wirichius ad Lotharingium, velut directum Dominum, in ius vocatus, atque sententia anno 1646. lata damnatus est, Comitatu Löwenhauptis adjudicato. Quamvis vero Falkenstein-

nus ab hac sententia ad quemcunque Superiorem prouocasset, suasque querelas ad Conuentum Osnabrugensem, ubi negotium pacis illo tempore maxime feruebat, detulisset; nihil tamen super hac re decisum, sed conuentum saltem est, vt castrum & Comitatus Falkenstein ei restituatur, cui de iure competit: recte ad hæc verba notante Obrechtio, singulari plane loquendi formula pacificatores vsos, cum lis circa rem aliquam mota definiri ita non possit, cum hoc ipsum sit, quod inter Partes controuertitur. Sed seruator Svecorum in, Löwenhauptium popularem suum, qui saltem iudicio Caroli Lotharingici causam hætenus obtinuerat, effecit, ne ipsum officii plane destituerent: inde media via placuit, vt sententia, in foro Lotharingico pronuntiata hic neque rescinderetur, neque etiam confirmaretur: Sed vt suum cuique ius integrum maneret, postea vtriusque debito loco prosequendum. De cætero mansit Falkensteinius in possessione, donec Manderfeldius Comitatum vi inuasit, subditosque coegit, vt in verba sua iurarent. Vnde

in

§. 38. Restituatur etiam Domus Waldeck e) in possessionem vel quasi omnium iurium in Dynastia Dedinghausen & pagos Nordenaw, Lichtenscheid, Defeld & Nidern Schlaidern, prout illis Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto d) gavisa est.

§. 39.

in Comitibus Superioribus querelæ eius ad Ordines delatæ, de quibus libellum memorialem vide apud Lundorpium Tom. 6. p. 926. Tandem Falkensteinius fatigatus aduersariorum iniuriis, cum interea filium vnicum, columnam familiæ suæ amisisset, totum Comitatum cum omnibus iuribus & appertinentiis Carolo, Duci Lotharingico vendidit, qui Manderscheidio iterum pulso, contulit filio suo naturali, Comiti Valdemontio. Neque tamen sic etiam res quietæ fuere. Cum enim post pacem Neomagensem longe maxima pars prouinciarum Imperii trans Rhenum a Gallis reunionum nomine opprimeretur, Læwenhauptii, compendium ex his turbis suum facturi, aduent Metensem Cameram, atque ibi deductis suis iuribus impetrant, ut in Falkensteinium Comitatum immitterentur, quod anno 1681. factum, Lotharingio frustra obnitente, qui Ducatu suo ipse etiam fugatus ad Austriacos exulatum iuerat. Quid post pacem Ryswicensem actum sit, me latet, nisi quod nuper audiuerim, Comites Læwenhauptios denuo mouere se; veteresque suas prætensiones renouare.

§. 38.

c) Waldeckii hic non tam restituntur in loca ipsa, hoc paragrafo nominata; eorum enim possessionem ope Svecorum recuperauerant; quam in possessionem iurium, quæ illis Paderbornensibus Præsules dubia facere sunt conati.

d) Cum igitur anno 1624. litigiosa hæc iura essent, Paderbornensibus ius clientelare obtendentibus, ideoque hic paragraphus sopire omnem controuersiam non potuit: de qua anno demum 1668. transactum fuit, hæc lege, ut Waldeckii totum Comitatum controuersum iure proprietatis plenissimo, & sine ullo nexu feudali haberent cum iure suffragii in Comitibus Imperii & conuentibus circularibus, dum mascula eorum stirps supererit: Ea vero extincta, ut integer Comitatus ad Paderbornenses redeat, solutis viginti millibus Imperialium siliabus vltimi Comitis, quæ retinere possessionem poterunt, donec ista pecunia numerata fuerit.

§. 39.

e) Hic etiam, quod pace Pragensi ianuelia exclusus fuisset ob nimium

in

Ottingen.

§. 39. Joachimus Ernestus Comes Ottingensis e) in omnia Ecclesiastica & secularia, quæ pater ipsius Ludovicus Eberhardus ante hos motus possidebat, restituitur.

Hohenloh.

§. 40. Item Domus Hohenloica f) in omnia ipsi ablata, præcipuè Dynastiam & Weickersheim: itemque in Cœnobium Scheffersheim g) absque omni exceptione, in primis retentionis h) restituitur.

Löwenstein
& Wertheim.

§. 41. Fridericus Ludovicus Comes de Löwenstein & Wertheim i) in omnes suos Comitatus & Dynastias, quæ tempore hujus belli sequestratæ, confiscatæ, aliisque cessæ fuerunt, in Politicis, & Ecclesiasticis restituitur.

§. 42. Ferdinandus Carolus Comes de Löwenstein & Wert-

in Suecos studium, nominatim hoc loco restitui debuit aliorum exemplo.

§. 40.

f) Horum Comitum, nominatim restituendorum par ratio: militauerant enim Suecis contra Imperatorem.

g) Fortassis hoc cœnobium editum Ferdinandum etiam complexum fuerat; quanquam huius causa rectius ad artic. 5. §. 25. pertinet, vbi cœnobiorum, anno 1624. possessorum longe maior securitas, quam si ex amnestia restituatur, quod iuxta artic. 3. §. 2. non aliter fit, quam saluis quorumcunque iuribus.

h) Nam qui Comitum Hohenloicorum terras locaque occupauerant, magnas impensas in illas fecisse dicebantur. Cum igitur iure communi retentio rei ob factas eiusmodi impensas licita sit, ne restitutio impediretur, exceptioni retentionis renunciandum

fuit. Queritur vero, an etiam per id sumptuum repetendorum actio sublata fuerit? Nihil hic decisum est: ideoque standum censo iis, quæ leges in communi super tali causa decerunt.

§. 41. & 42.

i) His duobus paragraphis restitutio Comitum Wertheimensium discernitur diuerso modo. Primus enim castra Suecorum secutus fuerat: Alter Ferdinandus Carolus Cæsari fidem & seruitia præstabat, cuius Camerarius atque Consiliarius Aulicus erat. Quia igitur ille contra Imperatorem a Suecis: Hic contra Suecos ab Imperatore restituendus fuit, ideoque causæ eorum diuersis paragraphis tractantur. De æmulatione horum Comitum in negotio religionis, cum bona quadam communia habeant, alibi forsitan erit dicendi locus.

§. 43.

Wertheim in omne id, quod defunctis ejus agnatis Georgio Ludovico & Joanni Casimiro sequestratum, confiscatum, aliisque cessum est, in Politicis, & Ecclesiasticis restituatur, salvis tamen iis bonis & juribus, quæ Marcæ Christianæ, filia dicti Georgii Ludovici de Löwenstein ex hæritate paterna & materna competunt, in quæ plenariè restituatur. Pariter etiam Vidua Joannis Casimiri de Löwenstein, in sua bona dotalitia & hypothecata, reservato jure si quod in supradicta competit Comiti Friderico Ludovico, vel amicabile compositione vel legitimo Processu prosequendo.

§. 43. Domus Erbaceusis l) in primis Comitis Georgii Erbach. Alberti hæredes in Castrum Breubergicum, omniaque ejus jura, ipsis cum Domino Comite Löwensteinensi communia, tam quoad præsidium, ejusdemque directionem, quam cætera civilia jura restituuntur.

§. 44. Vidua & hæredes m) Comitis à Brandenstein, re- Brandenstein. stituuntur in omnia ex causa belli adempta bona & Jura.

§. 45. Baro Paulus Kevenhüller n) cum Nepotibus ex Kevenhüller, Löf-
ler, Pelin-
gam. fratre, Hæredes Cancellarii Löffleri, Marci Conradi à Rhelingen, liberi & hæredes; Item Hieronymus à Rhelingen una cum uxore, nec non Marcus Antonius à Rhelingen, quisque in omnia sibi per confiscationem adempta, plenariè restituti sunt.

N

§. 46.

§. 43.

l) Controversiam de castro Breubergico inter Comites Erbaceusis & Wertheimenses hic succincte recenset Obrechtius, & prolixius Spenerus *in Syll. geneal. p. 297.*

§. 44.

m) Comes a Brandstein multis legationibus & muneribus aliis oppido Succis perutilis fuit Hinc ira in eum

Imperatoris, tanquam Hostis sui ministrum, quam nunc amnestia placare debuit.

§. 45.

n) Post Electores, Principes & Status restitutos, sequuntur nunc aliqui minorum gentium, de quibus, quod Pragensi pace exclusi essent, specialis cautio necessaria est existimata. Nam prolixus hic Catalogus nominatim restituti-

Spira,
Weissen-

§. 46. o) Contractus p), permutationes q) transactiones

situendorum duplici fere fini videtur esse factus : Primo, vt, si quorum pacta restitutio ab amnestia generalis regulis in quibusdam defleat, id exprimeretur : & secundo, ne illis, qui Pace Pragenſi per recessum separatam exclusi ab amnestia erant, obiici posset, ipsos vniuersali amnestia gaudere non debere, quod iam speciali conuentione nominatim essent exclusi.

§. 46.

o) Hoc & sequenti paragrapho tres casus proponuntur, qui diligenter distinguendi sunt. Duos hic coniunctos videmus, quorum vnus ab initio vsque ad verba *liceat* &c. continetur. Alter vero incipit a verbis *quod si vero*, & finit paragraphum. Tertium paragraphus sequens habet. De singulis videbimus.

p) Quid sint contractus & quæ varix eius significationes, ius commune docet. In genere est omnis actus inter duos, qui ex conuentione efficacem obligationem producit : cuius iterum multe distinctiones 1. in verum & quasi contractum, 2. in nominatum & innominatum, 3. in realem, verbalem, literalem, & consensualem, 4. in contractum bonæ fidei & stricti iuris, 5. in unilaterem & bilaterem, & quæ ex modo obligandi distinctiones aliæ esse possunt. Hos omnes nomine contractus hic comprehendimus, non est dubium. Sed

quid de pactis dicendum? Respondeo, si tale est, quod obligationem producit, id ex paritate rationis & mente legis huc etiam pertinere erediderim; Quare si verum est, quod communiter traditur, scilicet hodie omnia pacta sufficienti & determinato consensu inita obligationem parere, quamuis iure Romano quædam eorum auxilio magistratus destituantur, mea quidem sententia istorum etiam habebitur ratio: quia paciscentium consilium fuit omnibus in genere subuenire, quibus vi metuque siue res, siue obligatio extorta est. Alias diuiditur etiam contractus in voluntarium & inuoluntarium, quo delicta referuntur, siue vera, siue quasi delicta. Sed quia de his remedia specialia sunt prodita, extraordinario pacis subsidio nemo opus habet. Quod si vero qui ex eiusmodi delicto tenetur, alteri vi metuque promissionem extorserit, se contra illum non acturum fore, rescinditur merito promissum, & restituitur actio: enim vero hoc eo ex capite fit, quo omnes obligationes abolentur: Sed statim aliud subnaſcitur dubium: quia enim iure communi contra ea, quæ vi metuque facta sunt, remedia etiam ordinaria sunt prodita: hoc extraordinarium ex pace superfluum videri poterat. At enim vt iam non dicimus, remediis etiam extraordinariis locum dari, si ordinariis sint

pin-

pinguiora: quod hic fit auctoritate ipsius pacis, specialiter in quibusdam, circa processum de super instituendum, de quibus paragraphus 48vus agit. Hic considerandum imprimis venit, actiones de vi & quod metus causa, uti & exceptiones ex hoc capite non facile concedi, si quid inter belligerantes partes actum vel contractum fuerit: præcipue si reducta pace perpetua obliuio & amnestia omnium eorum promulgata est, quæ vltro citroque hostiliter sunt facta. Inde necessarium vtiq; erat, actus, qui videbantur iure belli subsistere posse, cum in hostem meum omnis coactio sit licita, pace rescindere, & pro non actis declarare. Neque obstat, quod hic de priuatis actibus agatur, quos belli Duces extra ministerium Publicum in suos priuatos vsus vi metuque intentato extorserant. Cum enim in hostem iure belli omnia liceant, hostis autem meus non ille modo sit, qui bello causam dedit; sed omnis, qui partes eius est secutus, siue arma ipse contra me sumpserit, siue hosti meo receptum dederit: hoc sane discrimen inter actus publicos & priuatos ad eiusmodi discrimen non valde attenditur. Nam ex bello non ille modo facere compendij potest, cuius auspiciis & iussu geritur bellum: sed & miles gregarius permissu Superioris: vt adeo de agminum ductoribus eo minus dubium superesse possit. De cætero amplissimus hic se nobis aperiret campus per

omnia contractuum genera discurrendi, qua ratione vnumquodque indubite aut illicite extorsum aboleri iterum rescindique debeat. Sed hæc res altioris telæ esset, quam vt illam exordiri præsens institutum nostrum permittat. Saltem de quasi contractibus dicamus, si quis vi metuque adactus fuerit ad alterius negotia gerenda vel administrandam tutelam, ad rerum atque hæreditatis communionem, ad hæreditatis aditionem, indebiti solutionem & similia, quod hac fini potest fieri, vt quis contra voluntatem suam commodaque negotiis & difficultatibus implicetur, non erit actio eiusmodi quasi contractu contra eum, qui hoc modo illicite coactus fuit, nisi forsitan in quantum tractatione rei est locupletior factus, ad damnum vitandum ex hoc etiam loco habebit auxilium.

q) Permutatio est species contractuum innominatorum, quem hic non putauerim ideo nominatum, vt alii excludantur; Sed tantum exempli causa, quia fortassis grauamina extabant contra eiusmodi coactas permutationes. De reliquo non esset dubitandum, si quid datum factumque vi aut metu esset, quod quis sponte sua neque dedisset neque fecisset, quin eodem pacis beneficio rescissio atque condictio detur, licet alter paratus sit ex sua parte adimplere etiam contractum, vel iam adimpleverit. De actione astimatoria idem sit iudicium.

burg- Lin- nesr), obligationes s) & Infrumenta debiti t), vi metuve u),
 dan, Reut- seu statibus, seu subditis x) illicitè y) extorta, prout in specie
 lingen, que-
 Heilbrun.

r) Transactio est conventio de re dubia vel litigiosa, aliquo dato, aliquo retento: qua credibile est inter belli vicissitudines multos Creditores ad iniquas condiciones fuisse adactos, si forte fortuna in debitorum suorum manus venerant, qui eos coegere liti renunciare accepta portiuncula, quare existimatum est, tanto magis necessarium esse, ut eiusmodi conventionis mentio fiat, quanto maior est in iure transactionis auctoritas, quæ alias ne quidem propter enormem læsionem infirmatur, cum eandem vim cum re iudicata habeat, neque Imperiali rescripto aut prætextu Instrumentorum postea repertorum rescindatur: quin etsi nulla litis causa fuerit, id tamen, quod transactionis causa datum, vel promissum est, tanquam indebitum reddi nequit. Ex quibus aliisque transactionis privilegiis apparet, quanto melior eorum, qui metum adhibuere, conditio futura fuisset, nisi pax coactis speciali succurisset auxilio.

s) Quo refero contractus omnes nominatos tam reales, quam verbales & consensuales.

t) His sine dubio contractus literalis seu Chirographarius intelligitur, siue Instrumentum publicum fuerit, siue priuatum, cuius tres species Doctores plerumque enarrant I, Chirographum

debitoris, quod est scriptura, in debiti & crediti fidem facta 2. apocham creditoris, qua fatetur, debitorem soluisse, & 3. librum rationum, qui data & accepta continet. Si quis igitur coegerit alterum sibi chirographum scribere in crediti fidem, quod nullum erat, aut si debitor creditorem coegisset sibi apocham dare, siue super vsuris, siue de sorte soluta, ejusmodi Instrumenta omnia, utpote illicitè extorta, abolentur & nulla declarantur.

u) Contra hæc prodita quidem sunt beneficia ordinaria iuris. Sed cur hic etiam extra ordinem subueniatur, iam supra dictum est.

x) Nihil igitur refert, siue status quis sit, seu subditus: nam utriusque etiam pariter amnestia sunt comprehensi.

y) Quid hoc sibi vult illicitè? Num aliqua vi metuque etiam licite extorqueri possunt? Sane hæc eo pertinere videntur, ut quod exercituum vel agminum duces, alique, qui nomen militiæ dederunt, contra mandata eius, cuius auspiciis bellum geritur, in priuatum compendium quicquam eorum exegerint, id pro nullo habeatur. Sin vero iussu Superiorum exactum eiusmodi aliquid fuerit, id ius belli defendat. Sane enim vbique bellum vis metusque comitantur, ut hoc nomine omnes contra-

queruntur Spira, Weissenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlingia, Heilbrunna z), alique, ut & redemptæ cessæque actiones a), abolitæ atque ira annullatæ sunt o, ut ullum iudicium actionemve, eo nomine intentare minimè liceat b). Quod si verò debitores c) Instrumenta Crediti d) vi metue

N 3

cre-

tractus, transactiones & reliqua, ex occasione ab hostibus exacta pro non gestis habere ab omni belli iure valde alienum esset.

z) Harum quinque civitatum, aliarumque querelæ si ad manus nobis essent, iudicare facilius possemus de sensu & mente legis: Sed dum de istis instructi rectius fuerimus, stare interim liceat superiori sententia.

a) quas scilicet creditores minoris nobis vendunt, vel alias ob causas cedunt. Sed queritur, an & hic oporteat vim metumque adhibitum esse, vel sufficiat, si præiudicio & fraudi debitorum id factum fuerit, a quibus cessionarii facilius est exactio. Sane de vi metumque nihil hic repetitur: quæ tamen si subintelliguntur, dicendum est, creditorum bono decerni abolitionem: Sin vero de redemptis cessisque actionibus in fraudem vel odium debitorum inter creditorem & cessionarium siue vi aut metu res acta est, debitoris gratia fit abolitio, ne alii solvere teneatur, quam suo creditori.

b) Primus itaque casus breuiter hic est, vt fiat restitutio eorum, qui vi metumque aliquo debito sunt irretiti, quo etiam redemptæ cessæque actiones per-

tinent. Hoc omne ita aboletur annullaturque, acsi gestum nihil vnquam fuisset, actione & iudicio denegato. Sed cuius hic erit probare vim metumque? procul dubio allegantis, prout ex sequenti paragrafo satis apparet. Quod si tamen cum militantibus viris res fuerit, nec causa appareat, cur quis sua sponte in eiusmodi actus sibi damnosos facile concesserit, non infirma præsumptio vis metusque facti contra eum stabit, qui illo tempore his vti potuit.

c) Alter casus est, cum subuenitur creditoribus, quibus debitores Instrumenta crediti vi metum extorsere. Verbi gratia: Dux militiæ debuerit quondam Mercatori Augustano aliquot millia Imperialium. Accidit, vt capta vrbe, dum redimit populum direptionem & incendium, Dux ille supra id, quod hoc nomine exigit, a creditore etiam suo instrumentum crediti extorqueat priuato nomine. In hoc creditor hic restituitur, cum multe superioris non sit repetitio, quam amulsi abolet.

d) Nota hic, quando res debitorum agitur, hæc instrumenta vocari *instrumenta crediti*: cum supra, vbi creditorum

creditoribus extorserint e), ea omnia restituantur, actionibus defuper falvis f).

Extorta
debita.

§. 47. Debita sive Emptionis g), venditionis, annuorum redi-

torum ratio habebatur, *instrumenta debiti* appellarentur. Res eadem est, sed alio alioque nomine ex diversis respectibus indigitata. Nam debitor dum instrumento fatetur, Titium sibi totidem credidisse, instrumentum crediti videtur facere. Ille idem, qui se debere Titio hæc ait, debiti instrumentum conficit. Hoc si creditor in manu habet, a debitore instrumentum debiti vocatur. Sin debitor a creditore repetit, respectu creditoris instrumentum crediti mea quidem sententia repetere dicitur. Si cui aliter videtur, non contendo.

e) Ergo hic etiam vis metusque vnice ratio habetur. Nam si debitores alio nomine instrumenta sua modo licito extorserint, veluti sententia iudicis & executione in creditores refractarios hoc loco non imperatur restitutio.

f) Restitutio igitur decernitur cum effectu, ut saluæ sint actiones, quicquid de remissione earum pactum inter creditorem & debitorem fuerit, etiam si iuramentum accesserit, creditorem instrumento non amplius vsurum. Nam quæ hac ratione lex rescindit, illa iuramentum serurare nequit, cum simul ab hoc etiam absolutio data censeatur.

§. 47.

g) Tertius denique est casus, cum obligatione inter quosdam contracta superuenit alius, debitumque a debitore extorquet in odium creditoris. Debita vero hic intelligimus non tam instrumenta debiti & crediti, quam ipsam rem vel summam annuam debitam. Nam si ipsum instrumentum a creditore extortum fuisset, alio capite restitutio fieret secundum vniuersalis & illimitatæ amnestiæ fundamentum, supra art. 3. §. 1. descriptum. Sunt vero debita emptionis, venditionis, annuorum reddituum; nam his verbis vnum contractum describi puto, cum quis numerata certa pecunia reditus annuos sibi solui stipulatur, qui plerumque ad vsurarum mensuram constitui solent. Est contractus iure ciuili incognitus, & odio fœnoris leniendo moribus inuentus, fraudulentia & auaritia creditorum, ne vsuræ sistantur, quamuis alterum tantum solutum fuerit. Hæc debita an contrahi possint in perpetuum, ne scilicet soluendæ fortis inuito creditore facultas sit, alii viderint. Iam nostra cura est de ipsa re, quæ hoc paragrapho occurrit. Videtur inuenta esse ad exemplum pensionum seu censuum annuorum ex fundo. Sed reuera nihil

redituum, siue alio nomine h) vocentur, si ab una alterave belligerantium parte in odium Creditorum violenter extorta sint i), contra debitores veram violentiam & realem solutionem intercessisse allegantes, & se ad probandum offerentes l), nulli processus executivi m) decernantur n), nisi his

hil aliud sunt quam ipsum foenus, tantoque grauius, quod saepe in potestate debitorum non sit, eo se liberandi: quanquam creditorum etiam causa aliquando deterior fieri possit, si eis repetendi mutui pro arbitrio optio non datur, debitoribus interea ad paupertatem labentibus. Quicquid sit, vitur hoc iure, & eiusmodi conuentiones nimis quam frequentes esse testantur Instrumenta, quibus mutuum, quod reuera est, hac forma quasi induitur, ne foenerari videamur, cum interea foeneratores longe malitiosiores simus, quam si confessio de pecunia mutua data extaret.

h) Quare debita, quocunque etiam nomine veniant, huius legis beneficio frui possunt, si soluta sunt.

i) Quatuor hic requiruntur, vt lege agere liceat, 1. vt sit debitum, 2. vt ab vna alterave belligerantium parte sit extortum, 3. vt factum id fuerit in odium creditorum, & 4. vt factum violentum interuenerit. Quod ad primum de debitis attinet, iam dictum est. Secundum concernit vnam alteramue belligerantium partem, quae exempli gratia confiscatione aliove modo hoc debitum extorsit: id quod tertio fa-

ctum esse oportuit in odium creditoris, quem in potestate non habebat. Et denique vt violenter extortum sit: Id quod eandem significationem habere puto quam si dictum fuisset, vt metuque.

l) Hic duo probare debitores debent, 1. veram, non fictam, vel ex dicto simulatam violentiam, & 2. realem solutionem. Vno horum deficiente, debitor a processibus executiuis non liberabitur.

m) Processus executiuus sunt, qui ad solam productionem instrumentorum, paratam executionem in se habentium, decernuntur solitis mandatis sine clausula: cuius rei causa suspicaces creditores & solliciti de credito suo plerumque sibi in Instrumentis eiusmodi clausulis, quas vocant, executiuis, prospiciunt, debitoribus ad omnia paratis, modo pecunia potiantur, qua opus ad suas necessitates habent.

n) Sed ad cuius petitionem? Procul dubio ad creditoris, qui allegat, solutionem alii factam se inuito, debitorem non liberari, etiamsi is necessitate fuerit adactus, nisi forte decretum magistratus interuenerit, cui uterque subiacet, idque ex iusta causa.

o) Nem-

his exceptionibus o) pravia plenaria causæ cognitione p) decisio q).

§. 48. Processu desuper instituto r) à pacis publicatione

o) Nempe de debito ab vna alteraue belligerantium parte, in odium creditorum sibi violenter extorta.

p) De causa hac plenarie quidem, id est, sufficienter, & adhibita omni diligentia, cognoscendum est, sed non processu ordinario, diuturno illo & æterno: quo tempore enim lis finienda sit, paragrapho sequenti statuitur.

q) Itaque decisione etiam, id est, sententia opus. Atque hac decisione vel sententia aut absolvitur debitor, si probaverit violentam extorsionem in odium creditorum ab vna alteraue parte belligerantium factam, vel si succumbit in probationibus, remittitur ad processus executiuos, qui tum decernuntur.

Cæterum huius paragraphi sensus omnino expeditior fieret, si particula *si*, quæ post verbum *vocentur*, ponitur, statim ab initio poneretur, hoc modo: *si debita, siue emptionis* &c. tum enim plana omnia & perspicua sunt: cum vocibus hac ratione dissectis, quis, nisi re probe examinata, prima lectione aliud verbum expectet, quod se referat ad *debita* illa, & de illis aliquid prædicet. Atque hæc obscuritas forte in causa fuit, cur Backisch totum hunc paragraphum interpretatione a verbis

& mente eius plane aliena, corruperit magis, quam iuuerit, quod vnicuique, rem omnem attentius expendenti, facile apparebit.

§. 48.

r) Hic totus paragraphus longe commodius cum superiori coniungi potuisset: cum hic de processibus agatur, quorum paulo ante mentio facta, simulque statuatur, quomodo decerni atque finiiri debeant. Imo illud ipsum, quod initio statim legitur, *processu desuper instituto* &c. vsque ad verbum *imponenda*, cum in sequentibus nihil habeat, quo referri possit, manifestam partem verborum finalium præcedentis paragraphi constituit. Ut adeoque, si nouus utique incipiendus fuisset, is longe rectius a verbis *Processus autem* &c.) exorsus esset, quemadmodum id etiam recentiora exemplaria faciunt.

Cæterum horum verborum sensus est, cum processu *desuper*, id est, super exceptionibus debitorum de debitis, in odium creditorum, ab vna alteraue belligerantium parte violenter extortis, institutus fuerit, eum infra biennium a pacis publicatione finiendum esse, sub poena perpetui silentii, contumacibus debitoribus imponenda.

s) Hunc

ne s) infra biennium t) finiendo sub pœna perpetui silentii u) contumacibus debitoribus x) imponenda. Processus autem hætenus y) eo nomine z) contra ipsos a) decreti, unâ cum transactionibus b) & promissionibus pro futura creditorum restitutione factis c), tollantur & enerventur d),

O P

fal-

s) Hunc igitur processum debitores instituire statim a pacis publicatione, seque ad probandum de vera violentia & reali solutione offerre: eundemque infra biennium finire debent.

t) Quid si iusto biennio elapso finiatur? Existimo totum biennium debitoribus cedere: quamvis enim *infra biennium* hunc sensum possit habere, vt tempus designet iusto biennio minus: Alterum tamen de exacto toto biennio, non excludit; vti Germanico sermone idem est, *inner Jahr und Tag* / & *in Jahr und Tag*. Hæc explicatio vel ideo necessaria, quia alias finiendo processui certum tempus præscriptum non esset, cum nesciretur, quo desinat terminus, infra biennium fixus, an dies sit vel hora, si iusto biennio non absolvitur.

u) Ne scilicet elapso biennio, debitores amplius cum supra dictis suis exceptionibus audiantur,

x) Sed quid si creditores contumaces fuerint, processu tergiversationibus ultra biennium extracto, nulla debitorum culpa? Hoc casu aut his etiam perpetuum silentium erit imponendum, aut saltem elapsum biennium il-

lis non obstabit, quo minus ad exceptiones suas probandas admittantur.

y) Id est, qui vero processus antea ad conuentam usque pacem decreti sunt. Hanc enim significationem *hætenus* habere hic puto.

z) Id est nomine debitorum, siue emptionis, venditionis, annuorum reddituum, siue alio, ut supra §. 47.

a) Debitores scilicet, de quibus paulo ante sermo fuit. Hi itaque Processus plane sunt alii a Processu, super exceptionibus debitorum instituto, de quo initio huius paragraphi fuit actum.

b) Nimirum, si interea debitores cum creditoribus super lite transgressissent.

c) Scilicet si promississent debitores, se nihilominus Creditoribus soluturos, quamvis sibi debita ista ab aliis, eorum odio violenter sint extorta. Sic enim hic intelligo futuram Creditorum restitutionem, non vt ipsi restituantur creditores, sed vt illis restituantur credita. Vox igitur creditorum hic est in plurali genitivi casus, non a voce creditores; sed a voce credita. Nam si hic sensus non est, ego plane non capio, quid Debitores Creditoribus suis

de

salvis tamen iis pecuniarum summis e), quæ flagrante bello

de futura restitutione promittere poterint, quod hoc loco & hac occasione tollendum iterum, atque enervandum sit.

d) Ad eum finem, ut præteritorum actorum nulla sit autoritas, neque etiam ulla facultas vel necessitas coeptam hoc modo litem prosequendi, etiam cum illa iam contestata esset. Sed ante omnia audiendi sunt debitores de suis exceptionibus, qui absoluuntur, si eas probauerint; vel damnantur ad solutionem, si in probatione earum defecerint.

e) Sicuti hic & superior paragraphus multis modis obscurus valde, & ancipiti sæpe sensu est; ita nullus me tamen locus magis torset, quam hic ipse, de cuius vero intellectu animoque pacifcentium adhuc dubito. Neque multum præsidii Interpretes mihi suppeditant. Id quidem mihi probatur, quod communiter tradunt, hic exceptionem esse aliquam ab iis, quæ paulo ante de vi metuque fuerant dicta. Sed hac explicatione sensus ipse mihi nondum planior fit. Nescio, quid Buckisch in mentem venerit, ut exemplo legis Rhodiæ de iactu hanc rem explicare voluerit, quod huc plane non videtur congruere. Paulo propius tangere rem videtur Obrechtus, qui hunc casum similem fere illi esse ait, qui habetur l. 9. §. 1. ff. quod met. causa: ubi

Ulpianus ita scribit: *Sed licet vim factam a quocunque Prætor complectatur, eleganter tamen Pomponius ait, si, quo magis te vi hostium, vel latronum, vel populi tuerer, vel liberarem, aliquid a te accepero, vel te obligavero, non debere me hoc editto* (sc. quod metus causa) *teneri, nisi ipse hanc tibi vim submisi: Coeterum si alienus sum a vi, teneri me non debere; ego enim operæ potius meæ mercedem accepisse videor.* Sed cur hæc etiam mihi iam non sufficiant, explicabo. Scilicet in hac tota paragrapho & superiori res omnis inter Creditorem & Debitorem vertitur, quatenus scilicet ille *debita siue emptionis, venditionis, annuorum reddituum*, siue alio nomine, a Debitore suo exigere: & quatenus hic se contra illum defendere possit, si interea ab vna alteraque belligerantium parte, odio creditoris ad soluendum violenter compulsus fuerit, veramque violentiam & realem solutionem alleget atque probare velit. Tum de Processu desuper instituendo finiendoque, item poena contumacibus debitoribus imponenda agitur, vti & tollendis enervandisque Processibus hæctenus contra debitores decretis vna cum transactionibus, & promissionibus, de futura Creditorum restitutione factis. Iam demum sequitur hæc mira & impedita exceptio: *Salvis tamen iis pecuniarum sum-*

summis, que flagrante bello pro aliis ad auertenda maiora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogata sunt. Quod qua ratione cum antecedentibus cohæreat, ego sane non comprehendi. Nam si ista pecuniarum summa a debitore *pro aliis* sunt erogata, quid id ad Creditorem, cuius causa tamen hic propterea videtur melior facta? Aut si Creditor erogauit, cur soluere debitor debet, quod creditor bono aliorum impendit? Denique quo pertinet hoc verbum imperatiui modi, *erogata sunt*, quod cum prioribus, structura verborum & dicendi genere plane non conuenit? Quod si dicimus in genere hic statui, absque respectu creditoris vel debitoris repetitionem esse earum pecuniarum, quas quis flagrante bello pro aliis, ad auertenda maiora eorum pericula & damna, bono animo erogauit. Quid igitur ex lege vel regula exceptionem facimus? Vt taceam, hoc ipsum vix connexionem verborum pati, *saluis tamen*, quæ ad priora, coniunctione aduersatiua *tamen* manifesto respiciunt. Fingemus casum maioris perspicuitatis causa ad superiora delineatum. Caius debet Titio centum nomine emptionis venditionis, annuorum reddituum. Titius creditor bello Germanico Suecis adhæsit. Cæsareani a Caio in odium Titii hæc centum violenter extorsere. Post pacem Titius petit ista centum a Caio. Hic allegat, realem solutionem sibi per veram violentiam odio Titii a

Cæsareanis extortam, seque ad probandum offert, Quid hic statuendum? Scilicet nulli Processus executiui decernantur, nisi exceptionibus Caii prauia plenaria cause cognitione decisis. Hic primus casus, Titius instituit Processum super exceptionibus Caii de violentia, & reali solutione, sibi odio Titii extorta. Caius debitor probat exceptiones suas intra biennium. Quid hic iuris? Scilicet Caius absoluitur ab vltterioribus Processibus executiuis, ne bis soluere teneatur, etsi Titio Creditori non soluerit. Hic secundus casus. Quod si vero Caius in probantis exceptionibus deficit, causa satis cognita, tum executiuis Processibus sine dubio locus erit. Tertius casus est, si instituto Processu super exceptionibus Caius debitor sit contumax, vel ita tergiversetur, vt Processus finiri intra biennium non potuerit, quid hic dicendum? Caio debitori perpetuum silentium de exceptionibus suis pro pœna imponitur, simulque contra eum decernuntur Processus executiui. Quartus casus est, si iam belli tempore & ante pacem Titius Creditor contra Caium debitorem Processus impetrauerit, quid tum iuris? Respondeo, isti Processus decreti tollantur & eneruentur. Quintus casus, quid si belli tempore transactiones & promissiones pro futura crediti restitutione sint factæ? Respondeo, istas etiam vna cum Processibus decretis tolli & eneruari. Sed in duobus latet adhuc nodus, i. quis fecerit trans-

lo f) pro aliis g) ad auertenda maiora eorum pericula & da-

actiones & promissiones illas ? & 2. quid hoc sibi velit, *profutura Creditorum restitutione* ? Quod ad primum attinet, ego non video, cur non debitor hic sit intelligendus, qui transactiones & promissiones illas fecit : imo cur necessario non debeat intelligi. Nam si alius tertius ; quid ea res ad Processum inter creditorem & debitorem ? Secunda autem quaestio maiori difficultate implicata est. Nos verba haec pro futura Creditorum restitutione supra explicauimus de promissis debitorum, recipientium, se creditoribus credita nihilominus soluturos, quamuis sibi ab aliis eorum odio violenter iam sint extorta : & hac sane ratione omnia huc usque coherent. Sed turbant statim sequentia, *saluis tamen iis pecuniarum summis* &c. quae quo pertineant, incertum. Itaque pergamus in casibus fingendis, & ponamus Sextum, Creditor Titius scilicet flagrante bello, ad auertenda maiora debitoris pericula & damna, bono animo certam pecuniae summam erogauit, cuius restitutionem debitor, necessitate tum adigente, promissit, quid hic iuris ? Cum aequum esset, Creditorem hanc summam repetere posse, si vel absente & inficio debitor, bono animo pecunias pro eo expenderit tanquam negotiorum gestor : aequitati multo magis conuenit, repetitioni locum fieri ex promisso de-

bitoris. Hic genuinus est huius loci casus, & manifesta constitutionis aequitas : quae igitur ratio dubitandi ? Scilicet debitor, in necessitate & periculo constitutus, videri poterat vim metuque ad hanc promissionem adactus esse, adeoque exceptione vti posse, cuius hic effectus secundum paulo ante dicta, vt promissiones, pro futura Creditorum restitutione factae, tollantur & eneruentur. Itaque hunc casum a superiori exceptione iterum excipi oportuit, vt saluae nimirum creditori ex pecuniarum summae maneat, quae flagrante bello pro debitore, ad auertenda maiora eius pericula & damna, bono animo & intentione erogauit, qua deinde occasione ex casu speciali in similibus lex vniuersalis condita est, vt is etiam, qui tali necessitate pro alio quid erogauit, etiamsi debitorem ante illum non habuerit, repetere suum possit. Vt proinde in his verbis diuersis respectibus & exceptionem a superioribus habeamus, & legem siue regulam pro omni simili casu.

f) Itaque vt repetitioni pecuniarum, sic erogatarum locus sit, opus est, vt erogatae fuerint 1. flagrante bello, 2. pro aliis, 3. ad auertenda maiora eius pericula & damna 4. bono animo & intentione. Sed quid hic significat *flagrante bello* ? num idem erit, quod *durante bello* ? an strictius accipiendum ?

§. 49. m) Sententiæ n) tempore belli o) de rebus me-
rè

differant, curiosus forsan erit quære-
re, quam vtilius. Quid si dicerem, peri-
cula vitam & corpus concernere, da-
mna res & possessiones? Sed videtur
alia differentia latere in voce, *maiora*.
Hoc modo periculum est metus damni
accipiendi, & damnus, quod iam ac-
ceptum est. Vtrique aduertendo ero-
gare pecunias licet, si maiora scilicet
fuerint. Sed hoc iterum intelligi du-
plici modo potest 1. pericula, quæ im-
minent maiora iam præsentibus: &
damna iam datis maiora pertimescen-
da 2. maiora pericula & damna erogatis
summis pecuniarum. Ecce vero
quanta erit in hac æstimatione litium
materies, præcipue inter rixosos & si
res contra vota ceciderit, vbi officia
spontanea non semper eo loco habentur,
quo ea haberi apud gratos par est.

i) Hic alter contentionis campus.
Sic enim plerumque cum hominibus
est comparatum, vt officia aliorum ab
euentu æstiment: atque fors secus tu-
lerit, malo imputent & infidioso con-
silio. Qua vero ratione Judici con-
stabit de animo & intentione alterius?
Num locum iuramento dabimus? Pe-
riculosum hoc sane recusante reo, cui
præstito iuramento perire exceptio de
vi & metu. Sed hæc ad iudicia perti-
nent, nobis de legis sententia hic est ne-
gotium. Coeterum quid sit *bono ani-
mo & intentione*. Non dubium est,

quia huc pertineat, quod pietate, ami-
citia, caritate in proximum, aut mise-
ratione gestum est, imo quicquid offi-
cio boni viri includitur, pro merito suo
habendum erit. Sed & cum inter cre-
ditorem & debitorem hac super re
disceptatur, non existimo, hunc audien-
dum esse, si dicat, creditorem iuuisse se
hac mente, ne sibi creditum pereat. Hoc
enim bono animo & intentioni non re-
pugnat. Quicquid sit, dubium non
est, cum ad singularia venit, quæ in-
finitis circumstantiis variant, quin mo-
rosi & ingrati hoc ipso occasionem sint
arrepturi alendæ litis.

l) Alia exemplaria habent, *erogata
sunt*. Atque hoc conuenit orationi
eiusque structuræ, quæ hic imperati-
uum non admittit. Erogatas autem
pecunias intelligimus ante pacem so-
lutas. Nam si promissæ saltem fue-
rint, condicendarum nulla actio erit,
vniuersali & illimitata amnestia eius-
modi etiam promissus ita penitus abo-
lente, vt quicquid eo nomine alter ad-
uersus alterum prætentendere possit, per-
petua obliuione sepultum sit.

m) Postquam supra art. 3. §. I. con-
stitutum fuerat, ex amnestia vniuersali
& illimitata restitui omnes status &
subditos debere, in eum statum in sa-
cris & profanis, quo ante destitutionem
gaussi sunt, non obstantibus, sed annul-
latis

Latis quibuscumque interim in contrarium factis mutationibus. Et mox art. 4. in omnibus Sphis usque ad hunc locum restitutione eorum, qui specialiter nominati sunt, pleræque sententiæ contra illos latæ rescissæ per ipsam restitutionem fuerint, videri possent, hæc dispositio superioribus repugnare. Sed cum procul dubio belli tempore multæ etiam sententiæ contra nonnullos latæ fuerint, quæ ad motus quidem Bohemiæ Germaniæque, vel fœdera hinc inde contracta nullum respectum habebant, & a quibus adeo ex formula amnestiæ directis verbis peti restitutio non poterat. Interea autem veniebat, ut Germania fere tota in duas partes inter belligerantes diuisa, is contra quem pronunciatum esset, ex motibus Germaniæ Bohemiæque inuidiam Iudici crearet, quasi sui odio & in gratiam aduersarii iudicium tulisset, post restitutionem eorum qui expresse & nominatim amnestia sunt comprehensi atque restituti, placuit aliquam etiam illorum in genere haberi rationem, quibus forte belli tempore per sententias latas aliquid præiudicii aut damni datum. Sed cum simul Iudicis etiam habenda ratio fuerit, media via in honorem eius selecta est, qua non rescindebantur sententiæ, sed ab effectu rei indicatæ tamdiu suspendebantur, donec constaret, num victa pars intra semestre ab inita pace spacium petere reuisionem velit quo facto durat suspensio vsque ad exitum reuisionis, per quam vel

confirmandæ, vel emendandæ, vel rescindendæ sunt. Enimvero ut huic suspensioni & reuisioni locus sit, quatuor requiruntur, nimirum, vt (1.) sententiæ sint latæ (2.) tempore belli, (3.) de rebus mere secularibus, & (4.) vt vitium & defectus in Processu non manifeste pateat, vel in continenti demonstrari possit.

n) Num omnes, an quædam saltem? Buckisch excludit priuatas causas, & hic eas tantum intelligit sententias, quæ in causis inter Status vertentibus latæ sunt. Sed cum amnestiæ beneficium qua occasione hic de sententiis agitur, etiam ad subditos pertineat, nescio an talis restrictio legi & animo paciscentium conueniat. Potius hæc locutio hic indefinite posita secundum Logices regulas æquipollere debet vniuersali.

o) Hoc belli tempus laxius habet spacium, quam quod supra designatum fuerat *flagrante bello*. Comprehendit enim omne tempus, quo bellum durauit, cuius pars saltem per vicissitudines locorum & temporum est, quando bellum flagrat. Nam etiam induciarum tempore belli tempus esse intelligitur, quo tamen flagrare bellum nemo dixerit, cum requiescat potius & veluti respiret. Cæterum ad belli hoc tempus omne pertinet spacium, quod a primis motibus Bohemiæ usque ad pacem Westphalicam bellum occupauerat, vulgariter a triginta annis, quibus durauit, tricennale dictum.

p) Res

re secularibus p) pronunciata, nisi processus vitium q) & defectus r) manifeste pateat, vel in continenti demonstrari possit s), non quidem omnino sint nullæ ab effectu tamen rei judi-

p) Res sunt vel mere Ecclesiasticæ, vel mere Seculares, vel mixtæ siue mixtæ. Habet autem res Ecclesiastica appellationem suam vel a subiecto, persona Ecclesiastica, quæ rem possidet, vel a forma eius, quæ in consecratione consistit, vel denique a fine & usu, cui est destinata. Eodem modo se res cum mere secularibus habet. Mixtæ autem sunt, quæ ex utroque participant: & quo plus minusue mixturæ ab vna alteraque specie erit, res illa proprius etiam inter Ecclesiasticas vel Seculares numerari meretur. Quid iuris sit in sententiis tempore belli de rebus mere Ecclesiasticis vel mixtis pronunciatis, art. 5, §. 2. traditur. Igitur hic inspectio est de rebus mere secularibus.

q) Nam si Processus vitium & defectus manifeste pateat, vel in continenti demonstrari possit, istæ sententiæ statim rescinduntur, vt nulliter latae. Sed quid, si vitium illud in Processu non sit tam ex iniuria aut prævaricatione Iudicis, quam culpa vel negligentia eius partis litigantis prouenerit, contra quam pronunciatum est? Vel quid si vitium non sit in processu, sed in sententia, forte contra ius partium lata? quo casu illa ipso iure non est nulla. Mea quidem opinione huic exceptioni neque hinc neque illinc locum dede-

rim, sed ab effectu rei iudicatae suspenditur sententia, donec in reuisorio de causa ex integro erit cognitum. Nam primo casu damnum nemo creditur sentire, quod sua sibi culpa accesserit, etiam si error vel imprudentia Aduocati aut Procuratoris accesserit, quia tum restitutione in integrum opus, quando ille soluendo non est: in cuius locum iam hic succedit reuisio, tanto nunc pinguius, quod sine respectu ad inopiam Procuratoris Aduocati concedatur: in alterum casum iure etiam ordinario appellationes & reuisiones sunt prodita, quarum copia hic fit, quamuis fatalia, belli tempore forte præterierint.

r) An hæc differant, quæri posset, si subtilis curiositas placeret. Vitium enim in agendo videtur consistere, defectus in omittendo. Sed quia omne vitium actionis defectum in se habet ab actionis rectitudine, siue infra eam steterit, seu debitam normam exesserit, nullum periculum est in sensu huius loci aucupando, etsi inutili accuratione tibi mentem non turbaueris, aut caput frigeris.

s) Sensus itaque est, Sententiæ, tempore belli de rebus mere secularibus pronunciatae, si Processus vitium aut defectus manifeste pateat, vel in con-

judicatæ suspendantur t), donec acta Judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita Pace u) spatium petiverit re-
 Q R

continenti demonstrari possit, sint omnino nullæ; Sin id dubium est, suspendantur, donec de reuiforio constet. Hac ratione quod disiunctim de vno & altero casu diuerso effectu statui luculentius potuisset, sic effertur, vt casu secundo pro regula posito, primus exceptionem contineat: cui deinde alterutrum ex his duobus necessarium, si ratio eius habenda: vt vel manifestum sit & visibile Processus vitium, atque defectus, vel, vt in continenti demonstrari possit.

t) Effectus rei iudicatæ multifarii sunt. Præcipuus, qui hic indigitur, est, ne sententiæ executioni mandari possint, antequam constet, num alterutra pars intra semestre spatium ab inita pace reuifionem petere voluerit. Itaque hæc semestre datum ad exemplum decendii, intra quod a sententia appellandum; quæ currentibus his fatalibus etiam subsistit; sed eodem modo ab effectu rei iudicatæ suspenditur. Pariter se res in reuifione petenda ordinario iure habet: nisi quod hic spatium semestre detur ab inita pace. Illic vero reuifio olim peti debuert tres menses ante Calendas Maii, vel si tempore lata sententiæ usque ad Calendas Maii tres menses non supererant, tunc denunciatio fiebat Moguntino, sequenti anno, circiter tres menses ante Calendas

Maii, *Blunius Proc. Cam. tit. 79. n. 14.* Hodie vero reuifio sub pœna desertionis intra quatuor menses a die lata sententiæ proximos & denunciari, & denunciata etiam in Camera reproduci debeat. *Recess. Imp. 1654. §. in Sällen*

u) Num hic conclusam pacem & subscriptam intelligimus: an vero ratihabitam? Neque enim nihil refert, vtrum statuas: non modo enim a conclusa pace usque ad ratificationem eius infra art. 17. spatium octo septimanarum datum; verum etiam Imperator Ferdinandus in Recessu Imperii 1654. supra allegato, statim ab exordio conueritur, ratihabitionem ultra illud constitutum tempus protractum fuisse: demum enim secuta est 18. Febr. anni sequentis 1649. adeoque decem fere septimanis constituto tempore tardius. Nos diem seu tempus *ab inita pace*, statim post pacem conclusam, subscriptam & publicatam, quod altera statim die a pace conelusa factum, cessisse arbitramur, quia *artic. 16. §. 1.* habetur, simul atque Instrumentum pacis a Plenipotentiaris & Legatis subscriptum & signatum fuerit, omnia, quæ conuenta sunt, vtrimque *e vestigio* executioni mandanda esse: quibus verbis *e vestigio* apparet, tempus ratihabitionis præscriptum in pace exequenda expectari non debe-

tionem x), in Iudicio competenti y), modo ordinario vel extraordinario z) in Imperio usitato revideantur, & æquabili jure

deberè: id quod eodem articulo §. sequendo clarius adhuc exprimitur, mandaturque omnibus, qui ex hac pacificatione ad aliquid restituendum vel præstandum obligantur, ut id sine tergiversatione & noxa intra tempus conclusæ & ratificandæ pacis præstent, & transacta exequantur. Vnde etiam Imperator Ferdinandus in edicto suo, de exequenda pace proposito, mandat, Das alle und jede / welche vermög dieses Friedens und dessen gemeiner oder auch einiger sonderbahrer Regul und Verordnung etwas wieder abzutreten / zu erstatten / zu geben / zu thun / oder zu leisten schuldig / alsbald nach Verhängung / und Vernehmung dieses Käyfers. Edicts noch vor Ausgange der zu Embting / und Auswechselung allerseits ratificationen angeetzten Zeit unweigerlich restituiren / abtreten / geben / thun und leisten sollen. Id quod plane singulare in hac pace esse videtur, cum alias usque ad mutuas pacis ratificationes omnia in statu, quo sunt, maneat, hostilitatibus tantummodo & violentiis interea prohibitis sublatisque. Ita in nupera adhuc pace Ryswicensi art. 40. expresse habetur, tempus restitutionis tam locorum, tam captiuorum & Obsidum, vel quod vnus ex pace præstare alteri debet, aut petere ab eo potest, a ratihabita

demum pace currere: quo etiam contributiones, exactiones, pabulationes, & similia interdicta sunt. Itaque ex his dictis manifestum est, quod hic de tempore semestri ab *initia pace* dicitur, eodem sensu intelligendum, quo Spho præcedenti biennium *a pacis* publicatione datum fuit: publicata autem pax erat postridie a conclusione eius, quod factum 15. Octobris 1648.

25

x) Ex his verbis, & quia reuisionis fit mentio, Buckisch non ineptè concludit, legem de sententiis accipiendum esse, quæ in Aula Imperatoris vel Camera Imperiali sunt latæ: quanquam in eo fortassis erret, quod vim eius ad causas restringat, inter Status Imperii controuersas.

y) Competens iudicium vel pro loco accipitur, vel pro ipso Iudice. Priori sensu est ipsa Camera & Iudicium Aulicum, vbi istæ reuisiones agitari solent. Altero vero sunt Commissarii Cæsarei ac Deputati Statuum quorundam Consiliiarii, qui a Moguntino eam ab causam euocati præuio iuramento acta reuident, auditisque Assessorum rationibus, eorum eiusmodi sententiam tulerint, de causa cognoscunt, eamque decidunt.

z) Modus reuisionis Ordinarius præscriptus in ordinatione Camerae est, cum

jure ponderentur a) atque ita dictæ sententiæ vel confirmen-

Q R 2

tur

cum Ordinariis visitationibus Camera, quæ singulis omnis Calendis Maii institui debebant, reuisionum etiam causæ tractabantur. Extraordinarius, cum impeditis visitationibus, quo minus stato tempore conueniant, extra ordinem hoc iudicium habetur. In quo ad substantialia Processus atinet, eundem Procedendi modum in Aulico etiam Iudicio seruandum esse, tradunt communiter Scriptorum. Insignes tamen duæ differentiæ esse deprehenduntur: vna, quod reuisio actorum petita a sententiâ, in Iudicio Aulico lata effectum suspensiuum adhuc habere dicitur, qui alteri in Camera introductæ, per Imperii recessum ademptus est: asseritur hoc ipsum in ordinatione Iudicii Aulici, ab Imperatore Ferdinando anno 1654. renouati, & in Comitibus publicati citato probationis causa Instrumento Pacis art. 5. §. 55. vbi habetur, ne partes ibidem litigantes omni remedio suspensiuo destituantur. Sed illo tempore, cum hæc ita placere, reuisio etiam in Camera Imperiali effectum istum suspensiuum adhuc habuerat. Postquam autem illud deinde iustitiæ promouendæ causâ, post ferias & graues deliberationes, abrogatum fuit communi Statuum consensu, & auctoritate ipsius Imperatoris, dubitare aliquis non immerito possit, annon eadem lege Iudicium quoque Aulicum teneatur:

neque, vt audio, vsus diuersus est, qua de re videlicet *Vffenbach de Consilio Aulico cap. 23. Sect. 4.* Vnde legi in quodam libro, in der Oldenburgischen Successions Sach hat starck behauptet werden wollen / als ob bey denen reuisionibus, so per modum supplicationis bey Reichs Hoffrath gesucht und erhalten werden / das medium suspensiuum statt hätte: Wozu man sich des Instr. Pacis art. 5. §. 55. wie ungleichen die Reichshoffraths Ordnung hoc loco bedienet. Es ist demselben aber so wol der letztere Reichs Abschied anno 1654. §. 124. als bißherige bey Reichs Hoffrath iederzeit hergebrachte Obseruanz entgegen gesetzt / auch per maiora & absque relatione ad Cæsarem das contrarium geschlossen / und der Secunda paritoria die euentualis comminatio executionis würcklich angehengt worden. Deinde variatur etiam in reuisione petenda. Nam pro reuisione, apud Consilium Aulicum obtinenda, loco Moguntini supplicatur ad Cæsarem Maiestatem, *vt acta iudicialia donuo, adhibitis aliis grauiati negotii paribus, neutrique partium additis, ex vtraque religione aequali numero Consiliariis, reuideantur*: quibus tertium addo, quod Cæsar non opus habeat, constituendi iudicii reuisioni causâ, deputatos Statuum conuocare: Sed liberum ei saltem re-

liu.

tur b) vel emendentur c) vel si nulliter latae sint, plane rescindantur. d)

§. 50. Si quæ etiam feuda e) regalia vel privata f) ab Anno

linquitur, in causis maioribus, & vnde iuribus in Imperio timeri possent, insuper etiam quorundam viriusque Religionis Electorum & Principum sententias & vota requirere.

a) Ne scilicet fauor vnus vel alterius partis iustitiæ fraudi sit.

b) Si appareat, ex iuris dictamine latas esse.

c) Si qua parte a via iustitiæ recedunt.

d) Nulliter latas hic non modo quoad vitium vel defectum in processu intelligo; verum etiam, si contra ius partis omnino sunt latae, adeoque in se iniustæ: qua hac in re reuisionis idem est effectus, qui appellationis: vbi cum ad formam Processus, tum ante omnia ad sententiæ ipsius, a qua appellatum fuit, iustitiæ vel iniustitiæ respicitur.

§. 50.

e) Hic paragraphus cum satis sit clarus & expeditus, longa commentatione non habet opus. Scilicet ex iure Feudali notum est, inuestituram intra annum & diem esse petendam. Sed inter motus ciuiles euenire facile potuit, vt Vasalli, aperto Feudo, inuestituram illam vel petere noluerint, vel impetrare non potuerint. Ne itaque hoc eis fraudi sit, constitutum est, vt tempus ab anno 1618. vsque ad initam

pacem, in computum non veniat, sed annus ille atque dies petendæ inuestituræ a die factæ pacis cedere incipiat. Posset aliquis existimare, cautionem hanc superfluum esse, cum supra ex generali amneltia omnes, & in specie etiam Vasalli, quoad bona feudalia & subfeudalia, restituti fuerint. Enimvero quia inter Tractatus Pacis acriter disputatum est, vtrum Felonia etiam sub amneltia comprehendatur, ita vt per eam sublata censeretur? Creditum est, non plane extra rem fore, si huius negotii inter cœtera, de quibus nominatim conuentum est, mentio fieret. Atque ex his etiam patet, cur existimatum sit, ius commune Feudale huic negotio absoluendo non sufficere, quod alias inter legitima impedimenta inuestituræ non renouatæ bellum etiam refert. Agitur enim hic non modo de impedimentis, quæ ex parte Domini aut, Vasalli extrinsecus oriuntur, integra vtriusque amicitia: Sed de Felonia inprimis quæstio fuit, cuius intuitu directi Domini Feuda, vt sibi aperta repetebant, nec Vasallis, inuestituram petentibus volebant annuere, quod inter bellum contra se steterint. Quare hoc crimen, ne post pacem noceat Inuestituram petentibus, statuendum utrique fuit. Atque idem dicen-

no millesimo sexcentesimo decimo octavo g) non fuerant renovata; nec interim eorum nomine præstita servitia h) nemini id fraudi esto, sed tempus i) repetendæ Investituræ à die factæ Pacis l) cedere incipiat.

§. 51. Tandem omnes & singuli m) tam bellici Officiales militesque n), quàm Consiliiarii & Ministri rogati Civiles & Ecclesiastici o), quocunque nomine aut conditione cen-

Q R 3 sen-

dicendum de causis, ex quibus Dominus directum suum dominium amittit, si forte Vasallus propterea inuestituram amplius noluerit petere.

f) Nullum igitur discrimen, quamvis Statuum præcipue causa videantur hæc ita sancita esse.

g) Hic locus manifesto probat, annum decimum octavum superioris seculi datum esse pro termino. Nulla enim allegari ratio potest, cur, quod hic de Feudis dicitur, non extendi debeat ad omnes alios casus, ubi cui restitutio necessaria est. Procul dubio autem ab anno significat, ab initio anni, ut idem sit, quod *ab initio motuum Bohemicorum*: quemadmodum alibi statum, in quem quis restituendus est, designatur ex eodem initio, qualis scilicet ante motus Bohemicos fuit.

h) His enim causis amitti feudum, notius est, quam ut dici debeat.

i) Scilicet cedere tempus ut dies dicitur, cum aliquid deberi incipit.

l) Quæ dies fuit ¹⁴ 24 Octobris 1648. Hæc dies publicatæ pacis vnâ est poste-

rior, & dies pacis ratificabitur pluribus mensibus.

§. 51.

m) Includuntur hic specialiter amnestia, & restituantur omnes, qui vni alterive parti beligerantium toga vel sagæ militarunt, in eum statum, quo ante Bohemæ Germaniæ motus gausi sunt, aut iure gaudere potuerunt.

n) Itaque gregarii etiam milites hoc loco intelligendi sunt: quia amnestia summo ad infimum, & ab infimo ad summum.

o) Quæsitum memini, an Ecclesiastici ad togatos vel sagatos rectius referantur? Non modo enim militare sacram militiam dicuntur: Verum etiam suos habent Generales & Officiales subalternos, qui eos continuo in armis exercent. Ad hæc distribuuntur in legiones & centurias suas, vexillaque sequuntur distincta coloribus & figuris. Sed & educunt ingentes exercitus, atque contra hostes suos, quos hæreticos appellant, æstate hyemeque fortissime præliantur. Inter eos sunt velu-

fenur p^o), qui uni alterive parti, earundemve fœderatis aut adhærentibus q), togâ vel fago militarunt, à summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione r), cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus, ser-

viro-

veluti miles Prætorianus, Ordines religiosi, qui Imperatori suo ante alios fidi & strenui pugnatore, habituque inuicem discreti, vt nosse ex hac tessera facile possis, cuius quisque gentis & agminis sit. Illi rursus famam fortitudinis meritaque diuersa habent, vbi strenuitate & audacia eminent Patres Societatis, quos Triariis haud absurde comparaueris, qui resistere inter certamina rem debent, quando ad extrema velut est peruentum. Vnde cum hi arma expediunt, nutare pugnam & rem ad Triarios rediisse credimus. Est præterea hoc etiam insigne militiæ apud Ecclesiasticos, quod alienis impensis viuunt velut ex hostico, bellumque hac ratione se ipsum alit. Aut si vtique hybernandum apud amicos est, gratiuit vtuntur hybernaculis, quæ militis instar dum primo rogare videntur bonis verbis, mox occupant vi, si cedere oneri sponte plebs noluerit: Huic enim militiæ omnis terra tributaria facta est. Sed nunquam eos militibus similiores videas, quam cum in armis stant, & excubiis vario genere tegumentorum, quibus armantur, totique velut cataphracti sunt, a capite ad calcem, quæ singula describere longum esset. Sed ouipa ouo non est similius,

quam galeæ militari thiara ista, qua caput induti sunt, cum e suggestu imperatorio ad milites suos, in pugnam concitandos concionem habent. At uero quicquid sit, cum hoc loco Ecclesiastici ad togatos referantur, ordinis dignitatem & prærogatiuam, si qua est, eis non inuidebimus. Imprimis adeo videri velint ab omni sanguine adeo abhorere, vt malint potius captiuos suos hostes viuos cremari, quam vt minimam ejus guttam effundi patiantur, miro misericordiæ prodigio.

p) Subditos tamen hic comprehendi non arbitror, qui toga vel fago non militarunt: quamuis enim eorum etiam in fine huius Sphi fiat mentio, id tamen ideo tantummodo factum, vt occasio esset, ad Subditos Austriacos transeundi, quos generali illa amnestia, vti *art. 3.* descripta fuit, non comprehendi, vel hoc ipsum argumento est, quod hoc loco de illis longe aliter conuenerit. Interea reliquis etiam subditis supra *art. 3. §. 1.* satis prospectum.

q) Quæ hic intelligantur partes beligerantes: & qui Fœderati eorum aut adhærentes, ex *artic. 1.* constat, vbi videtur, quæ ibi notauimus.

r) Exceptionem tamen in Subditis & Vasallis hæreditariis domus Austria-

ditoribus s), quoad personas & bona t) in eum vitæ, famæ, honoris, conscientiæ, libertatis, Jurium ac privilegiorum statum u), quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt x), utrinque restituri sunt y), nec eorum personis aut bonis ullum creator præjudicium, ullave actio vel accusatio intentator, multo minus ulla pœna, damnumve quocunque prætextu irrogator z). Et hæc quidem omnia quoad illos a), qui Cæsareæ Majestatis & Domus Austriacæ subditi

ca notabilem factam esse, docet sphus sequens.

s) De his nominibus non valde laborandum. Hæredes tamen & Successores in eo forsitan differunt, quod illi in allodialia succedant: hi in feudalia; habentes iam causam a primo acquirente. Quod Seruitores attinet, hoc nomine intelligo Vasallorum seruos aut famulos armatos, beyehyte Knecht/ quorum opera etiam in seruitiis præstandis vitmur.

t) Hæc duo summa sunt capita; in quæ restitui aliquis potest.

u) Superuacaneum esset, ista omnia subtilius discutere, & quomodo vnumquodque ab altero differat, explicare. Videntur enim in eum coniecta maioris cautelæ causa, quamquam ex articulo 3. §. 1. addi adhuc potuissent non modo dignitates & immunitates, verum etiam respectu bonorum, id, quod ibi habetur de *ditionibus feudilibus, subfeudalibus & allodialibus*; & veteror tamen, nec

etiam sufficientem partium enumerationem habeamus.

x) Id est, ante motus Bohemæ Germaniæ: paulo ante dictum fuit, *ab anno 1618.* quod si hic applicandum, idem esset, ac si scriptum fuisset, ante annum 1618.

y) Id est, ab vtraque parte.

z) Intelligenda hæc sunt de causis, militiam concernentibus, in qua contrariam vel alteram partem steterit. Quin enim alii ex causis contra illos sic restitutos actiones vel accusationes intendi possint, tanto minus est dubitandum, quia iuxta *artic. 3. §. 2.* omnes restitutiones ex capite amnestiæ intelliguntur, *saluis iuribus quibuscunque.*

a) Supra dictum fuerat, omnes & singuli, quocunque nomine aut conditione, absque vilo discrimine vel exceptione &c. Ecce tamen hic exceptio notabilis in Subditis & Vasallis hereditariis Domus Austriacæ, de quibus specialiter conuenit. In reliquis vero supra dicta plenissimum effectum habere debent.

& vassalli non sunt b), plenissimum effectum habeant . c)

Imperato-
ris subditi
& vassalli
heredita-
rii.

§. 52. Qui verò subditi & vassalli hereditarii d) Imperato-
ris & Domus Austriacæ sunt, eadem gaudeant Amnestiâ,
quoad personas, vitam, famam & honores e), habeantque
securum reditum in pristinam patriam f), ita tamen, ut se
tene-

b) Burgoldensis *ad Instrumentum Pacis parte 1. disc. 31. n. 13.* ex his verbis argute obseruauit, *Principes vel Status non esse Vassallos vel Subditos Imperatoris, sed Imperio subiectos*, vbi ad marginem triplex NB. ponit, postquam totam hanc questionem in superioribus *disc. 23. n. 1. late*, sed more suo, frigide atque confuse tractasset. Sed utrumque de re ipsa sit, in cuius examen iam non descendo, ex hoc saltem non valde iuuatur eius sententia. Statim enim sequentia in §pho 52. indicant, quomodo sit intelligendum, si quis in Imperio Cæsareæ Maiestatis subditus & Vassallus non esse dicitur. Scilicet, si non est subditus & Vassallus hereditarius Domus Austriacæ, qua ratione Burgoldensî vis omnis argumenti sui perit, quanquam in eonon erret, cum perhibet, Principes & Status Imperii mere Subditos Imperatoris non esse. Nos ea hoc loco aliam obseruationem vtiliorem capimus, scilicet, in Instrumento Pacis, vbi Imperator & Domus Austriaca coniunguntur, per Imperatorem intelligendum proprie esse Caput & Rectorem Domus Austriacæ, qui simul est Imperator:

quod factum etiam fuisse supra notauimus ad artic. 1. verba: *Cæsaream Maiestatem, Domum Austriacam*. Quando enim Imperator qua Imperator nominatur, tunc formula est: *Imperator & Imperium*. Sed hoc sensu Imperator nullos habet subditos & Vassallos hereditarios, quia ipse Imperium non iure hereditario tenet, sed ex libera electione habet.

c) Plenissimum effectum in omnibus, quæ hic sancita sunt.

§. 52.

d) De subditis & Vassallis hereditariis Domus Austriacæ paulo aliter conuenit, facta scilicet distinctione inter earum personas, vitam, famam & honores, & inter bona eorundem. Quoad primum, eadem gaudent amnestia, atque insuper securum reditum in pristinam patriam consequuntur. De secundo vero, quid placuerit §pho sequenti videbitur.

e) Nimirum hæc omnia facilius restituantur, quam bona, plerumque aliis iam diu donata, ex quo illi gratia Cæsaris exciderant.

f) Hic quæri potest, quid sit *securus reditus*? quid item *patria pristina*?

Redi-

teneantur accommodate legibus patriis g) Regnorum & Prouinciarum h).

S

§. 53.

Reditum cum effectu intelligo, vt quis ibi habitare possit, sicut ante prescriptionem vel exilium fuerat. Securus autem esse debet non modo a metu pœnæ, per sententias forte antehac impositæ; verum etiam a metu futuræ ultionis, amnestia & obliuione penitus sepultæ. Quod ad *pristinam patriam* attinet, de hac ita sentio: Qui Austriacus fuit, redire in Austriam quidem potest; sed in alias ditiones Domus Austriacæ absque consensu transferre domicilium nequit: & sic in reliquis. Quamuis enim omnes prouinciæ Domus Austriacæ pro communi quadam patria Vasallorum & subditorum hæreditariorum reputentur; singulæ tamen separatam etiam constituunt patriam: vt adeo, quando de patria cuiusque pristina sermo est, ad significationem specialiorem merito sit respiciendum. Est adhuc quædam strictior Patriæ acceptio de certo loco, quo quis natus, v. gr. Viennæ, Pragæ, Lintzii, Græcii, & cætera. Sed quia hic restitutorum favor versatur, non existimo, intra arctos adeo terminos appellationem Patriæ hic stare debere.

g) Hæc verba concernunt religionem potissimum Evangelicam, eiusque liberum exercitium, cuius habendæ facultatem Austriaci in omnibus prouinciis suis hæreditariis, edictis sustulerant,

medio bello, inanibus posthac precibus & minis inter Tractatus Pacis adhibitis, vt restitutionem religionis suæ aut saltem conscientiarum libertatem pro illis impetrarent: quanquam vulgo creditur, nec dissimulatum ab ipsis Cæsareanis fuit, Ferdinandum Cæsarem a Suecis ingenti pecuniæ summa redemisse, ne suis officiis huic postulato penitus insisterent. Ac proinde notari hic omnino meretur, cum precedenti paragrapho mentio inter alia facta fuisset *libertatis conscientie*, hic eam omnissam esse, quod non fortuito vel indiligentia, sed studio & ex animi destinatione factum esse nihil dubito. Adeoque accommodare se legibus Patriis regnorum & prouinciarum est renuntiare publico religionis suæ exercitio, quod ibi ante bellum viguit. Exemplum eiusmodi Patriæ legis, in Bohemia a Ferdinando II. Anno 1627. latæ, exhibet Buckisch ad hunc locum, vbi sacra Romana stabiliuntur, abolitis & rescissis omnibus indultis & priuilegiis, quæ pro libertate Evangelicæ religionis olim ibi vignerent: *Daß altes / was der Catholischen Religion zu Abtrug / Nachtheil und Präiudiz bey vorigen Zeiten durch Majestät, Brief / Landes / Tag, Schluß / Reuersalien / Resolutionen / Priuilegien / oder andere Satzungen und Ordnungen / wie die*
Nah,

§. 53. Quantum autem eorundem bona i) concernit, si ea, antequam in Coronæ Sueciæ Galliæve partes transferunt I), con-

Nahmen haben mögen / statuir / erhalten oder geschloffen / seynd zu ewigen Zeiten cassiret seyn und bleiben solle. Sequencia autem huius edicti: Wie dann auch hinführo keine ins Land oder in Städten / er sey dann unserer Catholischen Religion zugehan / solle angenommen werden / hoc paragrapho abrogata iterum sunt.

h) Austriaci quinque regnorum se Reges scribunt, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae & Selavoniæ. Prouinciarum autem ingens numerus. Præterque in titulis eorum descripta sunt.

§. 53.

i) Ratione bonorum, ad Subditos & Vasallos Domus Austriacæ pertinentium, expediunda difficultatis causa, media quædam via placuit, specie æquitatis vtrique parti honesta: Reuera autem ad vota Austriacorum comparata. Placuit nimirum, vt ea bona, quæ confiscatione aut alio modo amissa fuere, antequam Subditi & Vasalli Austriaci in partes Sueciæ Galliæve transferunt, porro sint amissa, & modernos apud possessores maneat: quæ vero ipsis eam ob causam, quod pro Gallis aut Suecis contra Domum Austriacam arma sumpserint, erepta sunt, iisdem, qualia nunc sunt, restituantur. De illo bonorum genere agitur hoc §pho, de posteriore, sequenti. Qui acta legit

Tractatum pacis, ei ignotum esse non potest, quantis motibus hæc sola res hinc indetractata sit, & quam prope sæpe partes paciscentes propterea arumpenda omni negotiatione abfuerint. Suecis amnestiam vniuersalem & illimitatam vrgentibus; Austriacis e contrario & honorem dignitatemque Principis sui, & quod res ipsa, ob exulum multitudinem, factu plane non amplius sit possibilis, allegantibus, ea obfirmatione animi, vt viderentur maluisse omnia infecta relinqui, & ex integro renouare bellum, quam permitti, vt fidelibus Cæsaris, optime de ipso sago togaque meritis Ministris donata semel proscriptorum bona rursus eripi, & restitui per duellibus possent. Creditum nihilominus vulgo est, aduersæ parti non fuisse duraturam constantiam, qui quacunque ratione bello tam pernicioso defungi malebant, si modo alteri paulo obnixius insistissent. Atque reputatum est, exulibus non magnopere famæ, vitæ honorumque restitutione consuli, quando ademptis bonis egentes errantesque nihil habebant, ex pristina dignitate, quam vt splendide elurire cogantur.

l) Color ex eo quaesitus, quod Sueci Galliæ non habeant, de quo iuste querantur, si quid interea, antequam bellum cum ipsis coeptum, Austriaci suis qui-

confiscatione aut alio modo amiffa fuere m), etfi plenipoten-
 riarum Suedici n) diu multumque infiterant, ut iis etiam illa re-
 ftituerentur; tamen, cum Sacrae Cæfareæ Majestatis hac in re
 ab aliis nihil præfcribi o), nec ob Cæfareanorum constantem
 contradictionem p) aliter transigi poterit, Ordinibusque Im-
 perii ea propter q) bellum continuariè re Imperii non fuerit
 vifum, porrò quoque amiffa funto r), ac modernis poffeffori-
 bus permanento.

S 2

§. 54.

in regnis atque provinciis mutauerint, quibus summo cum imperio præfint, & quorum rationem nemini reddere teneantur. Atque Cæfareani huic rationi initio Tractatum tantopere infistere, ut negarint, amnestiam ex natura belli incipere prius poffe, antequam exortum illud fuerit: quam ob rem diu etiam contendere, non poffe initium eius in aliud tempus collocari, quam annum 1630, quo primum inter Domum Auftriacam & Suecos erupit bellum. Enimvero quia hoc modo multi principes & Status Imperii, occasione motuum Bohemicorum præfcripti, beneficio amnestiæ excludendi fuiffent, res quidem, quod ad Imperium eiusque Status attinet, ad initium motuum Bohemiæ Germaniæ redacta tandem fuit: Sed pro Subditis & Vaffallis Auftriacis tenuit nihilominus Cæfar, ut faltem quoad bona illorum, promulgata illa vniuerfalis & illimitata amnestia eos non iuaret, fi ante bellum, cum Suecis coeptum, amiffa iam fuerint.

m) Forte iudiciali fententia, fi lis super iis fuiffet, aut celfione non omnino voluntaria.

n) Hoc pro honore Suecorum vt adiceretur, Auftriaci, postquam cupitis potiti funt, facile potuerunt concedere.

o) Id est, cum Auftriaci in hac causa, fuas provincias hæreditarias concernente, nihil fibi ab aliis præfcribi voluerint.

p) Quod fi Sueci eandem feruaffent constantiam, forfan aliter cecidiffet, alea, in primis post captam partem vrbis Pragæ, quo casu inopinato omnia apud Auftriacos terrore erant completa, vt quibusuis conditionibus festinaretur ad Pacem. Sed hac de re agi ex integro non poterat, cum super ea tractatum iam plene fuiffet.

q) Ordines Imperii tam diu fortiter refifterant, donec animaduertente, Suecos labafci, Volmario Auftriaco illis infuper ad aurem fecretum illud infufurrante, ex quo facile intellexere, fidem Suecis non duraturam, neque
 fe

Bona
amissa.

§. 54. Illa verò bona s), quæ ipsis post ob eam causam t), quod pro Suecis aut Gallis contra Cæsarem, Domumque Austriacam arma sumpserunt, erepta sunt iisdem qualia nunc sunt u), absque refusione tamen sumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

Luthera-
nor. Pre-
sensiones
in Bohe-
mia, &c.

§. 55. De cætero in Bohemia x), aliisque quibuscunque provinciis hæreditariis Imperatoris, Augustanæ Confessioni addictis subditis vel creditoribus y) eorumve hæredibus, pro pri-

se alio fini, nisi invidiæ excipiendæ causa, Austriaci obici.

r) Atque hoc Exules illi pro solatio reportarunt.

§. 54.

s) Quamquam non multum valde fuerat, quod sic est restitutum, conquiritur tamen Obrechtus ad hunc locum hoc etiam promissum arte & malitia Iesuitarum multis modis enervatum esse quibus alias opima portio ex omni illa præda obuenerat.

t) Ergo si aliam ob causam bona illa amiserint, cessare restitutio videtur. *erepta sunt*) Hoc verbum violentiam continet, quo iterum restringitur beneficium promissæ restitutionis, quia multa bona possunt amissa esse, quæ fortasse non dici poterunt esse erepta.

u) Vti exules a possessoribus modernis neque fructus, ex re restituenda perceptos repetere, nec agere de damno, interea dato possunt; Scilicet si res deterior facta fuerit: Ita possessores refusionem sumptuum petere ne-

queunt, si res interea melior sit facta. Vnde sequitur, multo minus retentioni locum esse ob sumptus, in rem factos.

§. 55.

x) Buckisch his verbis probare conatur, Bohemiam in ipso Instrumento Pacis hoc loco pro hæreditaria provincia Domus Austriacæ agnitam esse. Rem ipsam ego in dubium non voco. Sed de argumento, quo vitur, mihi longe aliter videtur, quia non sequitur, post regnum Bohemiæ sit mentio aliarum prouinciarum, quæ Domus Austriacæ sunt hæreditariæ, ergo etiam regnum Bohemiæ est hæreditarium: nam aliud est regnum, & aliud Prouincia.

y) Hos puto alios esse a Subditis & Vasallis Domus Austriacæ. Nam his supra §. 52, liber reditus in pristinam patriam concessus fuit eum ad effectum ut ibi etiam mansionem atque domicilium habere possint, si legibus patriis se accommodant.

z) Cum

privatis suis prætensionibus z), si quas habent, & earum nomine actiones intenderint, aut profecti fuerint, Jus & Justitia æque ac Catholicis circa respectum, administretur a).

§. 56. A dicta tamen vniuersali restitutione excepta sunt ^{Excepta} b), restitui vel redhiberi nequeunt c), mobilia & se mouentia ^{restituuntur.} d), fructus percepti e), autoritate belligerantium

S 3

par-

z) Cum priuati non possint habere nisi priuatas prætensiones, verbum *priuatis*, superfluum hic esse videtur.

a) Citra respectum intellige de religione.

§. 56.

b) Enumerantur hic, quæ placuit a restitutione ex capite amnestiæ excipi ex rationibus singularibus, quæ desumuntur vel ex natura & conditione rei, vel circumstantiis aliis.

c) Est enim de bello, vt de quauis calamitate publica: pereunt Domino, quæ sic pereunt: vt incensæ domus, villa, fruges syluæ. Vno verbo, omnia, quæ bellum absumpsit, vt non amplius extant; quorum precium læsis non magis debetur, quam de damnis bello datis, sancitâ semel amnestiâ, superest actio.

d) Differunt mobilia & se mouentia vt genus & species. Hæc enim sub illis etiam comprehenduntur quidem, sed dicuntur se mouentia ex ea ratione, quod vi locomotiua gaudeant, & principium motus in se habeant, cum reliquorum mobilium motio ab agente externo dependeat: quod horum non datur restitutio, ratio est, quia aut vsu con-

sumuntur, aut occultari facile possunt. Atque hinc multæ & difficiles lites forerent oriundæ, quas reductâ pace, minui oportet. Sed & mobilia, ab hostibus capta facilius sunt capientium, quam immobilia, seu res soli, quorum Domini in bello non videmur vltra esse, quam illis insistimus, armisque tenemus. Vnde mobilia prædæ & manubiis adnumerantur, in quæ singulorum etiam militum sæpe ius est, & manus iniectio. Immobilia rediguntur in ærarium, & sunt reipublicæ. De actionibus, nominibus & creditis frustra hic quarit Buckisch: illa enim supra art. 46. restitutioni obnoxia sunt facta; nisi forte distinctionem facere volueris inter nomina & credita: vi metuque extorta, vel bello capta: Qua de re cogitandum denuo erit. Dubito sane, num qui instrumenta debiti ita cepit, nomina exigere etiam possit, inuito debitore, qui hosti non est obnoxius.

e) Adeoque multo magis percipiendi. Sunt autem fructus percepti non illi modo, qui consumpti sunt: sed & qui ex agro & arboribus sunt collecti, etiamsi adhuc extant, & restitui possint.

f) In-

partium interversa f) itemque tam destructa g), quam publicæ securitatis causâ in alios usus conversa ædificia, publica & priuata, sacra & profana h), nec non deposita publica vel privata hostilitatis intuitu confiscata i), legitime vendita l), spontè donata m).

§. 57.

f) Interuertere est callide surripere quid vel intercipere, quod plerumque fit, cum rem commodatam aut creditam nobis vindicamus doloque, ne Domino restitatur, efficimus. Sed hic ubi autoritas belligerantium interuenit, consideratio doli cessat. Interuersa autem maxime autoritate belligerantium illa intelliguntur, in quæ statim indicto bello manus iniicimus; vel quæ cum vrbs diripienda datur, milites capiunt ex præda, publice concessa. De populatione & vastatione agrorum idem iudicium esto. Eiusmodi enim expeditiones semper autoritate belligerantium suscipiuntur.

g) Hæc a restitutione in tantum excepta sunt, vt reparari sumptibus eorum non debeant, qui destruxerunt. Quin vero sic destructa post restitutionem reparari non possint, nisi alia lex dicta fuerit, huius loci sensus omnino non est.

h) Verbi gratia in quadam Ciuitate, Augustanæ Confessioni addicta habere Pontificii templum extra moenia, vrbi propinquam, quo ante motus Bohemicos vsq; ad suorum sacrorum cultum. Hoc belli tempore ea ratione dirutum fuit, quod incommodare

vrbi propinquitate sua videretur, obsidionis casu. Eiusmodi enim ædificiis hostis multis modis vti potest in damnum obsessorum. Huius templi restitutionem si facta pace, Catholici petunt, eos ex hoc spha repulsam pati necesse est: æquitati tamen conueniet, vt sinantur ædificare aliud ligneum, quod incendi subito possit quouis hostili periculo. Idem vsu dicimus, si templum intra urbem, proximum moenibus, muniendi loci causa vallo comprehensum, aptatumque munitis est.

i) Significanter additur *hostilitatis intuitu*. Quæ res enim non sunt hostium, etiam si apud hostes inueniantur, capientium non sunt. Add. *Grotius lib. 3. de J. B. & P. c. 6. §. 5. & 26.*

l) Neque enim omnes contractus belli tempore celebrati, rescinduntur, sed illi tantum, ad quos vi metuque altera contrahentium pars adacta fuit. *Vide supra §. 46.*

m) Ergo cum vis aut metus adhibetur, donatio rescinditur, & restitutio Instrumenti donationis decernitur, si quod factum. *d. §. 46. quod si vero debitoribus &c.*

n) De

§. 57. Quia verò etiam causa Juliacenſis n) ſucceſſionis inter intereſſatos, niſi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare poſſet, ideo conventum eſt, ut ea quoque Pace conſectâ ordinario proceſſu, coram Cæſarea Majeſtate o) vel amicabili compoſitione p), vel alio legitimo modo q) ſine mora r) dirimatur.

Juliacenſis ſucceſſionis cauſa.

§. 57.

n) De hac cauſa integra volumina typis publicè edita proſtant, quæ hic in compendium redigi non poſſunt. Eſt autem cauſa ſucceſſionis *inter Intereſſatos*, in qua Poſſeſſores ſunt Marchio Brandenburgicus & Dux Neoburgicus. Actores vero Domus præcipue Saxonica, & ſuo etiam modo Duces Bipontini. De qua quomodo hic ſit conventum, ne propterea novi motus excitentur, ſequentia docent.

o) Hæc ſis huc vsque nondum inſtructa eſt. Coeterum hac in cauſa actores ſibi longe melius conſulere ordinario Proceſſu, cui finiendi nul-

lum tempus præſcriptum, quam Marchiones Onoldini, qui biennio ſuo cauſam Kitzingenſem perdidere.

p) De qua tamen ſpes etiam decollat.

q) Forte arbitris aut mediatoriſibus.

r) Diutiſſima huc vsque mora, fuit. Cui imputanda illa ſit, non eſt meum decernere. Quia tamen nulla poena in moram conſtituta, vnicuique parti ex hac pace ius integrum & ſaluum manet, quod quavis occaſione contradictionibus & reſeruationibus inutis ſibi quiſque conſeruare maxime ſtudet.

Le 1er janvier 1800, la République française comptait 10 millions 200 mille habitants. Cette population était répartie dans 83 départements, dont 75 étaient entièrement français, et 8, qui avaient été récemment acquis par la République.

Le 1er janvier 1801, la République française comptait 11 millions 500 mille habitants. Cette population était répartie dans 83 départements, dont 75 étaient entièrement français, et 8, qui avaient été récemment acquis par la République.

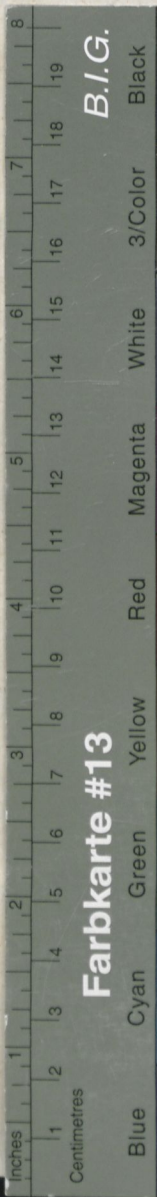

754798

x2432562

n

B.I.G.

Farbkarte #13

Black

3/Color

White

Magenta

Red

Yellow

Green

Cyan

Blue

EDICATIONVM

AD

UMENTVM

ACIS

REO-SVECICVM

CIMEN PRIMVM.

ANNO M DCC VI.

f

Palma

1114

